

YABANCILARIN KİŞİ HALLERİNE İLİŞKİN DAVALARDA TÜRK MAHKEMELERİNİN MİLLETLERARASI YETKİSİ

THE INTERNATIONAL JURISDICTION OF TURKISH COURTS IN CASES REGARDING THE PERSONAL STATUS OF FOREIGNERS

Araştırma Makalesi

Hümeyra Zeynep NALÇACIOĞLU ERDEN*

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	900
I. MÖHUK m. 42'DE DÜZENLENEN YETKİ KURALININ NİTELİĞİ.....	903
A. Mülga 2675 sayılı MÖHUK'un 29. Maddesi	905
B. 5718 sayılı MÖHUK'un 42. Maddesi.....	908
II. YABANCILARIN KİŞİ HALLERİNE İLİŞKİN DAVALARDA TÜRK MAHKEMELERİNİN MİLLETLERARASI YETKİSİNİN MÖHUK m. 42'DE YER ALAN YETKİ KURALINA GÖRE TAYİNİ.....	911
A. MÖHUK m. 42'nin Uygulanma Koşulları.....	911
1. İlgilinin Yabancı Gerçek Kişi Olması	917
2. Yabancı Kişinin Türkiye'de Yerleşim Yerine Sahip Olmaması.....	920
a. Yerleşim Yerinin Vasıflandırılması ve Yabancı'nın Türkiye'deki Yerleşim Yerinin Belirlenmesi	921
b. Yabancı'nın Türkiye'de Geçerli Bir İkamet İznine Sahip Olmasının Yerleşim Yerinin Tespitine Etkisi	923
c. TMK m. 20/2'nin Yabancı'nın Yerleşim Yerinin Tespitine Etkisi	929
3. Davanın Yabancı'nın Kişi Hallerine İlişkin Bazı Davalara Dair Olması.....	934
B. MÖHUK m. 42'ye Göre Yetkili Mahkemeler	935
III. MÖHUK m. 42 KAPSAMI DIŞINDA KALAN KİŞİ HALLERİNE İLİŞKİN DAVALARDA TÜRK MAHKEMELERİNİN MİLLETLERARASI YETKİSİNİN TAYİNİ	939

DOI: 10.32957/hacettepehdf.1103073

Makalenin Geliş Tarihi: 14.04.2022

Makalenin Kabul Tarihi: 21.06.2022

* Dr. Öğretim Üyesi, 29 Mayıs Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Özel Hukuk Anabilim Dalı.
E-posta: hzerden@29mayis.edu.tr

ORCID: 0000-0002-3144-4259

Bu makale Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Araştırma ve Yayın Etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

A.	MÖHUK m. 42'nin Uygulanmasına Engel Olan Durumlar.....	939
1.	Yabancı Kişinin Türkiye'de Yerleşim Yerine Sahip Olması (Mahkeme Kararlarına Göre)	939
2.	Davanın MÖHUK m. 42 Kapsamındaki Kişi Hallerine İlişkin Olmaması.....	943
B.	MÖHUK m. 42 Kapsamı Dışında Kalan Kişi Hallerine İlişkin Davalarda Yetkili Mahkemeler	944
1.	MÖHUK'taki Genel Yetki Kuralı (m. 40).....	944
2.	Genel Nitelikteki Yetki Kuralının (MÖHUK m. 40) Atıfta Bulunduğu Yer İtibarıyla Yetki Kurallarına Göre Yetkili Mahkemeler.....	946
a.	Genel Olarak	946
b.	Vesâyet, Kısıtlılık, Kayyımılık, Gaiplik ve Ölmüş Sayılma Kararlarında Yetkili Mahkeme	948
c.	Kişi Hallerine Dair Diğer Davalarda Yetkili Mahkemeler.....	955
	SONUÇ	958
	KAYNAKÇA.....	962

ÖZ

Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisini düzenleyen 5718 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun'da, "Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisini, iç hukukun yer itibarıyla yetki kuralları tayin eder (m. 40)" hükmüne yer verilmek suretiyle Türk hukuk mevzuatında yer alan yetki kurallarının aynı zamanda milletlerarası yetkiyi de haiz olduğu öngörülmüştür. Kanununun 41 ilâ 46. hükümleri arasında ise daha özelliikli yetki kurallarına yer verilmiştir. Çalışmanın konusu, yabancıların kişi hallerine ilişkin davalarda Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi ile sınırlandırılmış olup yabancıların kişi hallerine ilişkin uyuşmazlıklara uygulanacak hukuk kapsam dışı bırakılmıştır. Çalışmada ilk olarak, bu hususu özel olarak düzenleyen ancak yabancıların kişi hallerine ilişkin olarak sadece vesâyet, kayyımılık, kısıtlılık, gaiplik ve ölmüş sayılma davalarında Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisini tayin eden MÖHUK'un 42. maddesi incelenmiştir. Ardından 42. maddenin kapsamına girmeyen -yabancıların- kişi hallerine ilişkin uyuşmazlıklarda Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: MÖHUK m. 42, Yabancıların kişi hallerine ilişkin davalar, Kişi halleri, Milletlerarası yetki, Yerleşim yeri

ABSTRACT

The Turkish Code on Private International Law and International Civil Procedure (numbered 5718), which deals with the international jurisdiction of Turkish courts, provides that “The international jurisdiction of Turkish courts shall be determined by the rule of domestic law on local jurisdiction (Article 40)” as a general rule. There are also specific rules between Articles 41-46 in the Code. The subject of this paper is the international jurisdiction of Turkish courts for disputes arising out of the personal status of foreigners. In this scope, first Article 42, which designates the international jurisdiction of Turkish courts limited to guardianship, curatorship, interdiction, declaration of disappearance and death by absence, is discussed. Then the international jurisdiction of Turkish courts for the disputes that are out of the scope of Article 42 is handled.

Keywords: PIL Art 42, Disputes relating to the personal status of foreigners, Turkish Act on Private International Law and International Civil Procedure, International jurisdiction, Domicile

GİRİŞ

5718 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun (MÖHUK)¹ m. 40’a göre, Türk hukuk mevzuatında yabancılık unsuru içermeyen uyuşmazlıklar için yer itibarıyla yetkili mahkemeyi tayin etmek üzere vaz edilen yetki kuralları, Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisini de belirlemektedir. Kanunun 40. maddesi takip eden hükümlerinde ise, belirli bir konuyla ilgili olarak daha sınırlı bir alanda uygulanmak üzere kaleme alınmış yetki hükümleri yer almaktadır (m. 41-46). Çalışma konusunu teşkil eden yabancıların kişi hallerine ilişkin davalardan bazıları da Kanunun 42. maddesinde Yabancıların Kişi Hallerine İlişkin Bazı Davalar başlığı altında ve “*Türkiye’de yerleşim yeri bulunmayan yabancı hakkında vesâyet, kayımlık, kısıtlılık, gaiplik ve ölmüş sayılma kararları ilgilinin Türkiye’de sâkin olduğu yer, sâkin değilse mallarının bulunduğu yer mahkemesince verilir*” şeklinde düzenlenmiştir.

Madde başlığında da ifade edildiği üzere, MÖHUK’un 42. maddesinde, yabancıların kişi hallerine dair sadece belirtilen kişi halleri ile sınırlı olarak Türk

¹ Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun, Kanun Numarası: 5718, Kabul Tarihi: 27.11.2007, RG. 12.12.2007/26728. Çalışmada tek başına kullanılan “MÖHUK”, 5718 sayılı MÖHUK’u ifade etmek üzere kullanılmıştır.

mahkemelerinin milletlerarası yetkisi tayin edilmiştir². Yabancıların, maddede belirtilen kişi halleri dışındaki kişi hallerine ilişkin uyuşmazlıklarda Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi ile maddenin konu açısından kapsamında yer almakla beraber maddenin uygulanma koşullarının sağlanamaması nedeniyle tatbik edilemediği kişi hallerine dair uyuşmazlıklarda Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi ise, Kanunun 40. maddesine göre tayin edilecektir.

Doktrinde, MÖHUK m. 41-46 kapsamına giren uyuşmazlıklarda bu hükümlerin yetkili mahkemeyi belirlemede tek kaynak olup olmadıkları hususunda görüş ayrılıkları vardır³. Bu husus özellikle MÖHUK'taki milletlerarası yetki kurallarının (m. 41-46) tek başına belirleyici olduğunun kabulünde, bu kurallara göre yetkili bir Türk mahkemesinin olmaması durumunda, Türk hukuk mevzuatında yer alan diğer yetki kurallarına başvurulamayacağından o uyuşmazlıkla ilgili olarak Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin olmadığı anlamına gelmesi dolayısıyla önem arz etmektedir. Acaba doktrindeki baskın görüşün ileri sürdüğü gibi⁴, eğer ki MÖHUK m. 41-46'da öngörülen

² Kural olarak milletlerarası yetki kurallarının belirlenmesinde vatandaşlığın bir rolü yoktur, bkz. NOMER, Ergin, **Devletler Hususi Hukuku**, 23. Basım, Beta Basım Yayın Dağıtım AŞ, İstanbul, 2021 s. 475; EKŞİ, Nuray, **Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi**, 2. Basım, Beta Basım Yayın Dağıtım AŞ, İstanbul, 2000, s. 153. Ancak şahıs ve devlet arasındaki en yakın ilişkinin vatandaşlık bağlamında gerçekleşmesi dolayısıyla yabancıların kişi hallerine dair davalarda Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi istisnai olarak vatandaşlığa dayanılarak tayin edilmiştir. Belirtmek gerekir ki MÖHUK m. 42'deki bağlama noktası yabancıların millî hukuku değildir fakat kuralın oluşturulma amacı, kişinin Türk vatandaşlığı dışında başka bir devlet vatandaşlığına sahip olmasıdır. Benzer şekilde MÖHUK m. 41 için bkz. EKŞİ, **2000**, s. 59, 153.

³ Konuyla ilgili detaylı inceleme için bkz. DEMİRKOL, Berk, **Milletlerarası Yetki Anlaşmaları**, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2018, (s. 17-44); DEMİRKOL, Berk, "Zayıf Taraflı Sözleşmesel İlişkilere İlişkin MÖHUK'taki Milletlerarası Yetki Kurallarının Yerindeliliği ve Çözüm Önerileri", **Milletlerarası Usul Hukukunda Mahkemelerin Yetkisine İlişkin Güncel Tartışmalar**, (der. Sibel Özel vd.), On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2021, (s. 21-44); DEMİR GÖKYAYLA, Cemile, **Ticari Uyuşmazlıklarda Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi**, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2020, (s. 40-61).

⁴ ŞANLI, Cemal/ESEN, Emre/ATAMAN FİGANMEŞE, İnci, vd., **Milletlerarası Özel Hukuk**, 9. Basım, Beta Basım Yayın Dağıtım AŞ, İstanbul, 2021, s. 458-460; ÇELİKEL, Aysel/ ERDEM, B. Bahadır, **Milletlerarası Özel Hukuk**, 17. Basım, Beta Basım Yayın Dağıtım AŞ, İstanbul, 2021, s. 567; TEKİNALP, Gülören, **Milletlerarası Özel Hukuk Bağlama ve Usul Hukuku Kuralları**, 13. Basım, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2020, s. 408; DOĞAN, Vahit, **Milletlerarası Özel Hukuk**, 7. Basım, Savaş Yayınevi, Ankara, 2021, s. 69; AKINCI, Ziya, **Milletlerarası Özel Hukuk**, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2020, s. 117 dn. 190; GÜNGÖR, Gülin, **Türk Milletlerarası Özel Hukuku**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021, s. 231-232; BAYRAKTAROĞLU ÖZÇELİK, Gülüm, **Milletlerarası Usul Hukukunda Paralel Davalar**, Yetkin Yayınevi, Ankara, 2016, s. 317; TİRYAKIOĞLU, Bilgin, "Türklerin Kişi Hallerine İlişkin Davalarda Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi", **Prof. Dr. Tuğrul Arat'a Armağan**, (der. Bilgin Tiryakioğlu vd.), Yetkin Yayınları, Ankara, 2012, (s. 1141-1164), s. 1141, 1156-1158; TANRIBİLİR, Feriha, "Kişi Halleri ve Mirasa İlişkin Milletlerarası Yetki Kurallarının Kapsamı", **Milletlerarası Usul Hukukunda Mahkemelerin Yetkisine İlişkin Güncel Tartışmalar**, (der. Sibel

yetki kurallarına göre yetkili bir Türk mahkemesi yok ise, o uyuşmazlıkla ilgili olarak Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin olmadığı mı kabul edilmelidir? Yani, MÖHUK m. 41-46 arasında yer alan milletlerarası yetki kuralları, MÖHUK m. 40'ın yapmış olduğu göndermeyle uygulanacak olan iç hukukun yer itibarıyla yetki kurallarını tamamlayan kurallar mıdır⁵, yoksa, m. 40'ı bertaraf ederek düzenledikleri konularda uygulanan yegâne yetki kuralları mıdır?

Özel vd.), On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2021, (s. 75-96), s. 78; TARMAN, Zeynep Derya, “The International Jurisdiction of the Turkish Courts on Personal Status of Turkish Nationals”, **Yearbook of Private International Law**, Yıl: 2012, Cilt: 14, (s. 477-491), s. 478; TAN DEHMEN, Mine, “Türk Vatandaşlarının Kişi Hallerine İlişkin Davalar Bakımından 5718 Sayılı MÖHUK'taki Kabul Edilen Yetki Kuralı”, **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni**, Yıl: 2013, Cilt: 33, Sayı: 1, (s. 169-211), s. 171; TOKER, Ali Gümrak, “5718 Sayılı MÖHUK'ta Düzenlenen Tüketicinin Korunmasına Yönelik Hükümler”, **İzmir Barosu Dergisi**, Yıl: 2016, Cilt: 81, Sayı: 3, (s. 11-74), s. 56; KÜLÜŞLÜ, Emre, **Milletlerarası Usul Hukuku Çerçevesinde Acentenin Müvekkilini Mahkemede Temsil Etme Yetkisi**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2020, s. 58-59; ŞENSÖZ MALKOÇ, Ebru, **Türk Milletlerarası Usul Hukukunda Milletlerarası Derdestlik ve Bağlantılı Dava İtirazı**, Beta Basım Yayım Dağıtım AŞ, İstanbul, 2020, s. 24-25; GÜNER, Cemil, **Milletlerarası Özel Hukukta Yetişkinlerin Korunması Bağlamında Vesâyet, Kısıtlılık ve Kayımlık**, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2022, 127-128.

MÖHUK m. 44'ün uygulama alanına giren konular bakımından doğrudan ve tek başına uygulanacağına dair UYANIK ÇAVUŞOĞLU, Ayfer, “Bireysel İş İhtilafında Türk Mahkemesinin Milletlerarası Yetkisi, **İş Dünyası ve Hukuk: Prof. Dr. Tankut Centel'e Armağan**, (der. Fevzi Şahlanan vd.), İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011, (s. 959-990), s. 982; DALKILIÇ, Oğuzhan, **Bireysel İş Uyuşmazlıklarında Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2020, s. 47-53; İSTE, Cansu, **Uluslararası İş Akitlerinden Doğan Uyuşmazlıklarda Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi ve Esasa Uygulanacak Hukuk**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2021, s. 217-229.

MÖHUK m. 44, 45 ve 46. maddelerinin uygulama alanına giren konular bakımından doğrudan ve tek başına uygulandıklarına dair ÇÖRTOĞLU KOCA, Sema, **Zayıf Tarafın Korunduğu Sözleşmelerde Mahkemelerin Milletlerarası Yetkisi**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2016, s. 187-195; NOMER, 2021 a, s. 482. Benzer şekilde MÖHUK m. 43-46'ta yer alan yetki kurallarının tek başına uygulandıklarına dair EKŞİ, Nuray, **Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi**, 2. Basım, Beta Basım Yayım Dağıtım. AŞ, İstanbul, 2020, s. 217.

⁵ MÖHUK m. 41 ve m. 42'de yer alan yetki kurallarının, genel nitelikteki milletlerarası yetki kuralını (m. 40) tamamlayan yetki kuralı olduklarına dair bkz. NOMER, 2021 a, s. 477, 481; EKŞİ, 2020, s. 217.

MÖHUK m. 46'nın HMK'yı tamamlayan bir düzenleme olduğuna dair bkz. SÜRAL, Ceyda, “Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisine Etkisi”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Yıl: 2012, Sayı: 100, (s. 167-216), s. 188.

Doktrinde ayrıca, MÖHUK m. 41-46 arasındaki yetki kurallarının, tamamlayıcı yetki kuralları olduğunu ve bu kuralların yabancılık unsuru içeren uyuşmazlıklarda öncelikle uygulanacağını belirten (ÖZKAN, Işıl/TÜTÜNCÜBAŞI, Uğur, **Uluslararası Usul Hukuku**, 2. Basım, Adalet Yayınevi, Ankara, 2020, s. 74, 86) ancak m. 44-46'da düzenlenen yetki kurallarına göre Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin tayin edilememesi durumunda ise MÖHUK m. 40'ın uygulanarak iç hukukun yer itibarıyla yetki kurallarına başvurulabileceğini öngören farklı bir görüş de yer almaktadır (ibid 87). Benzer şekilde bkz. HACI, Can/EKİN, Tuna, **Milletlerarası Usul Hukuku**, 2. Basım, Adalet Yayınevi, Ankara, 2019, s. 96, 186-188.

Bu sorular, Kanunun lafzı, gerekçesi, içeriği ve kanun koyucunun o kuralı koymadaki amacı dikkate alınarak çalışma konusu çerçevesinde cevaplandırılmaya çalışılacaktır. Bu doğrultuda, mülga 2675 sayılı MÖHUK'taki düzenlemeye de yer vermek suretiyle MÖHUK m. 42'nin, Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin tayininde MÖHUK m. 40'taki yetki kuralını tamamlayan bir yetki kuralı olup olmadığı incelenecektir.

I. MÖHUK m. 42'DE DÜZENLENEN YETKİ KURALININ NİTELİĞİ

Kanunun sistematığı içerisinde öncelikli olarak, “Milletlerarası Yetki” başlığı altında, herhangi bir konu sınırlaması yapılmaksızın Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisini düzenleyen hükme yer verilmiştir (m. 40). İlgili hükmün gerekçesi ise, mülga MÖHUK⁶ m. 27'nin gerekçesini aynı şekilde tekrar etmektedir:

“Milletlerarası usul hukukundaki gelişmeler mahkemelerin milletlerarası yetkisinin iç hukuktaki yer itibarıyla yetki kuralları çerçevesinde tespit edilmesi yönündedir. İç hukukumuzda yer itibarıyla yetkiyi tespit eden kıstaslar da kural olarak yabancılik unsuru taşıyan davalarda olayın Türkiye ile irtibatını sağlayacak niteliktedir. Bu nedenle Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin iç hukukun yer itibarıyla yetki kurallarıyla tespit edileceği öngörülmüştür”.

MÖHUK m. 40'ın kenar başlığında, madde metninde ve gerekçesinde, maddenin Türk milletlerarası usul hukukunda “genel yetki kuralı” olduğuna dair bir ifade yer almamakla beraber⁷ doktrinde MÖHUK m. 40'ın milletlerarası usul hukukunda *genel*

Mutad iş yerinin yurt dışında olduğu uyuşmazlıklarda işverenin işçiye karşı açacağı davalarda MÖHUK m. 44'e göre Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin tesis edilememesi nedeniyle yetkili mahkemenin MÖHUK m. 40 uyarınca iç hukukun yetki kurallarına göre belirleneceğine dair bkz. ÖZEL, Sibel, “Yabancılik Unsuru Taşıyan Bireysel İş Sözleşmelerinden Kaynaklanan Uyuşmazlıklarda Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi”, **Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Yıl: 2019, Cilt: 14, Sayı: 179-180, (s. 1351-1382), s. 1378.

⁶ Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun, Kanun Numarası: 2675, Kabul Tarihi: 20.05.1982, RG. 22.05.1982/17701. 2675 sayılı MÖHUK, 5718 sayılı MÖHUK'un m. 64/1 hükmü ile yürürlükten kaldırılmıştır.

⁷ Örneğin Türk hukuk mevzuatında Türk mahkemelerinin yer itibarıyla yetkisini düzenleyen temel kanun olarak kabul edilen Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda (HMK) (Kanun Numarası: 6100, Kabul Tarihi: 12.01.2011, RG. 04.02.2011/27836), Yetki üst başlığı altında m. 6'da “Genel Yetkili Mahkeme” başlığı ile Türkiye'deki hangi yer mahkemesinin genel yetkili olduğu düzenleyen yetki kuralına açıkça yer verilmiştir.

yetki kuralı olduğuna dair ağırlıklı olarak bir görüş hâkimdir⁸. Diğer yandan doktrinde, m. 40'ın Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisine dair *genel esas* düzenleyen milletlerarası yetki kuralı olduğu ifade edilerek milletlerarası yetki kuralları arasında genel ve zel Şeklinde bir ayrıma yer vermeyen görüş de yer almaktadır⁹.

MÖHUK'un Türk hukuk mevzuatındaki yer itibarıyla yetki kurallarına atıfta bulunmak yerine bizatihi düzenlediği m. 41-46 ile ilgili olarak MÖHUK sistematikiğine bakıldığında ise, her bir madde için hangi konu ile ilgili yetki kuralı öngörülmekte ise, madde kenar başlığının da o Şekilde isimlendirildiği dikkat çekmektedir. Örneğin Türklerin kişi hallerine dair milletlerarası yetki kuralının düzenlendiği 41. maddenin kenar başlığı "Türklerin kişi hallerine ilişkin davalar" Şeklinde kaleme alınmıştır. Özel olarak düzenlenen bu maddelerin gerekçeleri incelendiğinde ise, sadece iş sözleşmesi ve iş ilişkisi davalarında Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisini düzenleyen m. 44'te ve tüketicisi sözleŐmelerine ilişkin olarak Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisini düzenleyen m. 45'te bu yetki kurallarının "zel yetki kuralı" olarak ifade edildiği gözlemlenmektedir. Bu anlamda sigorta sözleŐmesine dair davalarda Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisini düzenleyen 46. maddenin gerekçesinde "zel yetki kuralı" ifadesi yer almamaktadır. Doktrinde ise genel olarak, MÖHUK m. 41-46 için *zel yetki kuralları* olarak topyekn bir adlandırmanın yapıldığı ifade edilebilir¹⁰. Diğer yandan, bu ifadeyi kullanmaktan imtina eden görüşler de yer almaktadır¹¹.

Doktrinde, MÖHUK m. 40 ile diğer milletlerarası yetki kuralları (m. 41-46) arasındaki ilişkinin yerel ihtilaflarda esas alınan HMK'daki genel yetki-özel yetki kuralı ayrımına benzemediği; eğer ki böyle bir karŐılaŐtırma yapılacak ise, ancak HMK'daki

⁸ ŞANLI/ESEN/ATAMAN FİGANMEŞE, 2021, s. 458 vd.; ÇELİKEL/ERDEM, 2021, s. 566 vd.; TEKİNALP, 2020, s. 408; NOMER, 2021 a, s. 478; DOĞAN, 2021, s. 61; AKINCI, 2020, s. 114 vd.; CAN/TUNA, 2019, s. 86; ÖZKAN/TÜTÜNCÜBAŞI, 2020, s. 74 vd.; TANRIBİLİR, 2021, s.79; BAYRAKTAROĞLU ÖZÇELİK, 2016, s. 317.

⁹ GÜNGÖR, 2021, s. 231-232.

¹⁰ ŞANLI/ESEN/ATAMAN FİGANMEŞE, 2021, s. 458 vd.; ÇELİKEL/ERDEM, 2021, 566 vd.; TEKİNALP, 2020, s. 408; NOMER, 2021 a, s. 478; DOĞAN, 2021, s. 69; AKINCI, 2020, s. 114 vd.; CAN/TUNA, 2019, s. 86; ÖZKAN/TÜTÜNCÜBAŞI, 2020, s. 74 vd.; TANRIBİLİR, 2021, s. 80.

¹¹ GÜNGÖR, 2021, s. 231-232.

kesin yetki kurallarına benzetilebileceği ifade edilmektedir^{12,13} Bu görüşe göre, MÖHUK'ta özel olarak düzenlenen yetki kuralları, kesin yetki kuralı niteliğindedir¹⁴ ve yabancılık unsuru içeren uyuşmazlık, eğer ki m. 41-46 arasında düzenlenen uyuşmazlıklar kapsamına giriyor ise, ilgili madde uygulanarak uyuşmazlığı görmekle yükümlü Türk mahkemesi tespit edilmelidir. Uygulanan milletlerarası yetki kuralına göre yetkili bir Türk mahkemesi tespit edilemiyor ise, kesin yetki kuralı kapsamına giren bir uyuşmazlık söz konusu olduğundan, m. 40'a gidilmez ve Türk mahkemelerinin bu uyuşmazlık için milletlerarası yetkiyi haiz olmadığı sonucuna ulaşılır.

Somut durumun çalışma konusu çerçevesinde mülga 2675 sayılı MÖHUK ile 5718 sayılı yeni MÖHUK'ta yabancıların kişi hallerine ilişkin bazı davaları düzenleyen hükümler özelinde incelenmesi uygun olacaktır.

A. Mülga 2675 sayılı MÖHUK'un 29. Maddesi

Mülga 2675 sayılı MÖHUK'un hazırlık çalışmalarında, yabancıların kişi hallerine ilişkin bazı davalar ilk taslak metinde, "Hacir, Ölüm ve Gaiplik Davaları" başlığıyla 26. maddede şu şekilde düzenlenmiştir: "Türkiye'de ikametgâhı bulunmayan yabancı hakkında, hacir, ölüm ve gaiplik kararları ilgilinin Türkiye'de sâkin olduğu değilse mallarının bulunduğu yer mahkemesi tarafından verilebilir¹⁵". Hazırlık çalışmalarında, salt Türk vatandaşlarının düşünülmesi suretiyle kaleme alınan Medenî Kanun hükümlerinin yabancı kişiler için tatbikinin ihtiyaçları karşılayamayacağı düşüncesi ve öngörüsüyle hacir, ölüm ve gaiplik ile ilgili bu yetki kuralının, *tamamlayıcı bir kural*

¹² ŞANLI/ESEN/ATAMAN FİGANMEŞE, 2021, s. 459; TİRYAKİOĞLU, 2012, s. 1156-1157.

¹³ HMK'da yetki kuralları arasında genel yetki, özel yetki ve kesin yetki şeklinde üçlü bir ayırım yapılmıştır. Buna göre, tüm davalarda yetkili olan mahkemeyi gösteren yetki kuralına, genel yetki kuralı; genel yetki kuralının yanında davacıya alternatif olarak sunulan mahkemeleri gösteren yetki kuralına özel yetki kuralı ve belirli uyuşmazlıklar için sadece ve sadece ilgili kanun hükmünde belirtilen mahkemede davanın açılabilceğini gösteren yetki kuralına kesin yetki kuralı adı verilir. Detaylı bilgi için bkz. PEKCANITEZ, Hakan/ATALAY, Oğuz/ÖZEKES, Muhammed, vd., **Medenî Usul Hukuku**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2021, s. 72-79.

¹⁴ Benzer yönde bkz. TEKİNALP, 2020, s. 408. Aksi görüş için bkz. CAN/TUNA, 2019, s. 187; HUYSAL, Burak, "Soru-Cevap", **Milletlerarası Usul Hukukunda Mahkemelerin Yetkisine İlişkin Güncel Tartışmalar**, (der. Sibel Özel vd.), On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2021, s. 68.

¹⁵ İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Münasebetler Enstitüsü (MMAUM), **Milletlerarası Özel Hukuk ve Milletlerarası Usul Hukuku Kanunu Öntasarısı Sempozyumu**, İstanbul, 1978, s. 22.

olarak getirildiği belirtilmiřtir¹⁶. “verilebilir” ibaresinin kullanımı dolayısıyla emredici olarak dzenlenmediği açık olan bu hdkm, tıpkı Tdklerin kişi hallerine ilişkin davalarda olduğu gibi, ancak m. 24 (5718 sayılı MÖHUK m. 40) uyarınca yer itibarıyla yetkiyi haiz bir mahkemenin bulunamaması durumunda uygulanabilecek, bu anlamda m. 24’ü (5718 sayılı MÖHUK m. 40) tamamlayan bir yetki kaidesi olarak dzenlenmiřtir¹⁷.

Milli Güvenlik Konseyi görüşmelerinde ise yabancılara kişi hallerine ilişkin davalarının kapsamı genişletilerek ilgili madde, Yabancılara Kişi Hallerine İlişkin Bazı Davalar kenar başlığı ile “Türkiye’de ikametgâhı bulunmayan yabancı hakkında vesâyet, kayyımlik, hacir, gaiplik ve ölmüş sayılma kararları ilgilinin Türkiye’de sâkin olduğu yer, sâkin değilse mallarının bulunduğu yer mahkemesince verilir¹⁸ (m. 29)” şeklinde değişikliğe uğramıştır. Maddede aynı zamanda, “verilebilir” şeklindeki zorunluluk yüklemeyen ifadeden “verilir” şeklindeki emredici ifadeye geçiş yapılmıştır.

Madde, mülga 2675 sayılı MÖHUK’ta yine aynı başlık ile, “Türkiye’de ikametgâhı bulunmayan yabancı hakkında vesâyet, kayyımlik, hacir, gaiplik ve ölmüş sayılma kararları ilgilinin Türkiye’de sâkin olduğu yer, sâkin değilse mallarının bulunduğu yer mahkemesince verilir” şeklinde 29. maddede kanunlaşmıştır. Maddenin gerekçesinde, Kanunun vesâyet, kayyımlik, hacir, gaiplik ve ölmüş sayılma konularında uygulanacak hukuku dzenleyen maddelerine (m. 9-10) göndermede bulunularak bu müesseselerin kabulündeki gerekçelerin Türk hukukunun uygulanmasını gerektirdiği gibi Türk mahkemelerinin de yetkili olmasını sağlayacak nitelikte olduğu belirtilerek Türk mahkemelerinin bu konulardaki yetkisinin *tamamlayıcı bir kural* olarak dzenlendiği tekrar edilmiřtir¹⁹.

¹⁶ ibid 195.

¹⁷ ibid 22, 195; EKŞİ, 2000, s. 161.

¹⁸ Milli Güvenlik Konseyi 105. Birleşim, **Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi**, Cilt: 7, 1983, s. 21, https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MGK_/d01/c007/mgk_01007105.pdf (erişim tarihi 01.04.2022)

¹⁹ Mülga 2675 sayılı MÖHUK’un 29. maddesinin gerekçesi için bkz. GÖKKAYA, şevket, **Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun Açıklamalı Gerekçeli İctihathı**, Yetkin Yayınları, Ankara, 1996, s. 160-161.

Maddenin kanunlaşan son haliyle, yabancıların kişi hallerine ilişkin bazı davalarda öncelikli olarak 27. madde (5718 sayılı MÖHUK m. 40) hükmünün tatbiki suretiyle iç hukuktaki yer itibarıyla yetki kurallarının uygulanacağı, ne zamanki iç hukuktaki bu yetki kurallarına göre Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi tesis edilemez, işte o zaman tamamlayıcı kural olarak m. 29'un (5718 sayılı MÖHUK m. 42) uygulanacağı ifade edilerek doktrinde de yabancıların kişi hallerine ilişkin bazı davaların düzenlendiği m. 29 (5718 sayılı MÖHUK m. 40) hükmünün tamamlayıcı nitelikte bir yetki kuralı olarak düzenlendiği belirtilmiştir²⁰.

Acaba Türklerin kişi hallerine ilişkin davalarda olduğu gibi²¹ kanunlaşan son haliyle 2675 sayılı Kanunun 29. madde hükmünün de, tek başına milletlerarası yetkiyi haiz mahkemeyi tayin eden müstakil bir yetki kuralına dönüştüğü, bu anlamda yapılan değişikliklerle beraber nihai maddenin ilk taslak metinde olduğu gibi artık tamamlayıcı bir yetki kuralı olmaktan ayrıldığı ifade edilebilir mi?

²⁰ EKŞİ, 2000, s. 158-159.

²¹ 2675 sayılı mülga MÖHUK'un hazırlık çalışmalarında, Türklerin kişi hallerine ilişkin m. 28 hükmü ilk taslak metinde "Türkiye'de ikametgâhı olmayan Türk vatandaşının kişisel haline ilişkin davaları, ilgili Türkiye'de sâkin değilse Türkiye'deki son ikametgâhı mahkemesinde, bulunmadığı takdirde Ankara mahkemesinde görülebilir" şeklinde 25. maddede düzenlenmiştir, bkz. MMAUM, 1978, s. 21-22. Emredici olarak düzenlenmeyen madde, ancak m. 24 (5718 sayılı MÖHUK m. 40) uyarınca yer itibarıyla yetkiyi haiz bir mahkemenin bulunmaması durumunda uygulanan bu anlamda m. 24'ü (5718 sayılı MÖHUK m. 40) tamamlayan bir yetki kaidesi olarak düzenlenmiştir, bkz. ERTEN, Rifat, **Türklerin Kişi Hallerine İlişkin Davalarda Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2017, s. 59; MMAUM, 1978, s. 22, 195. Madde nihai olarak şu şekilde kanunlaşmıştır: "Türkiye'de ikametgâhı bulunmayan Türk vatandaşlarının, kişi hallerine ilişkin davaları ikamet ettikleri ülke mahkemesinde açılmadığı veya açılmadığı takdirde Türkiye'de yer itibarıyla yetkili mahkemede, bulunmaması hâlinde ilgilinin sâkin olduğu yer, Türkiye'de sâkin değilse Türkiye'deki son ikametgâhı mahkemesinde, o da bulunmadığı takdirde Ankara, İstanbul veya İzmir mahkemelerinden birinde görülür" (2675 sayılı MÖHUK m. 28). Maddenin gerekçesi ise şu şekildedir: "Yabancı ülkelerdeki Türk vatandaşlarının kişi hallerine ilişkin konularda mutlaka Türkiye'de dava açmak zorunda kalmaları, kendileri için zaman alıcı ve çok masraflı olmaktadır. Madde, yurt dışındaki Türk vatandaşlarını göz önünde tutarak, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun 18 inci maddesini milletlerarası uygulamaya uygun olarak düzenlenmiştir. Bu düzenleme ile Türk vatandaşlarının kişi hallerine ilişkin davalarda Türk mahkemelerinin münhasıran yetkili olması anlayışı açıkça terk edilmektedir. Madde, Türk mahkemelerinin bu konudaki yetkisini *tamamlayıcı bir kural* olarak düzenlemiştir". Doktrinde, m. 28'in kanunlaşan son haliyle artık yer itibarıyla yetki kurallarına gidilmeye gerek olmaksızın tek başına milletlerarası yetkiyi haiz mahkemeyi tayin eden müstakil bir yetki kuralına dönüştüğü, bu anlamda maddenin ilk taslak metinde olduğu gibi artık tamamlayıcı bir yetki kuralı olmaktan ayrıldığı ifade edilmektedir. Bu görüşe göre, m. 28'in gerekçesinde ifadesini bulan maddenin tamamlayıcı bir kural olarak düzenlendiğine dair açıklama, 28. maddenin ilk taslağına ilişkindir, bkz. ERTEN, 2017, s. 61.

Yabancıların kişi hallerine ilişkin bazı davaları düzenleyen m. 29 hükmü, Türkiye’de ikametgâhı bulunmayan yabancılara ilişkindir. Yani yabancı kişi, Türkiye’de ikametgâh sahibi ise zaten iç hukuktaki yer itibarıyla yetki kurallarına göre milletlerarası yetkili Türk mahkemesi tespit edileceğinden m. 29’un tatbikine ihtiyaç duyulmayacaktır. Dolayısıyla, iç hukukun yer itibarıyla yetki kurallarına göndermede bulunan 27. madde ile yabancıların kişi hallerine ilişkin bazı davaları düzenleyen 29. madde arasında kesişim noktasının bulunmadığı savunulabilir. Buna ek olarak, 2675 sayılı MÖHUK’ta kanun koyucunun kanunlaşan metinde, davacıya açıkça seçimlik hak tanıyan “verilebilir” şeklindeki zorunluluk içermeyen ifade yerine, “verilir” şeklindeki emredici ifadeyi tercih etmesi de dikkate alındığında, yabancıların kişi hallerine ilişkin bazı davalara dair m. 29 hükmü ile genel nitelikteki milletlerarası yetki kuralının (m. 27) iki farklı yapboz parçası olduğu ve birleşmek suretiyle bütünü oluşturan farklı kaideler olduğu düşünülebilir. Bu nedenle kanaatimizce 2675 sayılı MÖHUK’un m. 29 hükmü, Kanunun 27. maddesini (5718 sayılı MÖHUK m. 40) tamamlayan, ona bağımlı bir yetki kuralı değil; aksine, düzenlediği konuyla ilgili olarak müstakil bir yetki kuralıdır.

B. 5718 sayılı MÖHUK’un 42. Maddesi

2007 yılında yürürlüğe giren 5718 sayılı MÖHUK’ta ise, yabancıların kişi hallerine ilişkin bazı davalar, bu kenar başlık ile, “Türkiye’de yerleşim yeri bulunmayan yabancı hakkında vesâyet, kayyımlik, kısıtlılık, gaiplik ve ölmüş sayılma kararları ilgilinin Türkiye’de sâkin olduğu yer, sâkin değilse mallarının bulunduğu yer mahkemesince verilir” şeklinde Kanunun 42. maddesinde düzenlenmiştir. Kanun gerekçesinde ise, 42. maddenin, mülga 2675 sayılı MÖHUK’un ilgili maddesini kısmen karşıladığı ve Türk Medenî Kanun²² ile uyum sağlamak adına bazı kelime değişiklikleri yapıldığı açıklamalarına yer verilmiştir. Yabancıların kişi hallerine ilişkin bazı davalar ile ilgili olarak m. 42’in gerekçesinde de m. 41’de olduğu gibi *tamamlayıcı kural* ibaresi kullanılmamıştır.²³

²² Türk Medeni Kanunu, Kanun Numarası: 4721, Kabul Tarihi: 22.11.2001, RG. 08.12.2001/24607.

²³ Doktrinde, 5718 sayılı MÖHUK’ta *tamamlayıcı kural* ifadesinin kullanılmadığı, ancak Kanunda mülga MÖHUK’taki birçok hükmün ve gerekçenin korunmasından hareketle ve Kanunun aksine bir gerekçe de ihtiva etmemesi dolayısıyla MÖHUK’taki özel nitelikteki yetki kurallarının diğer kanunlardaki yetki kurallarının uygulanmasını bertaraf etmediği şeklinde bir görüş de yer almaktadır, bkz. HUYSAL, 2021 a, s. 68. Diğer yandan, 5718 sayılı MÖHUK’taki yetki kurallarının tamamlayıcı değil, duruma göre ülke

MÖHUK m. 42 hükmünün uygulanma şartları kişi ve konu bakımından sınırlandırılmıştır²⁴. Buna göre ilgili yabancı Türkiye’de yerleşim yerine sahip olmamalı ve sadece maddede özel olarak belirtilen konularla sınırlı olarak dava açılabilmesi²⁵ söz konusudur. Kanun koyucu yabancılık unsuru içeren vesâyet, kayyımılık, kısıtlılık, gaiplik ve ölmüş sayılma kararlarında Türk hukukunun uygulanmasını zorunlu kılan MÖHUK m. 10/3 ve m. 11 hükümlerine paralellik arz edecek şekilde bu konularla sınırlı olarak yetkili bir Türk mahkemesini her daim hazır bulundurma gayesiyle m. 42’yi düzenlemiştir²⁶.

5718 sayılı Kanunda da 2675 sayılı Kanunda olduğu gibi, hangi kişi hallerine dair dava açılabileceği özel olarak düzenlenmiştir. Buna göre m. 42’in amacı, Türkiye’de yerleşim yeri olmayan yabancılarla sınırlı kalmak kaydıyla kişi hallerine ilişkin bazı davaları düzenlemektir. Yani yabancı kişi Türkiye’de yerleşim yerine sahip ise zaten MÖHUK m. 42’nin uygulanma şartı gerçekleşmiş olmayacağından hüküm uygulanamayacak; m. 40 tatbik edilerek uyuşmazlık çözümlenecektir²⁷. 2675 sayılı Kanunda olduğu gibi 5718 sayılı MÖHUK’ta da genel nitelikteki milletlerarası yetki kuralı m. 40 ile yabancılardan kişi hallerine ilişkin bazı davaları düzenleyen m. 42 hükümlerinin düzenledikleri konular itibarıyla kesişmedikleri, birbirlerinin eksikliklerini kapatacak şekilde yapbozu tamamladıkları düşüncesindeyiz. Bahsi geçen her iki yetki kuralı, bir araya gelerek yabancılardan kişi hallerine ilişkin davalarda bir bütün olarak Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisini tayin etmektedir. Bu anlamda, kurallardan birinin

içi yetki kurallarının uygulanmasını sınırlandıran kurallar olduğuna dair bkz. UYANIK ÇAVUŞOĞLU, **2011**, s. 975.

²⁴ MÖHUK m. 42’nin uygulanma koşulları ileride daha detaylı olarak incelenecektir bkz. s. 911 vd.

²⁵ Doktrinde 42. maddenin sadece maddede belirtilen konularla sınırlı olmadığı; maddenin, kişi halleri kapsamındaki diğer hukukî olgu ve olaylarda da uygulanacağını belirten farklı bir görüş de yer almaktadır. Bkz. TEKİNALP, **2020**, s. 410.

²⁶ NOMER, **2021 a**, s. 477; ÇELİKEL/ERDEM, **2021**, s. 628; ŞANLI/ESEN/ATAMAN FİGANMEŞE, **2021**, s. 493; DOĞAN, **2021**, s. 72; AKINCI, **2020**, s. 141; ÖZKAN/TÜTÜNCÜBAŞI, **2020**, s. 83; CAN/TUNA, **2019**, s. 23; ELÇİN, Doğa, “Vesâyet ve Kısıtlılık Kararı Verilmesine veya Sona Ermesine ve Vesâyetin Yürütülmesine Uygulanacak Hukuk, Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi ve Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Yıl: 2018, Cilt: 67, Sayı: 2, (s. 279-354), s. 282.

²⁷ GÜNGÖR, **2021**, s. 247-278; DOĞAN, **2021**, s. 72; SÜZEN, Begüm, **Tanım ve Tenfiz Davalarında Kararı Veren Mahkemenin Denetimi**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2016, s. 84-85; ELÇİN, **2018**, s. 313.

diğerini tamamladığını ifade etmek yerine, her iki yetki kuralının müstakil olduklarını ve birbirlerini tamamladıklarını söylemek daha yerinde olacaktır.

Doktrinde MÖHUK m. 42'nin tamamlayıcı kural olduğunu kabul eden görüşlerden farklı olarak MÖHUK m. 42'nin, kapsamına giren konularda doğrudan uygulanacağı, kapsamına girmeyen konularda ise, MÖHUK m. 40 dolayısıyla iç hukukun yer itibarıyla yetki kurallarına göre yetkili mahkemenin tayin edileceği görüşündeyiz. Yoksa, MÖHUK m. 42'nin sadece MÖHUK m. 40'a göre Türk mahkemelerinin yetkisinin tesis edilemediği durumlarda uygulanan bir yetki kuralı olduğu görüşüne katılmadığımızı ifade etmek isteriz²⁸. Doktrindeki benzer bir diğer görüşe göre, “tamamlayıcı” ifadesi, genel nitelikteki milletlerarası yetki kuralının yetersiz veya eksik kaldığı durumları tamamlar şeklinde anlamlandırılmıştır²⁹.³⁰ Benzer şekilde, MÖHUK'un usul hukukundaki yetki kuralları ile yetinmediği ve bu anlamda 42. maddede ayrıca ek yetkili mahkemeler tesis

²⁸ MÖHUK m. 42'nin uygulanabilmesi için “... iç hukukun yer itibarıyla yetki kurallarına göre yetkili bir mahkeme bulunmaması gerekir” şeklindeki görüş için bkz. DOĞAN, 2021, s. 72.

²⁹ EKŞİ, 2020, s. 217. Benzer şekilde bkz. ÇELİKEL/ERDEM, 2021, s. 567.

³⁰ Türklerin kişi hallerine ilişkin davalara dair MÖHUK m. 41 hükmü için kullanılan *tamamlayıcı kural* ifadesinin doktrinde farklı şekillerde anlamlandırıldığı kanaatindeyiz. Örneğin bir görüş önce “... Kanun, Türklerin kişi hallerine ilişkin davalarında, iç hukukun yer itibarıyla yetki kurallarına bağlı kalmaksızın, Türk mahkemelerinin yetkisini bizzat düzenlemiş ve milletlerarası yetkili bir Türk mahkemesini daima hazır bulundurma yolunu seçmiştir” (NOMER, 2021 a, s. 472) diyerek kanun koyucunun Türkleri kişi hallerine ilişkin davalar için müstakil bir yetki kuralı düzenlediğini belirtirken, hemen sonra “... Türk vatandaşlarının kişi hallerine ilişkin davalarında, usul hukukuna göre yer itibarıyla yetkili bir mahkeme de yoksa, 41. madde hükmünde belirtilen mahkemeler yetki kazanır (NOMER, 2021 a, s. 473)” demek suretiyle bir önceki ifadesinden farklı açıklamalara yer vermiştir. Peş peşe geçen ifadeler, kafa karışıklığına sebep olmaktadır. Bir diğer görüş de bir yandan “... Bu (MÖHUK'un Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisini özel olarak belirleyen) yetki kurallarını daha ziyade iç hukukun yer itibarıyla yetki kurallarını tamamlayan – ilave- kurallar niteliğinde ele almak gerekir” (CAN/TUNA, 2019, s.96) derken diğer yandan “... 41. madde, amacı itibarıyla 40. maddeyi tamamlayan bir özel yetki kuralıdır. Her ne kadar 40. maddenin genel yetki kuralından öncelikle uygulansa da onun uygulanmasını tamamen ortadan kaldırmaz ... eğer 41. maddenin uygulanma koşulu sağlanamaması nedeniyle bu madde üzerinden Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi tesis edilemezse genel yetki kuralına başvurulmasına mâni bir durum yoktur” (CAN/TUNA, 2019, s. 188) demek suretiyle birbiriyle çelişen ifadeler yer vermektedir. “Tamamlayıcı kural” ifadesinin farklı anlamlara gelecek şekilde kullanılmasının bu durumlara sebep olduğu düşünülebilir. 2675 sayılı MÖHUK'un hazırlık çalışmalarına göre tamamlayıcı kural, ana kuralın uygulamada yetersiz veya eksik kaldığı durumlarda uygulanan kuraldır (MMAUM, 1978, s. 195). Yani öncelik, ana kuralın -ki burada ana kural olarak 2675 sayılı MÖHUK'taki genel nitelikteki yetki kuralı kastedilmektedir- uygulanmasıdır. Tamamlayıcı yetki kurallarına ise ancak ana kurala göre yetki tesis edilememesi durumunda başvurulmaktadır. Bu durumu 5718 sayılı MÖHUK'a uyarladığımızda, m. 41'in tamamlayıcı kural olarak kabulünde, öncelik m. 40'ın uygulanması şeklinde olacaktır. Dolayısıyla m. 41 ancak m. 40'a göre Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi tesis edilemez ise uygulanacaktır.

edildiği ifade edilmiştir³¹. Halbuki, her iki maddenin kapsamaları itibarıyla çakıştıkları bir durum söz konusu olmadığından MÖHUK m. 40 ve m. 42'nin bir bütünü tamamlayan farklı parçalar olduğu kanaatindeyiz.

Sonuç olarak, yabancıların kişi hallerine ilişkin davalarda MÖHUK m. 42 hükmünün uygulanabilmesi için, maddede düzenlenen kişi halleriyle sınırlı kalmak kaydıyla, ilgili yabancıların Türkiye'de yerleşim yerine sahip olmaması gerekmektedir. Yabancı, Türkiye'de yerleşim yerine sahip ise, MÖHUK m. 42'nin uygulanma şartı gerçekleşmediğinden, MÖHUK m. 40'ın iç hukuka yaptığı göndermeyle yer itibarıyla yetkili mahkemeler yetkili olacaktır. Bu çerçevede öncelikli olarak MÖHUK m. 42'nin uygulanma koşulları incelenecek ve maddede yetkili kılınan mahkemelere yer verilecektir.

II. YABANCILARIN KİŞİ HALLERİNE İLİŞKİN DAVALARDA TÜRK MAHKEMELERİNİN MİLLETLERARASI YETKİSİNİN MÖHUK m. 42'DE YER ALAN YETKİ KURALINA GÖRE TAYİNİ

A. MÖHUK m. 42'nin Uygulanma Koşulları

5718 sayılı MÖHUK m. 42'ye göre “Türkiye'de yerleşim yeri bulunmayan yabancı hakkında vesâyet, kayımlık, kısıtlılık, gaiplik ve ölmüş sayılma kararları ilgilinin Türkiye'de sâkin olduğu yer, sâkin değilse mallarının bulunduğu yer mahkemesince verilir”. Buna göre, MÖHUK m. 42 hükmü nedeniyle Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin doğumu için gerekli olan yabancılik unsuru (MÖHUK m. 1/2), maddede geçen kişi hallerinin yabancı kişiye dair olması dolayısıyla ortaya çıkmaktadır.

Kanununun 42. maddesinde, “Türkiye'de yerleşim yeri bulunmayan yabancı hakkında” ibaresi kullanılırken “yabancı” ifadesinin gerçek ya da tüzel kişi olup olmadığına dair bir ayrıma yer verilmemiştir. Acaba kanun koyucu yabancı derken hem gerçek hem de tüzel kişileri mi kastetmek istemiştir? Zira yabancı, “bir devlete oranla,

³¹ NOMER, 2021 a, s. 481.

kendi uyrukluğundan olmayan gerçek veya tüzel kişi”³² olarak tanımlanmaktadır.³³ Dolayısıyla yabancı kelimesinin, hem yabancı gerçek kişileri hem de yabancı tüzel kişileri kapsadığını ifade etmek yanlış olmayacaktır³⁴.

Maddede sayılan vesâyet, kayımlık, kısıtlılık, gaiplik ve ölmüş sayılma kararlarının hukukî nitelendirilmesi *lex fori* olan Türk hukukuna göre yapılacaktır. Dolayısıyla Türk mahkemesi, anılan kararların vasıflandırılmasını Türk hukukuna göre tayin edecektir³⁵.

Maddenin kapsamında yer alan kişi hallerinden vesâyet, kısıtlılık, gaiplik ve ölmüş sayılma; yaratılış gereği sadece gerçek kişilere özgü durumlardandır (TMK m. 48)³⁶.

³² YILMAZ, Ejder, **Hukuk Sözlüğü**, 10. Basım, Yetkin Yayınları, Ankara, 2011, s. 1474.

³³ Doktrinde yabancı kavramı ağırlıklı olarak vatandaşlık kavramı üzerinden tanımlanmaktadır, örneğin bkz. ÇELİKEL, Aysel/GELGEL, Günseli, **Yabancılar Hukuku**, 25. Basım, Beta Basım Yayım Dağıtım AŞ, İstanbul, 2020, s. 16. Nitekim Devletler Hukuku Enstitüsü tarafından yabancı, “bir devletin ülkesinde bulunan ve o devletin vatandaşlığını iddiaya hakkı olmayan kimse” olarak tanımlanmıştır. Tanım için bkz. ALTUĞ, Yılmaz, **Yabancıların Hukukî Durumu**, 4. Basım, Mentş Matbaası, İstanbul, 1971, s. 8. Yabancı kavramının bu şekilde sınırlandırılarak tanımlanması doktrinde eleştirilmekle beraber (ÇİÇEKLİ, Bülent, **6458 Sayılı Kanunla Güncellenmiş Yabancılar ve Mülteciler Hukuku**, 6 Basım, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2016, s. 24; ARSLAN, Şule, **Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahat Hakkı**, Beta Basım Yayım Dağıtım AŞ, İstanbul, 2018, s. 6) yabancı kavramının kapsamına giren kişilere dair yapılan sınıflandırmalarda, “o devletin ülkesinde bulunan ve vatandaşı olmayan kişi” ölçütü kullanılmaktadır. Örneğin bkz. ÇELİKEL/ERDEM, **2020**, s. 17-31; ÇİÇEKLİ, **2016**, s. 24; ARSLAN, **2018**, s. 7-9; EKŞİ, Nuray, **Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku**, 5. Basım, Beta Basım Yayım Dağıtım AŞ, İstanbul, 2018, s. 38 vd. Benzer şekilde yabancı, mevzuatta da vatandaşlık kavramı üzerinden “Türkiye Cumhuriyeti ile vatandaşlık bağı olmayan kişi” şeklinde tanımlanmıştır. Örneğin bkz. YUKK m. 3/1/ü; Türk Vatandaşlığı Kanunu (TVK) m. 3/1/d (Türk Vatandaşlığı Kanunu, Kanun Numarası: 5901, Kabul Tarihi: 29.05.2009, RG. 12.06.2009/27256). Diğer yandan Adres Kayıt Sistemi Yönetmeliği’nde ise yabancı, “Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile vatandaşlık bağı bulunmayan ve en az altı ay süreli yabancılara mahsus ikamet tezkeresi alan kişi” olarak salt gerçek kişileri kapsayacak şekilde tanımlanmıştır (m. 4/n). Bu noktada belirtmek gerekir ki altı aylık süre, Adres Kayıt Yönetmeliği’nin dayanağını teşkil eden 5490 sayılı NHK’nın, Yönetmeliğin yürürlüğe girdiği sıradaki metni esas alınarak düzenlenmiştir. NHK’nın ilgili hükümlerinin çeşitli değişikliklere uğraması sonucunda altı aylık süre şartı kaldırılmıştır. Bu minvalde artık altı aylık sürenin aranmaması gerektiği yönünde bkz. POYRAZ, Mehmet Aytaç, **Türk Yabancılar Hukukunda Yabancıların İkameti**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015, s. 151; ESEN, Emre, **Türk Hukukunda Yabancıların İkamet İzinleri**, Beta Basım Yayım Dağıtım AŞ, İstanbul, 2019, s. 298 dn. 331.

³⁴ Örneğin bkz. ÇELİKEL/ERDEM, **2020**, s. 16; ASAR, AYDOĞAN, **Yabancılar Hukuku**, 7. Basım, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2021, s. 23; YARAR, Güven, **Yabancıların Türkiye’de Taşınmaz Edinmeleri**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 7; ÇİÇEKLİ, **2016**, s. 24; ARSLAN, **2018**, s. 7; ESEN, **2019**, s. 6.

³⁵ ŞANLI/ESEN/ATAMAN FİĞANMEŞE, **2021**, s. 421.

³⁶ TMK’nın m. 48 hükmü, “Tüzel kişiler, cins, yaş, hısımlık gibi yaradılış gereği insana özgü niteliklere bağlı olanlar dışındaki bütün haklara ve borçlara ehildirler.” şeklindedir.

Kaldı ki vesâyet, kısıtlılık, gaiplik ve ölmüş sayılma kararlarında esasa uygulanacak hukuk olarak MÖHUK'ta milli hukukun öngörülmüş olması (m. 10-11) ve tüzel kişiler açısından, gerçek kişilerin sahip olduğu anlamda vatandaşlıktan bahsedilemeyecek olması³⁷, tüzel kişiler için milli hukuk bağlama noktasına yer verilememesine³⁸ sebep olmuştur (m. 9/4). Bu anlamda bahsi geçen dört kurumun gerçek kişilere özgü olduğu açıktır. Kayyımlık ise, kişi hallerinden değildir³⁹; vesâyet organlarından birisidir (TMK m. 396); hem gerçek kişiler hem de tüzel kişiler için söz konusudur (TMK m. 427). Dolayısıyla maddede geçen “yabancı” ifadesinin yabancı tüzel kişileri de kapsayıp kapsamadığı üzerinde durulmalıdır.

Tüzel kişi, fiziki bir varlığı olmamakla beraber gerçek kişilere özgü olan haklar dışında haklara ehil olabilen ve borç altına girebilen varlıklar olarak hukuk düzeninde yer alan gerçek kişiler dışındaki kişilerdir⁴⁰. Esas itibarıyla gerçek kişilerin mal varlıksal ve kişisel korunması amaçlayan kayyımlık kurumu, istisnaen TMK m. 427/4'te tüzel kişiler için de öngörülmüştür⁴¹. İlgili hükme göre, “Bir tüzel kişi gerekli organlardan yoksun kalmış ve yönetimi başka yoldan sağlanamamışsa” kendisine vesâyet makamınca bir kayyım atanacaktır.⁴² Öyle ki, tüzel kişilerde yönetim kayyımlığının TMK m. 427/4'te açıkça düzenlenmiş olmasının yanında doktrinde, sadece gerçek kişiler için düzenlenen temsil kayyımlığının (TMK m. 426) dahi tüzel kişiler için kıyasen uygulanabileceği ifade

³⁷ Tüzel kişilerin vatandaşlığı olup olamayacağına dair bkz. ESEN, Emre, “Hukuk Usulüne Dair La Haye Sözleşmesi Kapsamında Yabancı Tüzel Kişilerin Teminat Yükümlülüğünden Muafiyeti”, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Yıl: 2018, Cilt: 9, Sayı: 1, (s. 1-26), s. 8 vd.

³⁸ ŞANLI/ESEN/ATAMAN FİGANMEŞE, **2021**, s. 135.

³⁹ Benzer bir saptama için bkz. TANRIBİLİR, **2021**, s. 95.

⁴⁰ Tüzel kişilerin hak ehliyetleri için bkz. DURAL, Mustafa/ÖĞÜZ, Tufan, **Türk Özel Hukuku Kişiler Hukuku**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2020, s. 247-254; fiil ehliyetleri için bkz. ibid 255-268.

⁴¹ Tüzel kişilere kayyımlık tesisi hakkında detaylı bilgi için bkz. GÜMÜŞ, Mustafa Alper, **Türk Medenî Hukukunda Kayyımlık**, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2006, s. 99-135.

⁴² Kayyımlık kurumu ileride daha detaylı ele alınacak olmakla beraber (bkz. 949 vd.), MÖHUK m. 42 hükmünün yabancı tüzel kişiler için de uygulanıp uygulanamayacağı ile sınırlı olarak konunun burada incelenmesi lüzumu doğmuştur.

edilmektedir⁴³. Dolayısıyla MÖHUK'un 42. maddesinde geçen kayımlığın yabancı tüzel kişileri de kapsamamasının ihtimal dâhilinde olduğu savunulabilir⁴⁴.

Her ne kadar hükümde, yabancının gerçek ya da tüzel kişi olup olmadığına dair bir ayırım yapılmamış olsa da maddenin Kanun sistematigi içerisinde, Türklerin kişi hallerine dair davaları düzenleyen m. 41 hükmünden hemen sonra gelmesi ve “kişi halleri” (ahkâmı şahsiye) kavramının milletlerarası özel hukukta, “şahsın hal (evli, boşanmış, vesâyet altında, sahih veya gayri sahih nesepli olmak gibi şahsın hukukî vasıfları anlamında) ve ehliyetini (şahsın hak ve mükellefiyetlerden istifade ve onları kullanma iktidarı anlamında) tayin ve gösteren şahsın hukuku ve aile hukuku meselelerini^{45,46} ifade etmesinden hareketle maddenin, yabancı gerçek kişilerin kişi hallerine dair davalara özgülendiği savunulabilir. Nitekim MÖHUK m. 42'nin var oluş gerekçelerinden biri de, 42. maddede özel olarak düzenlenen kişi hallerinden vesâyet, kayımlık, kısıtlılık, gaiplik ve ölmüş sayılma kararlarında esasa uygulanacak hukuk olarak MÖHUK m. 10/3 ve m. 11'in Türk hukukunun uygulanmasının zorunlu kılındığı durumlarda Türkiye'de yetkili bir mahkemenin de hazır bulundurulmasının gerekliliğidir⁴⁷. Yine, Türkiye'de Bulunan Yabancıların Hak ve Vazifelerine ait Muvakkat Kanun⁴⁸ döneminde de ahkâmı şahsiye tabirinin, vasiyet ve menkul mirasa dair meseleleri de içerecek şekilde Kanunun 4. maddesinde beraberce düzenlenmiş olmalarına rağmen esas itibarıyla gerçek kişilerin şahsiyetini ve aile durumunu ilgilendiren meselelerini kapsadığı ifade edilmiştir⁴⁹. Doktrinde de mülga 2675 sayılı MÖHUK ve 5718 sayılı MÖHUK dönemlerinde Kanunda geçen “kişi halleri”nin –kayımlık

⁴³ GÜMÜŞ, 2006, s. 103.

⁴⁴ İnceleyebildiğimiz kadarıyla doktrinde sadece bir yazar, MÖHUK'un 42. maddesinin gerçek kişilere dair bir düzenleme olduğunu ifade etmiştir, bkz. GÜNGÖR, 2021, s. 247.

⁴⁵ NOMER, 2021 a, s. 476.

⁴⁶ Doktrinde bu tanım ve kapsamın genel olarak kabul gördüğüne dair bkz. ERTEN, 2017, s. 100; TİRYAKİOĞLU, 2012, s. 1145; ŞANLI/ESEN/ATAMAN FİGANMEŞE, 2021, s. 490; DOĞAN, 2021, s. 70; ÇELİKEL/ERDEM, 2021, s.623; TAN DEHMEN, 2013, s. 174-176.

⁴⁷ Bkz. yukarıda s. 909, dn. 26.

⁴⁸ Memâlik-i Osmaniye'de Bulunan Ecanibin Hukuk ve Vezaifi Hakkında Muvakkat Kanun için bkz. 21 Rebiülâhar 1333 H -23 Şubat 1915, Düstur, 1 Tertip, Cilt: 7, s. 524.

⁴⁹ ÇELİKEL, Aysel, **Ahkâmı Şahsiye Konusundaki Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması**, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1963, s. 40-43.

kurumunu da kapsayacak şekilde- gerçek kişiler düşünülerek incelendiği gözlemlenmektedir⁵⁰. Hakeza üye devletler arasında şahısların durumuna, aileye ve vatandaşlığa ilişkin konularda sınır ötesi bilgi alışverişini kolaylaştırmayı amaçlayan Uluslararası Kişi Halleri Komisyonu'nun düzenlediği milletlerarası anlaşmalar da gerçek kişilere dairdir⁵¹.

Son olarak, MÖHUK m. 42'nin tatbik edilmesi durumunda Türkiye'de yerleşim yerine sahip olmayan yabancı tüzel kişi hakkında alınacak kayımlık kararında yetkili mahkeme, bu yabancı tüzel kişinin sâkin olduğu yer mahkemesi olacaktır. Peki, tüzel kişilerin "sâkin oldukları yer"i var mıdır? Sâkin olunan yer, yerleşim yeri ve mutad mesken kavramlarından farklıdır. Yerleşme iradesi ve sürekli kalma niyeti unsurlarının arandığı yerleşim yeri, hukukî bir kavram⁵² olarak mutad mesken ve sâkin olunan yer bağlama noktalarından ayrılır⁵³. Kişinin tek bir yerleşim yerinin olması gerekirken, kişinin birden fazla sâkin olduğu yer olabilir⁵⁴. Kişinin hayat ilişkilerinin merkezi olarak

⁵⁰ Mülga 2675 sayılı MÖHUK için bkz. ÇELİKEL, Aysel, **Milletlerarası Özel Hukuk**, 7. Basım, Beta Basım Yayın Dağıtım AŞ, İstanbul, 2004, s. 337-338; NOMER, Ergin/ŞANLI, Cemal, **Devletler Hususi Hukuku**, 13. Basım, Beta Basım Yayın AŞ, İstanbul, 2005, s. 411-412. 5718 sayılı MÖHUK için bkz. örneğin ŞANLI/ESEN/ATAMAN FİGANMEŞE, **2021**, s. 493; ÇELİKEL/ERDEM, **2021**, s. 627-629.

⁵¹ Örneğin 1 Nolu Yabancı Memleketlerde Kullanılmak üzere Verilecek Nüfus (Ahvali Şahsiye) Kayıt Hülasası Suretleri Hakkındaki Anlaşma; 2 Nolu Ahvali Şahsiye ile İlgili Belge Örneklerinin Parasız Verilmesi ve Tasdikten Muaf Tutulması Hakkında Sözleşme; 3 Nolu Ahvali Şahsiye Konusunda Milletlerarası Malumat Teatisi Hakkında Sözleşme; 4 Nolu Ad ve Soyadların Değiştirilmesine İlişkin Sözleşme gibi. Detaylı bilgi için bkz. Milletlerarası Ahvali Şahsiye Komisyonu (C.I.E.C.) Sözleşmeleri, <https://www.nvi.gov.tr/ciec-sozlesmeleri> (erişim tarihi 01.04.2022). Uluslararası Kişi Halleri Komisyonu hakkında detaylı bilgi için bkz. ÖZDEMİR KOCASAKAL, Hatice, "Uluslararası Kişi Halleri Komisyonu Tarafından Hazırlanan Türkiye Cumhuriyeti'nin Taraf Olduğu Aile Hukukuna İlişkin Anlaşmalar", **Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Yıl: 2011, Cilt: 1, (s. 561-607).

⁵² Yerleşim yeri, "bir şahsın hukuken bulunduğu yerdir, onun hukukî adresidir" için bkz. İMRE, Zahit, "İkametgah Kavramı ve Buna İlişkin Meseleler", **50. Yıl Armağanı Cumhuriyet Döneminde Hukuk**, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1973, (s. 205-231), s. 210.

⁵³ Yerleşim yeri için genel olarak bkz. VARDAR HAMAMCIOĞLU, Gülşah, **Türk Medenî Kanuna Göre Yerleşim Yeri**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2009). Devletler özel hukuku açısından yerleşim yeri için bkz. ÖZKAN, Işıl, **Devletler Özel Hukukunda İkametgâh, Mutad Mesken ve İşyeri Bağlama Noktalarının Yeniden Değerlendirilmesi**, Naturel Yayıncılık, İzmir, 2003, s. 3-43; EKŞİ, **2000**, s. 82-96.

⁵⁴ İMRE, **1973**, s. 210; ERTEN, **2017**, s. 157; ARSLAN, İlyas, **Milletlerarası Özel Hukukta Mutad Mesken Kavramı**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2014, s. 81; EKŞİ, **2000**, s. 87.

uzun ya da kısa süreli oturma iradesiyle bulunduğu yer olan mutad mesken kavramı ise⁵⁵, sâkin olunan yer bağlama noktasına göre daha süreklilik arz etmekte ve ilgili kişiyle daha sıkı ilişki⁵⁶ içerisinde yer almaktadır. Mutad mesken ile sâkin olunan yer bağlama noktalarının ortak noktası ise her ikisinin de fiili durumu göstermesidir⁵⁷. Sonuç olarak denebilir ki sâkin olunan yer, yerleşim yeri ile mutad mesken arasında yer almaktadır.

TMK m. 51'e göre tüzel kişilerin yerleşim yeri, kuruluş belgesinde başka bir hüküm olmadıkça işlerinin yönetildiği yerdir. Yani kuruluş belgesinde yerleşim yeri gösterilmemiş ise, idarî işlerin yürütüldüğü yer tüzel kişinin yerleşim yeri sayılacaktır. Her ne kadar HMK m. 84'ün gerekçesinde mutad meskenin sadece gerçek kişilere özgü bir kavram olduğu, tüzel kişilerin ise sadece merkezlerinden söz edilebileceği ve onların merkezlerinin kuruluş belgelerinde gösterilmesinin zorunlu olduğu bu anlamda mutad mesken kavramının tüzel kişilere yabancı olduğu ifade edilmiş olsa da doktrinde tüzel kişilerin de mutad meskene sahip olduğu hararetle savunulmaktadır⁵⁸.⁵⁹ Hatta bir görüş, tüzel kişilerdeki fiili idare merkezinin, tüzel kişinin mutad meskeni olduğunu dile getirmektedir⁶⁰. Ancak sâkin olunan yer açısından tüzel kişilerin durumu değerlendirildiğinde, mobilize olan gerçek kişiye göre tüzel kişinin daha hantal olması bu anlamda sâkin olunan yerin, kısa veya uzun belli bir süreye de bağlı olmamasından bahisle gerçek kişinin kısa bir süre içerisinde sâkin olduğu yeri değiştirebilecekken tüzel kişinin idare merkezinin kısa süre içerisinde değişiminin mümkün olmamasının, sâkin olunan yer unsurunun, gerçek kişilere özgü olduğunu gösterdiği kanısındayız. Bu nedenledir ki yukarıda saydığımız gerekçelerle MÖHUK m. 42 hükmünde geçen yabancı

⁵⁵ ARSLAN, 2014, s. 172.

⁵⁶ ERTEN, 2017, s. 156.

⁵⁷ EKŞİ, 2000, s. 92.

⁵⁸ ESEN, 2018, s. 15; Merve Acun Mekengeç, "Türk Hukuku'nda Teminat Gösterme Yükümlülüğü", **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni**, Yıl: 2017, Cilt: 37, Sayı: 2, s. 15. Aksi görüş için bkz. Hatice Özdemir Kocasakal, "Sözleşmelere Uygulanacak Hukukun MÖHUK m. 24 Çerçevesinde Tespiti ve Üçüncü Devletin Doğrudan Uygulanacak Kuralları", **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni**, Yıl: 2010, Cilt: 30, Sayı: 1-2, s. 56; TEKİNALP, 2020, s. 291; SÜRAL, 2012, s. 172.

⁵⁹ Tüzel kişiler için mutad mesken mahkemesinin yetkisine dair detaylı inceleme için bkz. DEMİR GÖKYAYLA, 2020, s. 135-140.

⁶⁰ NOMER, 2021 a, s. 121.

ifadesinin, kayyımlik açısından da yabancı tüzel kişileri kapsamadığı, maddenin gerçek kişiler düşünülerek kaleme alındığı kanaatindeyiz.

Bu durumda MÖHUK m. 42'nin tatbiki için, ilgili davanın yabancı gerçek kişiye dair olması, bu gerçek kişinin Türkiye'de yerleşim yerine sahip olmaması ve de ilgili davanın 42. maddede sınırlı olarak sayılmış kişi hallerinden birine ilişkin olması gerekmektedir⁶¹. Bu şartlar, aşağıda ayrı ayrı incelenecektir.

1. İlgilinin Yabancı Gerçek Kişi Olması

Yabancı gerçek kişi ölçütü, en başta yabancı devlet vatandaşları olmak üzere, vatansızları, YUKK kapsamındaki yabancıları, göçmenleri ve özel statülü yabancıları içermektedir. Buna göre, bir devletin vatandaşı olan kişi, tabiiyetinde olduğu devletin topraklarından ayrılarak başka bir devletin yargı yetkisine girdiğinde, fiziksel olarak yer aldığı devlet açısından yabancı, tabiiyetindeki devlet açısından ise, ülke dışında yer alan vatandaş konumuna geçmektedir. Bu yabancı kişinin vatandaşı olarak mensup olduğu devlete dair hak ve sorumlulukları ise, fiziksel olarak ülke topraklarında yer almasa bile devam etmektedir⁶². Benzer şekilde, çok vatandaşlığa sahip bir kişinin, sahip olduğu birden fazla vatandaşlık arasında Türk vatandaşlığının olmaması durumunda da bu kişi, Türkiye açısından yabancı kabul edilmektedir. Ancak kişinin, sahip olduğu birden fazla vatandaşlıktan biri Türk vatandaşlığı ise, Türkiye açısından bu kişi, Türk vatandaşı sayılmakta ve diğer vatandaşlıklar dolayısıyla sahip olduğu hak ve korumalardan Türkiye sınırları içerisinde yararlanamamaktadır⁶³.

⁶¹ Ancak Türkiye'nin taraf olduğu milletlerarası anlaşma hükümleri saklıdır (MÖHUK m. 1/2). Yani, yabancıların kişi hallerine ilişkin uyumsuzluk, m. 42'nin kapsamına girse dahi yetkili mahkeme, aynı konuda varsa Türkiye'nin tarafı olduğu milletlerarası anlaşma hükümlerine göre tayin edilir, bkz. ERTEN, 2017, s. 78-79; TİRYAKIOĞLU, 2012, s. 1141. Türkiye MÖHUK m. 42'nin düzenlediği konulara ilişkin olan Yetişkinlerin Milletlerarası Planda Korunmasına Dair La Haye Anlaşması'na henüz taraf olmamakla beraber m. 42 ile aynı konuları düzenleyen iki taraflı adli yardımlaşma ve iş birliği anlaşmalarına taraftır. İlgili La Haye anlaşması hakkında detaylı bilgi için bkz. GÜNER, 2022, s. 112-125.

Doktrinde 42. maddenin uygulanma şartları arasında, MÖHUK'un 41. maddesinde olduğu gibi "davanın yabancı bir mahkemede açılmış veya açılmamış olması" şartının, yani milletlerarası derdestliğin de aranması gerektiği yönünde görüşler mevcuttur, bkz. TAN DEHMEN, 2013, 202; ŞENSÖZ MALKOÇ, 2020, s. 34.

⁶² ÇELİKEL/ERDEM, 2020, s. 17.

⁶³ NOMER, Ergin, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, 28. Basım, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2021, s. 155; ERDEM, B. Bahadır, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, 7. Basım, Beta Basım Yayım Dağıtım AŞ, İstanbul,

Hiçbir devlete vatandaşlık bağı ile bağı olmayan vatansız kişiler yabancı gerçek kişilerdendir⁶⁴. Yine, YUKK kapsamında geçici korumadan yararlanan kişiler ile uluslararası korumadan yararlanan mülteciler, şartlı mülteciler ve ikincil koruma sahibi yabancılar da yabancı gerçek kişilerdendir. Türkiye, tarafı olduğu Mültecilerin Hukukî Durumuna Dair Sözleşme⁶⁵'ye koyduğu coğrafi çekinceye paralel olarak YUKK'taki düzenlemesinde de sadece Avrupa'dan gelen yabancıları mülteci olarak kabul etmektedir (YUKK m. 62). Avrupa dışında meydana gelen olaylar sebebiyle yine benzer sebeplerle Türkiye'ye gelen yabancılar ise, şartlı mülteci olarak adlandırılmaktadır (YUKK m. 62). YUKK'ta yer alan son uluslararası koruma türü ise, mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak geri gönderildiği takdirde kötü muameleye maruz kalacak ikincil koruma statüsü sahibi yabancılardır (YUKK m. 63). YUKK'ta ayrıca uluslararası koruma statüsünden farklı olarak ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak Türkiye sınırlarına gelen yabancılara tanınabilen geçici koruma sahibi yabancılar (YUKK m. 91) da düzenlenmiştir.

Bir diğer yabancı gerçek kişiler arasında zikredebileceğimiz grup ise, Türk soyundan ve Türk kültürüne bağı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye'ye gelip İskân Kanunu⁶⁶ gereğince kabul olunan göçmen statüsündeki yabancılardır. (İskân Kanunu m. 3/d).

Fiziksel olarak yer aldıkları ülkedeki hukukî durumları; o ülkedeki mevzuata göre veya milletlerarası örf ve adet kuralları veya milletlerarası anlaşmalar uyarınca diğer yabancılara göre özellik arz eden yabancı gerçek kişiler ise, özel statülü yabancılar olarak adlandırılmaktadır⁶⁷.

Bu grup kapsamında yer alan ilk yabancı grubu, milletlerarası örf ve âdet kuralları ile uluslararası anlaşmalar uyarınca Türkiye'de yer alan yabancılara göre daha özellikli

2019, s. 224; DOĞAN, Vahit, **Türk Yabancılar Hukuku**, 2. Basım, Savaş Yayınevi, Ankara, 2017, s. 7-8.

⁶⁴ YUKK (m. 3/1/ş); Vatansız Kişilerin Hukukî Durumuna Dair Sözleşme (m. 1). Vatansız kişiler hakkında detaylı bilgi için bkz. ASAR, **2021**, s. 145-195.

⁶⁵ RG. 05.09.1961/10898.

⁶⁶ İskân Kanunu, Kanun Numarası: 5543, Kabul Tarihi: 19.09.2006, RG. 26.09.2006/26301.

⁶⁷ DOĞAN, **2017**, s. 17.

olan yabancı gerçek kişilerdir. Bu yabancılar; devlet başkanları, dışişleri bakanları, yabancı bir devletin diplomasi ve konsolosluk memurları ile bu kişilerin aile fertleri ile Türkiye’de yerleşik yabancı misyonlarda geçici bir süreyle görevlendirilen yabancılar, uluslararası kuruluşların Türkiye’deki temsilciliklerinde çalışan yabancılar, Türkiye’de bulunan yabancı askeri personel ve uluslararası sözleşmeler kapsamındaki yabancılarıdır⁶⁸.

Özel statülü yabancı grubunda doğum yoluyla Türk vatandaşı olan, yurt dışında yaşayan ve çeşitli sebeplerle Türk vatandaşlığından ayrılarak yaşadıkları devletin vatandaşlığına geçen “imtiyazlı yabancılar⁶⁹” ya da “mavi kartlılar⁷⁰” olarak da adlandırılan yabancı gerçek kişiler de yer almaktadır. Bu kapsamdaki yabancıların özel statülü yabancı olarak nitelendirilmesinde; bu kişilerin, millî güvenliğe ve kamu düzenine ilişkin hükümler saklı kalmak kaydıyla, seçme ve seçilme, muafin araç veya ev eşyası ithal etme hakları ile askerlik hizmetini yapma yükümlülüğü (TVK m. 28/2) ile bir kadroya dayalı ve kamu hukuku rejimine tâbi olarak aslî ve sürekli kamu hizmeti görevleri (TVK m. 28/3) dışında Türk vatandaşları ile neredeyse aynı haklara sahip olmaları, sanki Türk vatandaşlıklarını kaybetmemişlercesine resmî makamlar nezdinde haklarını koruyor olmaları rol oynamaktadır.⁷¹ Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus, düzenlemenin, doğumla Türk vatandaşı olup da çıkma izni almak suretiyle Türk vatandaşlığını kaybeden kişilerin Türk vatandaşlarına tanınan haklardan aynen yararlanacağına ilişkin olduğudur. Yoksa bu kişilerin Türk vatandaşlarına tanınan haklardan aynen yararlanacaklarının açıkça düzenlenmiş olması, onlara Türk vatandaşlığı kazandırmamaktadır. Bu kişiler, kanunda tanınan haklara sahip olmakla beraber Türk mevzuatı nezdinde yabancı statülerini muhafaza etmektedirler⁷². Bu nedendir ki bir uyuşmazlıkta TVK m. 28 kapsamında bir kişinin bulunması, ilgili uyuşmazlığa yabancılık

⁶⁸ Detaylı bilgi için bkz. EKŞİ, 2018, s. 54-63; ESEN, 2019, s. 126-129.

⁶⁹ Örneğin bkz. ÇELİKEL/GELGEL, 2020, s. 29.

⁷⁰ Örneğin bkz. ÖZTÜRK, Necla, “Mavi Kart Hamillerinin Türk Vatandaşlarına Tanınan Haklardan Aynen Yararlanacağına İlişkin Düzenlemeye Eleştirel Bir Bakış”, **Public and Private International Law Bulletin**, Yıl: 2021, Cilt: 41, Sayı: 2, (s. 955-978), s. 958.

⁷¹ TVK m. 28 kapsamında doğumla Türk vatandaşı olup izin almak suretiyle Türk vatandaşlığından çıkanların hukukî durumuna dair bkz. NOMER, 2021 b, s. 133-139; ERDEM, 2019, s. 246-256.

⁷² ÖZTÜRK, 2021, s. 965-968.

unsuru katacak⁷³ ve MÖHUK hükümlerinin uygulanmasını gerektirecektir. Dolayısıyla TVK m. 28 kapsamında yer alan bir yabancı, Türk vatandaşı olmadığından MÖHUK m. 41 kapsamında değerlendirilemeyecek⁷⁴; şartların yerine gelmesi durumunda m. 42'ye tâbi olacaktır.

42. maddenin kapsadığı diğer özel statülü yabancılar ise, uzun dönem ikamet izni sahipleri (YUKK m. 42, YUKK Yönetmeliği m. 41/1/ç), süresiz çalışma izni sahipleri (Uluslararası İşgücü Kanunu⁷⁵ (UİK) m. 10) ile turkuaz kart sahibi yabancılardır (UİK m.11).

Son olarak, MÖHUK m. 42 kapsamındaki davalar için yetkili Türk mahkemesinde dava açıldıktan sonra ilgili yabancının Türk vatandaşlığını kazanması durumunda bu kişinin statüsünün değerlendirilmesi yerinde olacaktır. Doktrinde, Türklerin kişi hallerine dair davaları düzenleyen MÖHUK m. 41 ile ilgili olarak ilgilinin davanın açılması esnasında Türk vatandaşı olmasının yeterli olacağı, bu anlamda dava devam ederken ilgilinin Türk vatandaşlığını kaybetmesinin, bir kere kazanılmış olan milletlerarası yetkiye herhangi bir tesirinin olmayacağı ifade edilmiştir⁷⁶. Yani yetkinin tesisinde, milletlerarası yetkiyi kuran koşulların sonradan ortadan kalkması önemli değildir⁷⁷. Buna göre MÖHUK'un 42. maddesi açısından da benzer bir yorum yapılırsa, Türkiye'de yerleşim yerine sahip olmayan ilgilinin davanın açılması sırasında Türk vatandaşlığına sahip olmaması, MÖHUK m. 42'ye dayanılarak Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin tesisi açısından gerekli ve yeterlidir. Bu anlamda ilgilinin sonradan Türk vatandaşlığını kazanması, kazanılmış olan milletlerarası yetkiye etki etmeyecektir.

2. Yabancı Kişinin Türkiye'de Yerleşim Yerine Sahip Olmaması

⁷³ ŞANLI/ESEN/ATAMAN FİGANMEŞE, 2021, s. 5.

⁷⁴ TAN DEHMEN, 2013, s. 173-174; ERTEN, 2017, s. 83-94.

⁷⁵ Uluslararası İşgücü Kanunu, Kanun Numarası: 6735, Kabul Tarihi: 28.07.2016, RG. 13.08.2016/29800.

⁷⁶ NOMER, 2021 a, s. 476. Bu görüşe göre, uygulanacak hukuk için dava tarihindeki vatandaşlığı esas alan genel hüküm niteliğindeki MÖHUK'un 3. maddesinden hareketle bu çıkarımın yapılması pek tabii mümkündür (ibid 477).

⁷⁷ CAN/TUNA, 2019, s. 79.

a. Yerleşim Yerinin Vasıflandırılması ve Yabancınn Türkiye'deki Yerleşim Yerinin Belirlenmesi

Yabancı gerçek kişiye dair bir davanın MÖHUK m. 42'nin uygulama alanına girebilmesi için ilgili yabancınn Türkiye'de yerleşim yerine sahip olmaması gerekmektedir. Peki, maddede geçen yerleşim yeri bağlama noktası hangi hukuka göre vasıflandırılacaktır?

Milletlerarası usul hukukunda yetki kurallarında yer alan bağlama noktalarının vasıflandırılmasında hâkimin hukuku esas alınmaktadır⁷⁸. Yabancıların kişi hallerine ilişkin bazı davalar başlığıyla MÖHUK m. 42 hükmü de, MÖHUK'un Milletlerarası Usul Hukuku başlıklı ikinci kısmında, Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi başlıklı birinci bölümünde konumlandırılmıştır. Dolayısıyla maddede geçen "yerleşim yeri", kavramın geçtiği yetki kuralının tâbi olduğu ÷lke hukuku olan Türk hukukuna göre tespit edilecektir⁷⁹.

MÖHUK m. 40'ta da Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin iç hukukun yer itibarıyla yetki kuralları tarafından tayin edileceği düzenlenmiştir. Maddenin iç hukuka yaptığı bu gönderme dolayısıyla uygulanan ve genel yetkili mahkemeyi tayin eden HMK m. 6/2 hükmünde de, yerleşim yerinin Türk Medenî Kanunu hükümlerine göre belirleneceğinin düzenlenmiş olması karşısında Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin tayininde kullanılan yerleşim yeri bağlama noktasının Türk hukukuna göre belirleneceği açıktır⁸⁰.

Bu minvalde gerçek kişilerin yerleşim yeri TMK m. 19/1'e göre, bir kimsenin sürekli kalma niyetiyle oturduğu yerdir. Bu hüküm, yabancı gerçek kişilerin yerleşim yerlerinin tespitinde de esas alınacaktır. Zira yabancı bir kişinin Türkiye'de yerleşim yeri

⁷⁸ ŞANLI/ESEN/ATAMAN FİGANMEŞE, 2021, s. 421-422; NOMER, 2021 a, s. 396 vd.; ÇELİKEL/ERDEM, 2021, s. 570; EKŞİ, 2000, s. 83, 93; AVŞAR, Melis, **Milletlerarası Usul Hukukunda Mahkemelerinin Yetkisinin Belirlenmesinde Tarafların İrade Serbestisi**, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2021, s. 28-30.

⁷⁹ AKINCI, 2020, s. 119.

⁸⁰ EKŞİ, 2000, s. 84, 93. Bu yönde bir tartışmanın olmadığına dair SÜZEN, Begüm, "Milletlerarası Usul Hukukunda Yetki Kurallarında Kullanılan Bağlama Noktalarının Vasıflandırılması", **Milletlerarası Usul Hukukunda Mahkemelerin Yetkisine İlişkin Güncel Tartışmalar**, (der. Sibel Özel vd.), On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2021, (s. 47-61), s. 48.

kurabilmesine Medenî Kanun açısından herhangi bir engel yoktur; sürekli kalma niyeti, vatandaşlığa bağlı olmadan da mevcut olabilir⁸¹.

Doktrinde TMK m. 19’da geçen yerleşim yeri kavramının “yerleşme iradesi ve sürekli kalma niyeti” olmak üzere iki unsurdan oluştuğu belirtilmektedir⁸². Yargıtay 1977 tarihli bir kararında⁸³, yabancının uzun süredir Türkiye’de oturmasını, Türkiye’de ticaretle uğraşmasını ya da çocuğunu Türk okullarında okutmasını, tek başına, o yabancının yerleşim yerinin Türkiye’de olduğunun kabulü için yeterli bulmamıştır. Yargıtay yabancının Türkiye’de yerleşme niyetinin kabulü için tüm bunlara ek olarak yabancının Türk vatandaşlığını kazanmak üzere başvuruda bulunmuş olmasını aramıştır. Doktrinde de haklı olarak eleştirildiği üzere, Yargıtay’ın kararının aksine, yerleşim yerinin tespitinde yabancının vatandaşlığı değil, Türkiye ile gerçek ve yakın bağlantısının olup olmadığı dikkate alınmalıdır⁸⁴. Örneğin yabancının tüm ailesini Türkiye’ye getirerek Türkiye’de bir iş veya ortaklık kurması, ailesiyle birlikte oturmak üzere Türkiye’de bir taşınmaz satın alması, yabancının Türkiye’de yerleşme niyetinin varlığına dair örnek teşkil edebilir⁸⁵. Yabancının yerleşim yerinin tespitinde, yabancının belli bir süre ile sınırlı olmaksızın gerçekten Türkiye’de sürekli olarak yerleşme iradesine sahip olması aranmaktadır. Zira hukukî güvenin ancak bu süreklilik sayesinde temin edilebileceği ifade edilmektedir⁸⁶. Pek tabiidir ki yerleşim yerinin tespitinde aranan süreklilik, ebedilik

⁸¹ OĞUZMAN, Kemal/SELİÇİ, Özer/OKTAY ÖZDEMİR, Saibe, vd., **Kişiler Hukuku**, 19. Basım, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2020, s. 150.

⁸² TUNÇOMAĞ, Kemal, “İkametgâh”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, Yıl: 1960, Cilt: 26, Sayı: 1-4, (s. 153-184), s. 156; OĞUZMAN/SELİÇİ/OKTAY ÖZDEMİR vd., **2020**, s. 147-149; İMRE, **1973**, s. 213; DURAL/ÖĞÜZ, **2020**, s. 198; AKİPEK, Jale/AKINTÜRK, Turgut/ATEŞ, Derya, **Türk Medenî Hukuku Başlangıç Hükümleri Kişiler Hukuku**, 15. Basım, Beta Basım Yayın Dağıtım AŞ, İstanbul, 2019, s. 446-449; Ahmet Kılıçoğlu, **Medeni Hukuk**, 3. Basım, Turhan Kitabevi, Ankara, 2019, s. 284-286; HELVACI, Serap, **Gerçek Kişiler**, 9. Basım, Legal Yayınevi, İstanbul, 2021, s. 98-99; VARDAR HAMAMCIOĞLU, **2009**, s. 58-74.

⁸³ Yargıtay 2. HD, E. 1977/1136, K. 1977/1490, 21.02.1977 için bkz. “Türk Mahkeme Kararları”, **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni**, Yıl: 1982, Cilt: 2, Sayı: 1, s. 35-36.

⁸⁴ EKŞİ, **2000**, s. 94. Benzer şekilde İMRE, **1973**, s. 211; TUNÇOMAĞ, **1960**, s. 167; ÇİÇEKLİ, Bülent, “Yabancı Unsurlu Boşanma Davalarında Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Yıl: 2005, Cilt: 56, (s. 239-259), s. 254; OĞUZMAN/SELİÇİ/OKTAY ÖZDEMİR vd., **2020**, s. 150.

⁸⁵ VARDAR HAMAMCIOĞLU, **2009**, s. 134.

⁸⁶ TUNÇOMAĞ, **1960**, s. 153.

anlamına da gelmemektedir⁸⁷; bu anlamda örneğin “evlenene kadar yabancı bir ülkede yaşayan erkek ya da kadının, evlenme anından itibaren Türkiye’ye yerleşmesi hâlinde, yerleşme niyetini ortaya koyan ikna edici bulgular da varsa, evlenmeden itibaren Türkiye’de kişinin yerleşim yerine sahip olduğu kabul edilmelidir⁸⁸”. Zira kişi, hayat ilişkilerinin merkezini yeni oluşturmuş olsa da, eğer hal ve vaziyet bu merkezin sürekli olmak üzere kurulduğunu gösteriyorsa, bir yerleşim yerinin meydana geldiği kabul edilebilir, çünkü yerleşim yerinin kurulması ani olarak gerçekleşmektedir⁸⁹. Bu nedenle yerleşim yerinin tespitinde uzun bir sürenin varlığı her zaman aranmamalı⁹⁰, somut olayın koşullarına göre bir değerlendirme yapılmalıdır.

b. Yabancınnın Türkiye’de Geçerli Bir İkamet İznine Sahip Olmasının Yerleşim Yerinin Tespitine Etkisi

Kural olarak Türkiye’de doksan günden fazla kalacak yabancıların ikamet izni almaları zorunludur (YUKK m. 19). Buradaki anahtar soru, *ikamet iznine sahip olan yabancınnın Türkiye’de yerleşim yerine sahip olduğu kabul edilmeli midir*, şeklindedir. Esasen ilgili kanun ve yönetmelikler incelendiğinde ikamet iznine sahip yabancıların Türkiye’de kaldıkları yerin kanun koyucu tarafından yerleşim yeri olarak telakki edildiği izlenimi edinilmektedir.

Nüfus Hizmetleri Kanunu⁹¹’nda (NHK) “yerleşim yeri adresi”, sürekli kalma niyetiyle oturlan yer olarak tanımlanmıştır (m. 3/ee). Yine, bu Kanuna dayanılarak çıkarılan Adres Kayıt Sistemi Yönetmeliği’nde yerleşim yeri, TMK’deki tanım ile aynı ifadeleri tekrar ederek, bir kimsenin sürekli kalma niyetiyle oturduğu yer olarak tanımlanmış (m. 9/1) ve yerleşim yeri dışında kalan ve geçici süre ile oturlan yazlık, kışlık, ikinci veya üçüncü gibi konutların ise kişinin talebi doğrultusunda “diğer adres” olarak kaydedilebileceği düzenlenmiştir (Yönetmelik m. 9/2). Yönetmelikte “diğer adres”

⁸⁷ TUNÇOMAĞ, 1960, s. 166; DURAL/ÖĞÜZ, 2020, s. 198; VARDAR HAMAMCIOĞLU, 2009, s. 134.

⁸⁸ VARDAR HAMAMCIOĞLU, 2009, s. 70.

⁸⁹ TUNÇOMAĞ, 1960, s. 165.

⁹⁰ Önemli olanın *devamlı kalma amacı* olduğuna dair bkz. İMRE, 1973, s. 214.

⁹¹ Nüfus Hizmetleri Kanunu, Kanun No: 5490, Kabul Tarihi: 25.04.2006, RG. 29.04.2006/26153.

ise, “kişinin yerleşim yeri adresi dışında kalan yerler” (m. 4/e) olarak tanımlanmıştır.⁹² Bu tanımlamalardan yola çıkılarak, amacı Türk vatandaşlarının ve Türkiye’de herhangi bir amaçla en az altı ay süreli⁹³ yabancılara mahsus ikamet tezkeresi alan yabancıların yerleşim yeri ve diğer adres bilgilerinin tutulmasına ilişkin esas ve usulleri düzenlemek (m. 1) olan bu Yönetmelikte, yabancı kişilerin, adres kayıt sistemi için beyanda buldukları adreslerin, o kişilerin yerleşim yeri olduğu kabulüyle kayıt altına alınacağı düzenlendiği düşünülebilir. Nitekim NHK’nın “Adres bilgilerinin tutulması ve adres standardı” başlıklı m. 48 hükmü, yerleşim yeri adresi ve diğer adreslere ait bilgilerin tutulmasına ilişkindir. Yönetmeliğin “Adres kayıtlarının tutulması” başlıklı 10. Maddesi ise, “Türk vatandaşları ve yabancıların yerleşim yeri adresi ve diğer adresleri elektronik ortamda tutulur” şeklindedir. Yani Yönetmelikte yabancı ve Türk vatandaşı arasında herhangi bir ayırım yapılmaksızın *kişinin* adres olarak beyan ettiği yerin, yerleşim yeri olduğu kabul edilmektedir. Hatta Kanunda, faydalanılan kamu hizmetleriyle sınırlı olarak adrese dayalı olarak yürütülen iş ve işlemlerde “diğer adres” olarak beyan edilen yerin, yerleşim yeri adresi ile aynı hukukî değere sahip olduğu açıkça kabul edilmiş ve resmî kurumların, yürütecekleri iş ve işlemlerde yerleşim yeri adresi gibi diğer adres bilgilerini de esas alabilecekleri hüküm altına alınmıştır (NHK m. 48/4). Dolayısıyla kanun koyucunun adı geçen Kanun ve Yönetmelikteki amacının, kişiler tarafından adres kayıt sistemine beyan edilen adreslerinin, yerleşim yeri olarak kabul edilmesi şeklinde olduğunun rahatlıkla ifade edilebilir olduğu düşüncesindeyiz.⁹⁴ Nitekim Yargıtay’ın da

⁹² Aynı tanım NHK m. 3/1’da da yer almaktadır.

⁹³ Artık altı aylık sürenin aranmaması gerektiğine dair bkz. geride s. 912 dn. 33.

⁹⁴ Mülga 1587 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu’nun m. 4/1 ve m. 28 hükümleri uyarınca kişinin nüfusa kayıtlı olduğu yer karineten yerleşim yeri olarak kabul edilir idi. Yani Türk vatandaşı kişi Türkiye’de yerleşim yerine sahip değil ise, Türkiye’de nüfusa kayıtlı olduğu yer, o kişinin yerleşim yeri olarak kabul edilirdi. Mülga 1587 sayılı NHK’nın 28. maddesinin, 21.10.2003 tarih ve 4992 sayılı Kanunun 1. maddesi ile yürürlükten kaldırılmasıyla bu karinenin uygulaması da sona ermiştir. Yargıtay da ilgili maddenin yürürlükten kaldırılmasıyla “...artık nüfusa kayıtlı olunan yerin, yerleşim yerine karine olmasına ilişkin kuralın dayanağı kalmamıştır” şeklinde müstakar kararlar vermiştir, örneğin bkz. Yargıtay 2. HD, 21.06.2012, E 2011/21479, K 2012/17066. 2006 yılında yürürlüğe giren 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu’nda da bu karineye yer verilmemiştir. Nitekim YHGK da bu yönde karar vermiştir, bkz. YHGK, 08.11.2006, E 2006/687, K 2006/705. Kararlar için bkz. GENÇCAN, Ömer Uğur, **Milletlerarası Aile ve Usul Hukuku**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2020, s. 558-559. Diğer yandan Yargıtay, Adres Kayıt Sistemi Yönetmeliği uyarınca Türk vatandaşlarının ulusal adres veri tabanında kayıtlı adreslerini yerleşim yeri olduğunu kabul etmektedir, bkz. Yargıtay 2. HD E. 2010/20053-K. 2010/360, 13.01.2010; Yargıtay 2 HD E. 2009/8190-K. 2009/11525, 15.06.2009. Kararlar için bkz. ibid s. 560-561.

bu yönde vermiş olduğu birçok karar bulunmaktadır⁹⁵. Ne var ki adres beyan sisteminde⁹⁶ beyan edilen adreslerin, yerleşim yerinin tespiti için aranan yerleşme iradesi ve sürekli kalma niyeti açısından ayrıca ele alınması gerektiği kanaatindeyiz.⁹⁷ Zira doktrinde haklı olarak ifade edildiği üzere yerleşim yerinin kurulabilmesi için bu yerleşmenin belirsiz ya da uzun süre devam etmesi⁹⁸; sınırlı bir süre için olmaması gerekmektedir⁹⁹. Bu kapsamda YUKK'ta düzenlenen ikamet izin türleri ele alındığında, uzun dönem ikamet izni dışındaki tüm ikamet izni çeşitlerinde, isimle kısa dönem ikamet izni, aile ikamet izni, öğrenci ikamet izni, insani ikamet izni ve insani ticaret mağduru ikamet izninde¹⁰⁰, ikamet izin sürelerinin üst sınırlarının Kanun tarafından önceden tayin edildiği dikkat çekmektedir¹⁰¹. Bu durum, anılan ikamet izni türlerinde yabancının, yerleşim yerinin tespitinde aranan yerleşme ve sürekli kalma niyetine sahip olduğuna dair belirsizliği öne çıkarmaktadır¹⁰². İlgili izin türlerinin talep hâlinde uzatılması mümkündür, ancak idarenin takdirine dayalı olarak iznin uzatılmaması ihtimali de vardır¹⁰³ (YUKK m. 24). Belirsizlik bu noktada da devam etmekte, yabancının Türkiye'de kalışının -kural olarak- geçici olarak nitelendirilmesini gerekli kılmaktadır. Doktrinde de haklı olarak ifade edildiği gibi

⁹⁵ Örneğin bkz. Yargıtay 2. HD, E. 2007/16436, K. 2009/1383, 04.02.2009; Yargıtay 2. HD E. 2010/4537, K. 2011/8105, 10.05.2011. Kararlar için bkz. www.kazanci.com.tr (erişim tarihi 01.04.2022).

⁹⁶ Doktrinde Adres Kayıt Sistemi Yönetmeliği uyarınca beyan edilen adresin karine olarak yerleşim yeri kabul edildiği ifade edilmektedir, bkz. HELVACI, **2021**, s. 97.

⁹⁷ Doktrinde de NHK'da anılan adres kavramı ile TMK'daki yerleşim yeri kavramlarının farklı olduğu, NHK'da amaçlanan şahıslara ait bilgilerin kayıt altına alınmasından ibaret olduğu ifade edilmektedir, bkz. VARDAR HAMAMCIOĞLU, **2009**, s. 28-30.

⁹⁸ TUNÇOMAĞ, **1960**, s. 165; İMRE, **1973**, s. 214.

⁹⁹ EKŞİ, **2000**, s. 85 dn. 337.

¹⁰⁰ Doktrinde, turkuaz kart sahibi yabancının eş ve bakmakla yükümlü olduğu çocuklarına turkuaz kart sahibinin yakını olduğunu gösteren ve ikamet izni yerine geçen belgenin, yeni bir ikamet izni çeşidi olduğu zira bu iznin, ikamet izin çeşitlerinin belirlendiği YUKK m. 30'da geçen izinlerden herhangi biriyle ilişkilendirilemediği ileri sürülmektedir, bkz. ASAR, **2021**, s. 91 dn. 6.

¹⁰¹ Kısa dönem ikamet izni için bkz. YUKK m. 31/2, 3, 4, 5; aile ikamet izni için bkz. YUKK m. 34/c; öğrenci ikamet izni için örneğin bkz. YUKK m. 38/2, YUKK Yönetmelik m. 35/10, m. 37/1, 2; insani ikamet izni için bkz. YUKK m. 46/1; insani ticaret mağduru izni için bkz. YUKK m. 48/1, 49/1.

¹⁰² İkamet izni, YUKK'ta yer alan şartların karşılanması durumunda verilebilmektedir. Ancak Kanunda ikamet izinleri için aranan şartlar arasında "Türkiye'de yerleşme niyetine sahip olmak" şeklinde bir koşul da yer almamaktadır, bkz. Yargıtay 2. HD, E. 2010/4537, K. 2011/8105, 10.05.2011 için bkz. MUKTEDİR, Lale, **Yargıtay Uygulamasında Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2014, s. 168; ESEN, **2019**, s. 9.

¹⁰³ İkamet izinlerinin uzatılması ve kısaltılması hakkında detaylı bilgi için bkz. ESEN, **2019**, s. 159-162.

ikamet izninde yabancı, başlangıcı ve sonu belli olan sınırlı bir zaman dilimi için ülkeye geldiğinden yabancının yerleşme niyetinden bahsedilemeyecektir¹⁰⁴. Benzer bir diğer görüş de, TMK anlamındaki yerleşim yeri ile YUKK uyarınca ikamet izni alarak Türkiye’de oturma farklı değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır¹⁰⁵.

İkamet izni, geçerliliği süresince yabancının o devlette yaşama hakkı bulunduğunu teyit eden bir belge¹⁰⁶ olduğundan geçerlilik süresi sona eren ikamet izni sonucunda yabancının, izni uzatmaması durumunda, ülkeyi terk etmesi gerekmektedir. Bu nedenle ikamet izninin esasında sadece ülkede yasal olarak kalınmasını temin eden idarî bir işlem¹⁰⁷ olarak nitelendirilmesi yerindedir¹⁰⁸.

Diğer yandan, uzun dönem ikamet izninde (YUKK m. 42-45), kanun koyucu tarafından belirlenmiş bir üst sınırın yer almadığı gözden kaçırılmamalıdır. Uzun dönem ikamet izninin özündeki düşüncenin ilgili yabancının yaşadığı ülkede uzun yıllar geçirmesi dolayısıyla bu ülkeye entegre olmuş olduğu¹⁰⁹ ve verilen ikamet izni süresinin sınırsız olması dikkate alındığında, uzun dönem ikamet izninin, ilgili yabancı kişinin ülkede yerleşme niyetine sahip olduğuna dair karine teşkil ettiği savunulabilir^{110,111}. İkamet iznine ek olarak, izin aldığı “... devletin vatandaşlığına geçme, ev veya defnedilebileceği bir yer satın alma, siyasi hakları kullanma, ailesiyle birlikte bir yerde bulunma veya ticari faaliyet yapma ...” gibi benzer unsurların da bir arada düşünülmesi

¹⁰⁴ POYRAZ, 2015, s. 109 dn. 348.

¹⁰⁵ DOĞAN, 2021, s. 63.

¹⁰⁶ Uluslararası Göç Örgütü, **Göç Terimleri Sözlüğü**, s. 44 için bkz. https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf (erişim tarihi 01.04.2022). İkamet izni YUKK’ta ise, “Türkiye’de kalmak üzere verilen izin belgesi” olarak tanımlanmıştır (m. 3/1/j).

¹⁰⁷ İkamet izninin idarî işlem olduğuna dair bkz. ESEN, 2019, s. 119-121.

¹⁰⁸ Aynı yönde NOMER, 2021 a, s. 122; EKŞİ, Nuray, **Türkiye’ye Sığınan Yabancıların Aile ve Şahsın Hukuku Davaları**, Beta Basım Yayım Dağıtım AŞ, İstanbul, 2021, s. 48.

¹⁰⁹ ASAR, 2021, s. 128; ARSLAN, 2018, s. 158, 161.

¹¹⁰ POYRAZ, 2015, s. 109. Benzer şekilde uzun dönem ikamet izni sahiplerinin sâkin oldukları yerin yerleşim yeri sayılabileceğine dair HUYSAL, Burak, **Devletler Özel Hukukunda Velâyet**, Legal Kitabevi, İstanbul, 2005, s. 90.

¹¹¹ Doktrinde uzun dönem ikamet izninin yanı sıra aile ikamet izni ve öğrenci ikamet izni sahiplerinin de Türkiye’de yerleşim yerine sahip olduğunu kabul eden bir başka görüş de vardır, bkz. DOĞAN, 2021, s. 63. Bu görüşe göre, kısa dönem ikamet izni sahipleri ile insani ikamet izni sahipleri TMK anlamında Türkiye’de yerleşme niyetine sahip değildirler.

suretiyle yabancıların o ülkede yerleşme ve sürekli kalma niyeti daha açık bir şekilde tespit edilebilir¹¹².

Bu nedenlerdir ki, yabancıların Nüfus Hizmetleri Kanunu uyarınca adres kayıt sistemine kayıtlı olması, bu anlamda Türkiye’de geçerli bir adresinin olması, tek başına, yabancıların Türkiye’de yerleşim yerine sahip olduğunu ispatlayamayacaktır. Zira kişinin sadece Türkiye’de bulunduğu dair adresinin olması ve bunu resmî makamlarla paylaşıyor olması, tek başına, hukukî bir durumu ifade eden ve hukukî bir kavram olan yerleşim yeri teriminin yerleşme iradesi ve sürekli kalma niyeti şeklindeki unsurlarını karşılayamayacaktır. Benzer şekilde yabancıların ikamet iznine sahip olması¹¹³ ve geçerli kimlik numarasının olması¹¹⁴ da tek başına o yabancıların Türkiye’de yerleşim yerine sahip olduğunu gösteremeyecektir. Yerleşim yerinin, kişinin başka bir yerde yaşarken, dönüp dolaşıp yaşamını devam ettirmeyi düşündüğü gerçek ve asıl yer olarak tanımlanması¹¹⁵, belli süreler ile sınırlandırılan ikamet izinleri aracılığıyla yasal olarak bulunulan yerin – kural olarak- geçici niteliğini de vurgulamaktadır. Bu kapsamda ikamet izni esas itibarıyla yabancıların Türkiye’de oturma ve seyahat etme hak ve özgürlüklerine kavuşmalarını sağlayan¹¹⁶ ve “vizenin veya vize muafiyetinin tanıdığı süreden ya da doksan günden fazla kalacak yabancıların” Türkiye’de bulunmalarını hukuka uygun hale getiren (YUKK m. 19) bir araç olup yerleşim yerine –tek başına- karine teşkil etmemektedir¹¹⁷. Benzer şekilde, ikamet izninden muaf tutulan yabancıların (YUKK m. 20), ki bunların bir kısmına kimlik numarası da verilmektedir¹¹⁸, beyan ettikleri ve bu doğrultuda kayıt altına

¹¹² EKŞİ, 2000, s. 85.

¹¹³ Benzer şekilde bkz. EKŞİ, 2021, s. 48; ÇİÇEKLİ, 2005, s. 252; ESEN, 2019, s. 9.

¹¹⁴ Tıpkı Türk vatandaşlarında olduğu gibi, Yabancılar kütüğünde kayıtlı bulunan kişilerin kaydına ulaşmak, nüfus kayıtları arasında bağ kurmak, kamu kuruluşlarında yabancılarla ilgili olarak tutulan kayıtları ilişkilendirmek ve kimlik numaralarının zorunlu tutulduğu diğer işlemlerde karşılaşılabilecekleri sıkıntıları gidermek amacıyla yabancıların da kimlik numarası verilir (Türkiye’de Oturan Yabancıların Nüfus Kayıtlarının Tutulması Hakkında Yönetmelik m. 5/1). Yine, yabancı kişiler adına düzenlenecek ikamet tezkeresi ve bu Yönetmelikte kullanılacak formlarda yabancıların ait kimlik numarasına yer verilir (Yönetmelik m. 5/1).

¹¹⁵ Göç Terimleri Sözlüğü, s. 44.

¹¹⁶ SAKMAR, Ata, **Devletler Hususi Hukukunda Boşanma**, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1976, s. 73.

¹¹⁷ EKŞİ, 2000, s. 93; POYRAZ, 2015, s. 110; ESEN, 2019, s. 9. Benzer şekilde bkz. ÇİÇEKLİ, 2005, s. 252.

¹¹⁸ YUKK m. 50/2, m. 76/1, m. 83/1; TVK m. 28/8.

alınan adresleri de bu muafiyetlerinin sınırlı süreli olması nedeniyle yerleşim yeri sayılamayacaktır.¹¹⁹

Diğer yandan kanaatimizce, ikamet iznine sahip olan tüm yabancıların kül hâlinde yerleşim yerine sahip olmadıklarının doğrudan kabulü yerine, her bir uyuşmazlığın ayrıca incelenmesi suretiyle yabancıнын bulunduğu yerin, sosyal ve ekonomik ilişkilerinin¹²⁰ de dikkate alınarak değerlendirilmesi gerektiği kanısındayız. Aksi bir yorum zaten Türkiye’deki hiçbir yabancıнын Türkiye’de yerleşim yerine sahip olamayacağı şeklinde bir sonuca ulaştırabilecektir.

Son olarak, Türkiye’de ikamet edilen sürelerin Türk vatandaşlığının genel yoldan kazanılması (TVK m. 11) ile uzun dönem ikamet izninin alınmasında (YUKK m. 42) dikkate alındığı göz önünde bulundurulduğunda¹²¹, özellikle ikamet izninden muaf tutulan ancak Türkiye’de bulunduğu süreleri ikamet süreleri toplamında hesaba katılan kişilerin, adres olarak beyan ettikleri yerin, yerleşim yeri olarak dikkate alınması düşünülebilir. Zira ikamet izninden muaf tutulan vatansız kişi kimlik belgesi sahipleri (YUKK m. 50/3) ile uluslararası koruma statüsü sahiplerinin Türkiye’de kalışlarına esas teşkil eden belge ve izinlerle ikamet izninden muaf olarak geçirdikleri süreler, ikamet izin sürelerinin toplamına dâhil edilir (YUKK Yönetmeliği m. 50/4).¹²² Öyle ki Türkiye İstatistik Kurumu’nun 2020 yılına ait Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları’nda, Türkiye nüfusunun hesaplanmasında, yabancı uyruklu nüfus kapsamında, geçerli ikamet izni ve çalışma iznine sahip yabancılar, uluslararası koruma kimlik belgesi gibi ikamet

¹¹⁹ Aksi uygulama için bkz. dn. 123.

¹²⁰ EKŞİ, 2000, s. 85.

¹²¹ ESEN, 2019, s. 126.

¹²² YUKK m. 20 ve YUKK Yönetmeliği m. 50 gereği, Türkiye’de kalışlarına esas teşkil eden belge ve izinlerle ikamet izninden muaf olan vize veya vize muafiyeti süresince Türkiye’de bulunanlar; TVK m. 28 kapsamındakiler; Türkiye’nin taraf olduğu anlaşmalarla ikamet izninden muaf tutulanlar; Türkiye’de görevli diplomasi ve konsolosluk memurları ile bunların ailelerinden Dışışleri Bakanlığınca bildirilenler; Türkiye’de yerleşik yabancı misyonlarda geçici bir süreyle görevlendirilip pasaportuna, Dışışleri Bakanlıği tarafından en fazla altı ay süreli ikamet izninden muafiyet sağlayan geçici görev şerhi tatbik edilenler; uluslararası kuruluşların Türkiye’deki temsilciliklerinde çalışan ve statüleri anlaşmalarla belirlenmiş olanlar; uluslararası koruma başvuru sahibi kimlik belgesi bulunanlar; çalışma iznine veya çalışma izni muafiyet teyit belgesine sahip olanlar; İskân Kanunu kapsamında göçmen belgesi sahibi olanlar ile geçici koruma kimlik belgesi sahibi olan yabancıların bu muafiyet sürecinde Türkiye’de geçirdikleri süreler, YUKK Yönetmeliği m. 20/4 hükmü gereğince ikamet izin sürelerinin toplamına dâhil edilmez.

izni yerine geçen kimlik belgesi olan ve referans tarihinde geçerli adres beyanı olan yabancılar ile referans tarihinde geçerli adres beyanı olan mavi kart sahibi yabancılar değerlendirilmiştir¹²³. 3 aydan daha kısa süreli vize veya ikamet iznine sahip yabancılar ile geçici koruma statüsü sahibi yabancılar, bu hesaplama dâhil edilmemiştir. Bu sonuçlara göre, 3 aydan daha uzun süreli olmak üzere geçerli ikamet veya çalışma izninin yanında adres kayıt sistemine geçerli bir adres beyanında bulunmuş olması, yabancıların Türkiye’de yerleşim yerine sahip olduğunun kabulü için yeterli bulunmuştur.

c. TMK m. 20/2’nin Yabancıların Yerleşim Yerinin Tespitine Etkisi

Yukarıda yabancıların ikamet iznine sahip olmasının, Adres Kayıt Yönetmeliği uyarınca Türkiye’de geçerli bir adres paylaşmasının ya da geçerli kimlik numarasının olmasının tek başına o yabancıların Türkiye’de yerleşim yerine sahip olduğunu gösteremeyeceğini; yabancıların sosyal ve ekonomik ilişkilerinin de dikkate alınarak Türkiye’de yerleşme iradesinin ve sürekli kalma niyetinin olup olmadığının ayrıca belirlenmesi gerektiğini ifade ettik. Bu aşamada TMK m. 20/2’nin de yabancıların yerleşim yerinin belirlenmesindeki etkisinin incelenmesi gerekmektedir.

TMK m. 20/1’e göre, bir yerleşim yerinin değiştirilmesi yenisinin edinilmesine bağlıdır. Bu ilkenin yanında TMK yine aynı maddede, herkesin bir yerleşim yerinin bulunması gerekliliğini ifade eden yerleşim yerinin zorunluluğu ilkesi gereğince¹²⁴, önceki yerleşim yeri belli olmayan veya yabancı ülkedeki yerleşim yerini bıraktığı halde Türkiye’de henüz yerleşim yeri edinmemiş kişilerin “halen oturdukları yer”i, bu kişilerin yerleşim yeri olarak kabul etmektedir (TMK m. 20/2). Acaba TMK’nın bu hükmü, yabancılarla da teşmil edilebilecek midir? Katıldığımız görüşe göre HMK’nın “yerleşim yerinin TMK hükümlerine göre belirleneceği” şeklindeki 6. maddesi, TMK’ya genel bir

¹²³ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), **Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları (2020)**, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2020-37210> (erişim tarihi 01.04.2022)

¹²⁴ İMRE, 1973, s. 216; DURAL/ÖĞÜZ, 2020, s. 197; HELVACI, 2021, s. 96; SÜRAL, 2012, s. 170; HUYSAL, Burak, “Milletlerarası Yetkinin Belirlenmesinde Mutad Meskenin Doğurduğu Sorunlar ve HMK Madde Dokuz Üzerine Bazı Öneriler”, **Milletlerarası Usul Hukukunda Mahkemelerin Yetkisine İlişkin Güncel Tartışmalar**, (der. Sibel Özel vd.), On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2021, (s. 97-109), s. 102.

gönderme yapmıştır; TMK'nın 19. ve 20/2. maddelerini beraber kapsamaktadır¹²⁵. Bu nedenledir ki) Türkiye'ye gelmeden önceki yerleşim yeri bilinmeyen veya yurt dışındaki yerleşim yerini terk ederek Türkiye'ye gelen ancak Türkiye'de henüz yerleşim yeri edinmeyen yabancıların Türkiye'de oturdukları yer, yerleşim yeri olarak kabul edilmelidir. Peki bu durumda TMK m. 19'da yerleşim yerinin tespitinde aranan yerleşme iradesi ve sürekli kalma niyeti, yabancıların Türkiye'deki yerleşim yerinin tespitinde aranmayacak mıdır?

TMK m. 19'da yerleşme yerinin tespiti için gerekli unsurlar aranmaksızın, varsayımsal olarak kişinin eski yerleşim yeri ya da kişinin halen oturduğu yer, TMK m. 20/2 uyarınca itibari (saymaca) yerleşim yeri olarak kabul edilmektedir¹²⁶. Öyle ki yerleşim yeri belli olmayanların fiilen oturdukları yer, sürekli kalma niyetleri bulunmasa bile o kişilerin yerleşim yeri sayılmaktadır¹²⁷. Bu kuralın koyulmasındaki amaç, yerleşim yeri olmayan kişinin düşünülmemeyecek olmasıdır¹²⁸. İtibari yerleşim yeri, salt oturma eyleminin gerçekleştiği yerin yerleşim yeri sayılamayacağına dair genel kuralın istisnası niteliğinde olup¹²⁹ yerleşim yerine bağlanan tüm sonuçları da kapsamaktadır¹³⁰.

Sonuç olarak HMK m. 6/2'nin bir kül hâlinde TMK'nın tüm hükümlerine göndermede bulunması nedeniyle; Türkiye'ye gelmeden önceki yerleşim yeri bilinmeyen veya yurt dışındaki yerleşim yerini terk ederek Türkiye'ye gelen ancak Türkiye'de henüz yerleşim yeri edinmeyen yabancıların Türkiye'de oturdukları yer, yerleşim yeri olarak kabul edilmelidir. Bu kabul uyarınca “halen oturulan yer”, yerleşim yerine eş anlamlı olarak kabul edilmemekte, ancak toplumsal ilişkilerin gerektirdiği düzen ve güven ihtiyacının temini amacıyla¹³¹ “halen oturulan yer”e adeta yerleşim yeriymişçesine muamele edilmektedir. Nitekim yukarıda incelediğimiz üzere Yargıtay'ın ve resmî

¹²⁵ 2675 sayılı MÖHUK için bkz. EKŞİ, 2000, s. 86; ÖZKAN, 2003, s. 76; HUYSAL, 2005, s. 89.

¹²⁶ İtibari yerleşim yeri hakkında detaylı bilgi için bkz. VARDAR HAMAMCIOĞLU, 2009, s. 102-108.

¹²⁷ OĞUZMAN/SELİÇİ/OKTAY ÖZDEMİR vd., 2020, s. 152; VARDAR HAMAMCIOĞLU, 2009, s. 103.

¹²⁸ DURAL/ÖĞÜZ, 2020, s. 197; VARDAR HAMAMCIOĞLU, 2009, s. 103.

¹²⁹ TUNÇOMAĞ, 1960, s. 161; İMRE, 1973, s. 217; EKŞİ, 2000, s. 86; KILIÇOĞLU, 2019, s. 288.

¹³⁰ VARDAR HAMAMCIOĞLU, 2009, s. 107. Aksi görüş için bkz. TUNÇOMAĞ, 1960, s. 180.

¹³¹ VARDAR HAMAMCIOĞLU, 2009, s. 102.

kurumların da uygulaması bu yöndedir. TMK m. 20/2, sadece yerleşim yerini diğer ülkede bırakan Türk vatandaşlarını değil; ayırım yapmaksızın Türk vatandaşları ile yabancıları beraber kapsamaktadır. Bu durumda; ikamet izni alan ve adres kayıt formunda Türkiye’de geçerli adres beyanında bulunan yabancının halen bulunduğu yer, TMK m. 20/2 gereğince yerleşim yeri kabul edildiğinden¹³², Türkiye’ye gelmeden önceki yerleşim yeri bilinmeyen veya yurt dışındaki yerleşim yerini terk ederek Türkiye’ye gelen ancak Türkiye’de henüz yerleşim yeri edinmeyen yabancıların Türkiye’de oturdukları yer, yerleşim yeri unsurları aranmaksızın, yerleşim yeri olarak kabul edilmelidir¹³³. Bu durumda MÖHUK m. 42’nin kapsamı oldukça daralmaktadır zira böylece 42. madde, *sadece, yabancı ülkedeki yerleşim yerini bırakmayan, dolayısıyla yurt dışındaki yerleşim yerini hala muhafaza eden ve Türkiye’de yerleşim yeri edinmeyen yabancıların, madde kapsamındaki kişi hallerine dair davalarında uygulanabilecektir.*

Örnek vermek gerekirse, Türkmenistan vatandaşı bir kişinin yeniden ülkesine dönmek üzere belli süreler için Türkiye’ye gelerek çalışması ve Türkiye’de bulunduğu süreler içerisinde geçerli bir ikamet iznine sahip olması durumunda, bu kişinin kısıtlanmasına dair alınacak kararda Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi, MÖHUK m. 42’ye göre tayin edilecektir. Zira bu kişi, ülkesindeki yerleşim yerini muhafaza ederek Türkiye’ye sınırları belli bir süre için gelmiştir.

Yargıtay’ın 2014 yılında vermiş olduğu bir kararında ise¹³⁴ MÖHUK m. 42’nin şartlarının gerçekleşmemesi nedeniyle TMK m. 20/2’nin uygulanması suretiyle Türk mahkemelerinin yetkisi tesis edilmiştir. Dava, cezaevindeki¹³⁵ İran vatandaşı yabancıya vasi tayini talebine ilişkindir. Mahkeme, İran vatandaşının Türkiye’de yerleşim yerinin ve taşınmaz malının olmadığını ifade ederek öncelikle MÖHUK m. 42’ye göre yetki

¹³² Doktrinde *Esen* de sadece TMK m. 20/2’deki istisnai durumlarla sınırlı olmak kaydıyla yabancının ikamet izni alarak Türkiye’de oturmaya başladığı yerin o yabancının yerleşim yeri kabul edileceği düşüncesindedir, bkz. ESEN, 2019, s. 10.

¹³³ *Sakmar*, yabancılık unsuru taşıyan boşanma davalarında Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi kapsamında yapmış olduğu çalışmasında, yabancı ile Türkiye arasında gerçek bir bağlantı kurmaması nedeniyle mülga TMK 20/2’nin (yürürlükteki TMK m. 20/2) Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin kurulmasında esas alınamayacağını ifade etmiştir, bkz. SAKMAR, 1976, s. 74.

¹³⁴ Yargıtay 2. HD, E 2014/3336, K 2014/6912, 02.05.2014 için bkz. MUKTEDİR, 2014, s. 202.

¹³⁵ TMK m. 22’ye göre ceza kurumuna konulma yerleşim yeri değişikliğine sebep olmamaktadır.

tesisinde aranan şartları incelemiştir; ardından TMK m. 20/2'ye göre Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkili olduğuna hükmetmiştir. Esasen bu kararda öncelikli olarak, yabancılık unsurunun tespitinden sonra yabancının yerleşim yeri tayin edilmeliydi. Yabancının yerleşim yerinin Türkiye'de olmadığı belirlenir ise tek başına MÖHUK m. 42 uygulanmalı; MÖHUK m. 42'ye göre Türk mahkemelerinin yetkisi kurulamaz ise, bu davada Türk mahkemelerinin yetkisinin olmadığına hükmedilmeliydi. Yoksa, “yabancının Türkiye'de yerleşim yeri yok, o zaman MÖHUK m. 42 uygulanmalı. Yabancının Türkiye'de taşınmaz malı da yok, o zaman MÖHUK m. 42'ye göre yetki kurulamıyor, öyleyse MÖHUK m. 40'ın yer itibarıyla yetki kurallarına göndermesiyle yetkili mahkeme tespit edilmelidir” şeklindeki uygulamadan ziyade “yabancının önceki yerleşim yeri belli mi veya yabancı, yabancı ülkedeki yerleşim yerini bırakmış fakat Türkiye'de yeni bir yerleşim yeri edinmiş mi? Bu anlamda yabancının Türkiye'de yerleşim yeri var mı?” sorularının cevaplarına göre uygulanacak yetki kuralının belirlenmesi gerekmektedir. Bu noktada MÖHUK m. 42'nin kapsamında giren konularda tek başına uygulanan bir yetki kuralı olduğunu hatırlamakta fayda bulunmaktadır¹³⁶.

Peki, TMK m. 20/2'nin uluslararası koruma kapsamındaki veyahut geçici koruma statüsü sahibi yabancılar açısından tatbiki olabilecek midir?

Öncelikle, uluslararası koruma kapsamındaki veya geçici koruma altındaki yabancıların, *kendi iradeleriyle değil*, içerisinde buldukları veya maruz kaldıkları zorlayıcı sebepler nedeniyle hayat ilişkilerini kurdukları yerleri terk ettikleri hatırlanmalıdır¹³⁷. Bu bağlamda bu nitelikteki yabancıların buldukları yerin yerleşim yeri, sâkin olunan yer ya da mutad mesken olarak nitelendirilmesinde, çeşitli sosyal ve siyasal sebeplerle hayatlarını idame ettirdikleri ülkeyi terk ederek *yerleşme niyeti olmaksızın* başka bir devlete sığındıklarının dikkate alınması gerekir. Pek tabii bu nitelendirmede, tek başına yeterli olmamakla beraber, belirli bir süre içerisinde hayat ilişkilerinin o yerde yoğunlaşıp yoğunlaşmadığı da göz önünde bulundurulmalıdır. Nitekim doktrinde, bu kişilerin YUKK m. 85'teki hallerin gerçekleşmesi durumunda¹³⁸

¹³⁶ Bkz. geride s. 909-910.

¹³⁷ ARSLAN, 2014, s. 156.

¹³⁸ Uluslararası koruma statüsünün sona ermesi başlıklı YUKK'un 85. maddesi şu şekildedir:

iradelerine bakılmaksızın statüleri sona erdirilebileceğinden, bu kişilerin Türkiye’de yerleşme niyetine sahip olmalarının tek başına onların Türkiye’de kalacakları anlamına gelemeyeceği; belki mutad meskenlerinin Türkiye olarak kabul edilebileceği ifade edilmektedir¹³⁹.

Yerleşim yerinin kurulması şahsın iradesine bağlı olmakla birlikte¹⁴⁰ TMK m. 20/2’ye göre sâkin olunan yerin yerleşim yeri olarak sayılabilmesi için oturmanın iradi olması aranmamaktadır¹⁴¹. Kanaatimizce yerleşim yerinin vasıflandırılmasında TMK’nın sadece “yerleşim yeri bir kimsenin sürekli kalma niyetiyle oturduğu yerdir” şeklindeki 19. maddesi değil; yerleşim yerine dair 19 ila 22. maddeleri beraber dikkate alınmalıdır. Bu nedenledir ki, örneğin Suriye’deki yerleşim yerini terk ederek Türkiye’ye gelen ancak Türkiye’de henüz yerleşim yeri edinmeyen geçici koruma statüsü sahibi yabancıların, TMK m. 20/2 uyarınca yerleşim yeri unsurları aranmaksızın, Türkiye’de oturdukları yer yerleşim yeri olarak kabul edildiğinden MÖHUK m. 42’nin uygulanamayacağı düşüncesindeyiz. Dolayısıyla bu kişilerin kişi hallerine dair davalarında, MÖHUK m. 40’ın iç hukukun yer itibarıyla yetki kurallarına yaptığı göndermeyle, TMK m. 20/2 doğrultusunda, adeta Türkiye’de yerleşim yerine sahiplermişçesine milletlerarası yetkinin tesis edilmesi gerektiği kanısındayız¹⁴².

Sonuç olarak, Türkiye’ye gelmeden önceki yerleşim yeri bilinmeyen veya yurt dışındaki yerleşim yerini terk ederek Türkiye’ye gelen ancak Türkiye’de henüz yerleşim

“(1) Uluslararası koruma statüsü sahibi kişi;

a) Vatandaşı olduğu ülkenin korumasından kendi isteğiyle tekrar yararlanırsa,

b) Kaybettiği vatandaşlığını kendi isteğiyle tekrar kazanırsa,

c) *Yeni bir vatandaşlık kazanmışsa ve vatandaşlığını kazandığı ülkenin korumasından yararlanıyorsa,*

ç) *Terk ettiği veya zulüm korkusuyla dışında bulunduğu ülkeye kendi isteğiyle tekrar dönmüşse,*

d) *Statü verilmesini sağlayan koşullar ortadan kalktığı için vatandaşı olduğu ülkenin korumasından yararlanabileceyse,*

e) *Vatansız olup da, statü verilmesine yol açan koşullar ortadan kalktığı için önceden yaşadığı ikamet ülkesine dönebilecekse.”*

¹³⁹ EKŞİ, 2021, s. 49.

¹⁴⁰ İMRE, 1973, s. 213.

¹⁴¹ ÖZKAN, 2003, s. 70.

¹⁴² Yargıtay da yabancıların yerleşim yerinin tespitine dair kararlarında MÖHUK m. 42 ve TMK m. 20/2 hükümlerine beraber yer vermektedir. Örneğin Yargıtay 17. HD, 3336/6912, 02.05.2014 için bkz. MUKTEDİR, 2014, s. 202; Yargıtay 17. HD, 6183/7624, 14.07.2001 ve Yargıtay 17. HD, 3336/6912, 02.05.2014 için bkz. ÇİÇEKLİ, Bülent, **Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun Yargıtay Kararları**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2014, s. 134-135.

yeri edinmeyen yabancıların Nüfus Hizmetleri Kanunu uyarınca adres kayıt sistemine kayıtlı olması, bu anlamda Türkiye’de geçerli bir adresinin olması; yabancıların ikamet iznine sahip olması ve geçerli kimlik numarasının olması, yabancıların Türkiye’de itibari yerleşim yerine sahip olduğunu gösterebilir düşüncesindeyiz.

3. Davanın Yabancıların Kişi Hallerine İlişkin Bazı Davalara Dair Olması

MÖHUK m. 42’de, Türkiye’de yerleşim yerine sahip olmayan yabancıların kişi hallerine dair davaların tamamı için değil, sadece maddede zikredilen kişi halleriyle sınırlı olarak Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi tayin edilmiş ve yetkili Türk mahkemesi hazır bulundurulmak istenmiştir. Buna göre yabancıların kişi hallerinden sadece vesâyet, kayımsızlık, kısıtlılık, gaiplik ve ölmüş sayılma kararları MÖHUK m. 42’nin kapsamındadır^{143, 144}.

¹⁴³ Doktrinde m. 42’nin uygulama alanını sadece maddede belirtilen kişi halleri ile sınırlandırılmadığı, “kişi halleri kapsamında bulunan diğer hukukî olgu ve olaylarda” da uygulanacağını ileri süren bir görüş de yer almaktadır, bkz. TEKİNALP, 2020, s. 410. Ne var ki, bu fikri desteklemek üzere atıfta bulunan Yargıtay kararı, TVK m. 28 kapsamındaki yabancıların kısıtlanmasına dairdir (Yargıtay 2. HD E. 2008/6411, K. 2008/9496 30.06.2008 için bkz. ÇİÇEKLİ, 2014, s. 131-132) ki söz konusu uyumsuzluk konusu zaten maddede açıkça anılan beş durumdan birisidir. Dolayısıyla başkaca açıklama içermeyen bu görüşün içeriği tam olarak anlaşılabilir değildir.

¹⁴⁴ Diğer yandan doktrinde MÖHUK’un 41. ve 42. maddelerinin çekişmeli ve çekişmesiz yargı işlerinde uygulanmasına dair fikir ayrılıkları vardır. Bu görüş ayrılıkları, 41 ve 42. maddelerin sadece çekişmeli yargı işleri (davalar) bakımından mı uygulanacağı yoksa çekişmesiz yargı işlerini de kapsayıp kapsamadığı; dolayısıyla dava niteliğinde olmayan işlerin özel nitelikteki milletlerarası yetki kurallarının kapsamına girmemeleri nedeniyle ilgili milletlerarası yetkili mahkemenin genel yetki kuralına (MÖHUK m. 40) göre mi tayin edileceğine ilişkindir. Bir görüş, bir yandan 41. maddenin sadece çekişmeli yargıya dair işleri kapsadığını savunurken aynı konuları düzenleyen 42. maddenin ise kenar başlığının “dava” (çekişmeli yargı işleri) ibaresini içermesine rağmen maddede daha çok çekişmesiz yargı işlerinde yetkili olan mahkemelerin düzenlendiğini, bu anlamda madde başlığı ile metni arasında bir uyumsuzluğun olduğunu ancak madde metninin çekişmeli yargıyı dışlayacak şekilde kaleme alınmadığını dile getirerek 42. maddenin hem çekişmeli hem de çekişmesiz yargı işlerini kapsadığını savunmaktadır, bkz. ERTEN, 2017, s. 109 vd, 116-117. Katıldığımız aksi görüş ise, az önceki görüşü *milletlerarası yetki kurallarının kapsamını daraltan görüş* olarak adlandırarak (TANRIBİLİR, 2021, s. 87) doktrindeki bu fikir ayrılıklarının 2011 yılında HMK’nın yürürlüğe girmesinden sonra başladığını zira 5718 sayılı MÖHUK’un yürürlüğe girdiği dönemde yürürlükte olan HMK’ta çekişmesiz yargı işlerinin ayrıca düzenlenmemesi nedeniyle çekişmeli yargıya dair düzenlemelerin çekişmesiz yargı işleri için de uygulandığını ifade etmektedir. Bu görüş, HMK’nın yürürlüğe girmesinden sonra yabancılık unsuru içeren uyumsuzluklara ilişkin milletlerarası yetki kurallarının sonradan yürürlüğe giren kanunla uygulama alanının daraltılamayacağı; aynı konuları düzenleyen maddelerde ilgili görüşün farklı şekilde uygulanması nedeniyle tutarsız olduğu; milletlerarası usul hukukunda ve medeni usul hukukunda geçen kavramların lafzen aynı olsalar dahi yabancılık unsuru içeren uyumsuzluklarda birebir uygulanmalarının işin mahiyeti itibarıyla uygun olmadığı zira milletlerarası usul hukukunun kendine özgü müesseselerinin de var olduğu şeklindeki gerekçelerine binaen MÖHUK’un 41 ve 42. maddelerinin hem çekişmeli hem de çekişmesiz yargı işlerinde milletlerarası yetkili Türk mahkemesini tayin ettiği kanaatindedir, bkz. TANRIBİLİR, 2021,

B. MÖHUK m. 42'ye Göre Yetkili Mahkemeler

MÖHUK m. 42'ye göre, “Türkiye'de yerleşim yeri bulunmayan yabancı hakkında vesâyet, kayyımlık, kısıtlılık, gaiplik ve ölmüş sayılma kararları ilgilinin Türkiye'de sâkin olduğu yer, sâkin değilse mallarının bulunduğu yer mahkemesince verilir.” Hükmün kaleme alınışından maddede, basamaklı bir yetki kuralının öngörüldüğü ve sırasıyla iki yetkili mahkemenin gösterildiği anlaşılmaktadır¹⁴⁵. Dolayısıyla Türkiye’de yerleşim yeri olmayan yabancı hakkında maddede geçen haller için açılacak davalarda maddedeki sıra takip edilerek dava açılmalıdır. Buna göre, Türkiye’de yerleşim yerine sahip olmayan ve hakkında vesâyet, kayyımlık, kısıtlılık, gaiplik ve ölmüş sayılma kararı verilecek yabancı için öncelikle yabancının Türkiye’de sâkin olduğu yer mahkemesi; yabancı Türkiye’de sâkin değil ise, mallarının bulunduğu yer mahkemesi yetkilidir. 42. madde kapsamındaki kişi halleri için maddedeki sıralamanın takip edilmesi emredici olmakla beraber doktrinde 42. maddede yetkili kılınan mahkemelerin davacının isteğine göre kullanılması, bu anlamda maddenin seçimlik bir yetki kuralı olarak düzenlenmesinin daha uygun olacağı haklı olarak ifade edilmiştir¹⁴⁶.

Maddede, ilk basamak olarak ilgili yabancının Türkiye'de sâkin olduğu yer mahkemesi yetkili mahkeme olarak tayin edilmiştir. Daha önce de ifade ettiğimiz üzere, “sâkin olunan yer”in tayininde, yerleşme niyeti aranmamakta ve kişinin fiili olarak

s. 93-96. Aynı yönde bkz. TAN DEHMEN, **2013**, s. 174; CAN/TUNA, **2019**, s. 104; ÖZKAN/TÜTÜNCÜBAŞI, **2020**, s. 79, dn. 14; GÜNER, **2022**, s. 129.

¹⁴⁵ Doktrinde, maddede üç yetkili mahkemenin gösterildiği de ifade edilmektedir. Bu görüşe göre, maddede geçen sâkin olunan yer ve malların bulunduğu yer mahkemelerinin yanı sıra yabancı Türkiye’de yerleşim yerine sahip ise, bu mahkemenin yetkili olacağı da düzenlendiği ileri sürülmektedir, bkz. ÇELİKEL/ERDEM, **2021**, s.629. Benzer şekilde mülga 2675 sayılı MÖHUK m. 29’da üç yetkili mahkemenin gösterildiğine dair GÖKKAYA, **1996**, s. 161. Açıkçası maddenin lafzından, maddede sadece Türkiye’de yerleşim yerine sahip olmayan yabancıların kişi hallerine dair bazı davaları için Türkiye’de yetkili mahkemelerin gösterildiği; Türkiye’de yerleşim yerine sahip olan yabancıların için madde kapsamında düzenlenmediği kanaatindeyiz. Daha önce de ifade ettiğimiz üzere, maddede açıkça Türkiye’de yerleşim yerine sahip olmayan yabancı kişilerin kişi hallerine dair bazı davalar düzenlenmiştir. MÖHUK’ta özel olarak düzenlenen yetki kurallarının (MÖHUK m. 41-46) kapsamına girmeyen uyuşmazlıklarda Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi, iç hukukun yer itibarıyla yetki kurallarına göre tayin edilir (MÖHUK m. 40). Dolayısıyla, Türkiye’de yerleşim yerine sahip yabancıların kişi hallerine dair uyuşmazlıklarda yetkili Türk mahkemesi, MÖHUK’ta özel olarak düzenlenmediğinden, MÖHUK m. 40’ın iç hukuka yaptığı gönderme nedeniyle iç hukukun yer itibarıyla yetki kurallarına göre belirlenecektir.

¹⁴⁶ ÇELİKEL/ERDEM, **2021**, s. 629.

bulunduğu yer kastedilmektedir. Bu fiili bulunma, gerçek anlamda orada bulunmayı ifade etmektedir. Sâkin olunan yerin tayininde kişinin devamlı olarak orada oturması ya da bu oturmanın sürekli bir nitelik taşıması da aranmamaktadır¹⁴⁷. Sâkin olunan yer, yerleşim yeri gibi hukukî bir kavram da değildir. Yine sâkin olunan yer için kişi ile yer arasında sosyal bir bütünleşmenin aranmaması¹⁴⁸, sâkin olunan yerin mutad meskenden farkını da ortaya koymaktadır. Bu noktada acaba Türkiye’de yerleşim yerine sahip olmayan yabancıların sâkin olduğu yerinin tayininde, ikamet izni için verdiği adresi dikkate alınabilir mi?

Yukarıda belirttiğimiz üzere, yabancıların ikamet izni alması¹⁴⁹ bu yabancıların Türkiye’de “yerleşme iradesi ve sürekli kalma niyeti”ne sahip olduğunu, bir diğer deyişle yerleşim yerine sahip olduğunu göstermemektedir. Ancak kişinin ikamet izni almasının, belli ve sınırlı süreler içerisinde Türkiye’de bulunacağı anlamına geldiği de bir vaka olduğundan bu durum, yabancı ile Türkiye arasında fiili bir ilişkinin varlığına da işaret etmektedir. Dolayısıyla, tesadüfi ve kısa süreli olmamak kaydıyla, kişi ile yer arasındaki belli bir süre devamlılığı olan fiziksel birlikteliği belirtmek üzere kullanılan “sâkin olunan yer”in¹⁵⁰ ikamet izninin alınması ya da kimlik numarası alınması sırasında verilen adrese tekabül edebileceği düşüncesindeyiz. Bu nedenle, Türkiye’de yerleşim yeri bulunmayan yabancı hakkında vesâyet, kayımlık, kısıtlılık, gaiplik ve ölmüş sayılma kararları ilgilinin Türkiye’de sâkin olduğu yer mahkemesi; bu anlamda yabancıların Adres Kayıt Sistemi Yönetmeliği uyarınca Türk yetkili makamları ile paylaştıkları adresteki mahkemelerin yetkili olacağı düşüncesindeyiz.

Belki bu noktada, bir yandan sâkin olunan yerin, yerleşim yeri gibi hukukî bir kavram olmadığından bahsederken diğer yandan sisteme kayıtlı –resmî makamlarla paylaşılan geçerli- adresin sâkin olunan yer olarak kabulünün bir çelişki arz ettiği akla gelebilir. Ne var ki yerleşim yerinin yerleşme iradesi ve sürekli kalma niyeti unsurlarını

¹⁴⁷ ERTEN, 2017, s. 156.

¹⁴⁸ ibid 156.

¹⁴⁹ Doktrindeki bir görüşe göre yabancıların ikamet iznine sahip olması ve bu iznin yabancılar kütüğüne kaydedilmiş olması, sadece Türkiye’de basit bir oturma iznini ifade etmektedir; yoksa yabancıların Türkiye’de mutad mesken sahibi olduğunu göstermemektedir, bkz. NOMER, 2021 a, s. 122 dn. 54.

¹⁵⁰ ERTEN, 2017, s. 156.

içerecek şekilde kanunda tanımlanmış olması (TMK m. 19) nedeniyle, salt resmî makamlar ile belli bir adresin paylaşılması, o yerin, yerleşim yeri olarak vasıflandırılmasına kâfi gelemeyecektir. Zaten paylaşılan adreste, kişinin orada yerleşme ve sürekli olarak oturma iradesine sahip olup olmadığı da dikkate alınmamaktadır. Bu doğrultuda sâkin olunan yerin tayininde, kişi ile yer arasındaki fiili ve gerçek birlikteliğin dikkate alındığı hatırlanmalıdır.

Maddede ikinci basamak olarak yabancıнын mallarının bulunduğu yer mahkemesi yetkili kılınmıştır. Buna göre, Türkiye'de yerleşim yeri bulunmayan ve Türkiye'de sâkin de olmayan yabancı hakkında vesâyet, kayyımlik, kısıtlılık, gaiplik ve ölmüş sayılma kararları, yabancıнын mallarının bulunduğu yer mahkemesince verilir (MÖHUK m. 42).

Esasen, daha çok davalının yerleşim yeri mahkemesinin yetkili kılındığı kişi hallerine dair davalarda¹⁵¹, “malların bulunduğu yer mahkemesi”nin milletlerarası yetkili kılınmasının tezat oluşturduğu düşünülebilir. Ancak, maddede sayılan kişi halleriyle sınırlı olarak, yabancıların malvarlıklarının ve bu kişilerle hukukî ilişki içerisine giren üçüncü şahısların menfaatlerinin korunması amacıyla genel uygulamanın dışına çıkılmış ve adeta aşkın bir yetki tesis edilmek suretiyle yabancıнын mallarının bulunduğu yer mahkemesinin milletlerarası yetkili olduğu kabul edilmiştir¹⁵².

Yabancıнын mallarının farklı yargı çevrelerinde olması durumunda, doktrinde çeşitli öneriler olmakla birlikte¹⁵³ 42. maddede konuyla ilgili herhangi bir sınırlama yer almaması dolayısıyla her bir malın bulunduğu yer mahkemesinin milletlerarası yetkili olacağı kabul edilmektedir¹⁵⁴.

Madde hükmünde geçen “mallar” ifadesi, taşınır ve taşınmaz mallar ile fikri mülkiyet hak ve alacaklarını kapsamaktadır¹⁵⁵. Yine, yabancıнын mallarının bulunduğu

¹⁵¹ Bkz. ileride s. 943 vd.

¹⁵² EKŞİ, 2000, s. 166.

¹⁵³ MMAUM, 1978, s. 214-216.

¹⁵⁴ EKŞİ, 2000, s. 166.

¹⁵⁵ TEKİNALP, 2020, s. 410.

yer mahkemesinin tayininde, ilgili malvarlığı değerinin bir öneminin olmadığı ifade edilmektedir¹⁵⁶.

Son olarak, Türkiye’de yerleşim yeri sahibi olmayan yabancıların, Türkiye’de sâkin olmaması ve mallarının da bulunmadığı durumlarda Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin akıbeti incelenmelidir. MÖHUK m. 42’nin tatbiki şartlarının gerçekleşmediği bir durumda, maddenin müstakil ve özel bir yetki kuralı olarak kabulü ve tamamlayıcı bir kural olduğunun reddi hâlinde, böylesi bir davada Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin olmadığı kabul edilebilir. Bu itibarla, MÖHUK m. 42’nin uygulama alanına giren bir uyuşmazlıkta Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi tesis edilemiyor ise, bir de MÖHUK m. 40’ın uygulanması suretiyle iç hukukun yer itibarıyla yetki kurallarına göre yetkili mahkeme aranmayacaktır. Doktrinde bir görüş, vesâyet işlerinde yetkiyi düzenleyen HMK m. 384/1 hükmünün bu davalarda uygulanabileceği, böylece talepte bulunan kişinin veya ilgililerden birinin oturduğu yer mahkemelerinin milletlerarası yetkili kılınabileceği görüşündedir¹⁵⁷. Bu yetkilendirme, kişi hallerine dair HMK m. 382/1-19 arasında düzenlenen işlerden MÖHUK m. 42 kapsamındakilere de teşmil edilebilir. Doktrinde bir diğer görüş ise, Türkiye’de milletlerarası yetkili bir mahkeme olmamasına rağmen kamu düzeni müdahalesiyle yabancıların bulunduğu yer mahkemelerinin kısıtlılık ve vesâyete dair kararları vermede milletlerarası yetkiyi haiz olduğunu ileri sürmektedir¹⁵⁸. Ancak karşıt görüş olarak doktrinde; mahkemelerin görev ve yetkilerinin kanunla düzenleneceğinin anayasal bir kural olarak Türk hukuk düzeninde yer alması (Anayasa m. 142) ve Türk hukukunda kamu düzeninin (ve mücbir sebebin) yetkinin tesisinde mevcut hiçbir kuralda temel olarak alınmaması nedeniyle salt kamu düzeni gerekçesiyle yeni yetki esaslarının kabul edilemeyeceği ifade edilmektedir¹⁵⁹. Bu anlamda, yine doktrinde bir başka görüşün de ifade ettiği gibi¹⁶⁰ milletlerarası yetki

¹⁵⁶ EKŞİ, 2021, s. 54.

¹⁵⁷ ELÇİN, 2018, s. 316.

¹⁵⁸ DEMİR GÖKYAYLA, Cemile, “Milletlerarası Özel Hukukta Vesâyet”, **Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Yıl: 2011, Cilt: 10, Sayı: 1, (s. 403-427), s. 413-414.

¹⁵⁹ Genel olarak bkz. EKŞİ, 2000, s. 147-151, 247-250. Aynı yönde bkz. NOMER, 2021 a, s. 486; ELÇİN, 2018, s. 348.

¹⁶⁰ *Forum necessitatis* kuralının Türk hukukunda uygulamasına dair bkz. ERSEN PERÇİN, Gizem, “Adil Yargılanma Hakkı Kapsamında ‘Forum Necessitatis’ İlkesi ve Türk Milletlerarası Yetki Kurallarına

tesisinde kanunilik ilkesine riayet edilmek suretiyle, kişinin mahkemeye erişim hakkını kullanabilmesi için yetkisiz bir mahkemenin yetkili hale getirilmesi amacına hizmet eden *forum necessitatis* kuralına ilişkin genel bir hükme MÖHUK'ta yer verilmesinin yerinde olacağı ve bu yöndeki fikir ayrılıklarını sona erdirebileceği kanaatindeyiz.

III. MÖHUK m. 42 KAPSAMI DIŞINDA KALAN KİŞİ HALLERİNE İLİŞKİN DAVALARDA TÜRK MAHKEMELERİNİN MİLLETLERARASI YETKİSİNİN TAYİNİ

A. MÖHUK m. 42'nin Uygulanmasına Engel Olan Durumlar

MÖHUK m. 42 hükmünün kapsamı, Türkiye'de yerleşim yerine sahip olmayan yabancılara dair vesâyet, kısıtlılık, kayımlık, gaiplik ve ölmüş sayılma kararları ile sınırlandırılmıştır. Dolayısıyla yabancı kişinin Türkiye'de yerleşim yerine sahip olması durumunda, maddedeki uyuşmazlıklarla ilgili olarak MÖHUK m. 42 hükmü tatbik edilemeyecektir. Yine, TMK m. 20/2 gereğince önceki yerleşim yeri belli olmayan veya yabancı ülkedeki yerleşim yerini bıraktığı halde Türkiye'de henüz yerleşim yeri edinmemiş yabancıların "halen oturdukları yer" in, bu kişilerin yerleşim yeri olarak kabul edilmesi nedeniyle de bu madde kapsamındaki yabancılar için de MÖHUK m. 42 uygulanamayacaktır. Son olarak yabancının Türkiye'de yerleşim yeri olmasa da madde hükmünün sınırlı sayıda kişi hallerine ilişkin davaları kapsamaması nedeniyle, uyuşmazlığın MÖHUK m. 42 kapsamı dışındaki kişi hallerine ilişkin olması durumunda da MÖHUK m. 42 hükmü uygulanamayacaktır.

1. Yabancı Kişinin Türkiye'de Yerleşim Yerine Sahip Olması (Mahkeme Kararlarına Göre)

Yabancı kişilerin Türkiye'de yerleşim yerine sahip olup olmadıklarının tayinini yukarıda detaylı bir şekilde açıklamış olduğumuzdan¹⁶¹ tekrardan kaçınmak amacıyla

Etkisi", *Milletlerarası Usul Hukukunda Mahkemelerin Yetkisine İlişkin Güncel Tartışmalar*, (der. Sibel Özel vd.), On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2021, (s. 3-20), s. 17-20.

¹⁶¹ Yukarıda s. 921 vd.

bu başlık altında yabancının Türkiye’de yerleşim yerine sahip olmasının mahkeme kararlarında nasıl değerlendirildiğini incelemek isteriz.

Yargıtay’ın 1977 yılında verdiği bir kararında, yabancının Türkiye’de uzun yıllardır oturmasının ve geçerli bir ikamet iznine sahip olmasının, ticaretle uğraşmasının veyahut çocuklarını Türk okullarında okutmasının Türkiye’de yerleşme niyetine sahip olduğunu gösteremeyeceğini, ancak Türk vatandaşlığını kazanmak üzere başvuruda bulunmuş olmasının Türkiye’de yerleşme niyetinin varlığına işaret edebileceğine dair kararını yukarıda incelemiştik¹⁶².

Yargıtay’ın Türk vatandaşlığından izin almak suretiyle Türk vatandaşlığını kaybeden yabancının kısıtlanmasına dair 2008 yılında verdiği kararında ise¹⁶³, davacının ve kısıtlanması talep edilen kişinin Türk vatandaşı olmadıklarının tespitinden sonra *ilk adım olarak yabancının Türkiye’de yerleşim yerine sahip olup olmadığını araştırmak* yerine¹⁶⁴, yabancılık unsurunun varlığının tespiti ile doğrudan MÖHUK m. 42’i uygulamak suretiyle Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi tayin edilmiştir.

İstanbul 1. Aile Mahkemesi’nin 2009 tarihli bir kararında ise, bir yabancının Türkiye’de oturmasının, Türkiye’ye giriş çıkış yapmasının veya ikamet iznine sahip olmasının, o kişinin Türkiye’de yerleşme iradesine sahip olduğunu gösteremeyeceği; yerleşim yerinin belirlenmesinde kişinin sosyal ve ekonomik ilişkilerinin belirli bir yerde odaklaşmasının arandığı ifade edilerek kişinin ikamet iznine sahip olmasının kişiye ancak Türkiye’de seyahat ve oturma hakkı kazandırdığına hükmedilmiştir¹⁶⁵. Ayrıca belirtmek gerekir ki mahkeme, davalı tarafın “Türkiye’de yatırım yapan şirket kuran yabancıların Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına girmek üzere başvurmuş olmadıkları sürece Türkiye’de ikamet ediyor olarak kabul edilemeyecekleri” şeklindeki iddialarına kararında yer vermemiştir. Dolayısıyla denebilir ki mahkeme, Yargıtay’ın 1977 tarihli kararında

¹⁶² Karar için bkz. geride s. 922 dn. 83.

¹⁶³ Yargıtay 2. HD, E. 2008/6411, K. 2008/9496, 30.06.2008 için bkz. EKŞİ, Nuray, **Milletlerarası Özel Hukuk I Pratik Çalışma Kitabı**, 3. Basım, Beta Basım Yayım Dağıtım AŞ, İstanbul, 2018, s. 118-119.

¹⁶⁴ Aynı yönde ELÇİN, 2018, s. 315; GÜNER, 2022, s. 202-203.

¹⁶⁵ İstanbul 1. Aile Mahkemesi, E. 2009/372, K. 2009/990, T. 24.12.2009. Kararın tamamı için bkz. EKŞİ, 2018 b, s. 100-106.

farklı olarak, Türk vatandaşlığını kazanmak üzere başvuruda bulunulmuş olmasını, yabancıнын Türkiye’de yerleşme niyetinin tayini açısından bir koşul olarak aramamıştır¹⁶⁶.

¹⁶⁶ Benzer yönde bkz. İSTEMİ, Zeynep, **Türk Milletlerarası Usul Hukukunda Yetki**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020, s. 55.

Yargıtay’ın 2011 tarihli kararlarından birinde ise¹⁶⁷, geçerli bir ikamet izni ile iki yıldır Türkiye’de kaldığı anlaşılan yabancıya ait Yabancılar Kütüğü¹⁶⁸’ndeki kayıtlı adresin ya da böyle bir adres yok ise, kişilerin Adres Kayıt Sistemi Yönetmeliği uyarınca

¹⁶⁷ Yargıtay 2. HD E. 2010/4537, K. 2011/8105, 10.05.2011 için bkz. ÇİÇEKLİ, **2014**, s. 122-124.

¹⁶⁸ Yabancılar Kütüğü, 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu 2006 yılında yürürlüğe girdiğinde “Türkiye’de herhangi bir amaçla en az altı ay süreli yabancılara ait ikamet tezkeresi verilen yabancıların kayıtlarının tutulduğu (m. 3/bb)” kütük olarak tanımlanmıştır. Kanuna göre, Türkiye’de herhangi bir amaçla en az altı ay süreli yabancılara mahsus ikamet tezkeresi alan yabancılar (diplomatik misyon mensupları dahil değildir), bu kütüğe kayıt edilir (Türkiye’de oturan yabancıların nüfus kayıtları başlıklı 8. madde). *Kanununun 8. maddesi kapsamı dışında kalan yabancıların Türkiye’de meydana gelen nüfus olaylarına ilişkin olarak nüfus müdürlüklerine yapılan başvuruları üzerine ilgili olay formları düzenlenir ve bir örneği kendilerine verilir. Bu formlar özel bir dosyada saklanır (m. 21/1). NHK’ya dayanılarak aynı yıl yürürlüğe giren Nüfus Hizmetleri Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik’te ise Yabancılar Kütüğü tanımlanmamıştır. NHK’ya dayanılarak yine aynı yıl çıkarılan Türkiye’de Oturan Yabancıların Nüfus Kayıtlarının Tutulması Hakkında Yönetmelik’te de yabancılar kütüğü, “Türkiye’de herhangi bir amaçla en az altı ay süreli yabancılara ait ikamet tezkeresi verilen yabancıların kayıtlarının tutulduğu” kütük olarak tanımlanmıştır. 5490 sayılı NHK, çeşitli yıllarda ondan fazla kez değişikliğe uğramıştır. Bu değişikliklerden biri de 2017 yılında 7039 sayılı Kanunla yapılan değişikliktir. Bu yılda yapılan değişiklikle beraber Yabancılar Kütüğü, “Kimlik numarası verilen yabancıların kayıtlarının elektronik ortamda tutulduğu (m. 3/çç)” kütük olarak tanımlanmış ve Kanunun 8. maddesi de 2018 yılında tamamen değiştirilerek Yabancıların Kayıtlarının Tutulması başlığı ile “4/4/2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu kapsamındaki yabancılara kimlik numarası vermeye, bunları yabancılar kütüğüne kaydetmeye ve herhangi bir işlem sebebiyle Türkiye’de bir kamu kurumuna veya dış temsilciliklerimize müracaat eden yabancılara, talep etmeleri hâlinde yabancı kimlik numarası (YKN) vermeye Bakanlık yetkilidir. Diplomatik misyon mensupları bu hükmün kapsamı dışındadır” şeklinde değiştirilmiştir. Aynı Kanunla 21. madde yürürlükten kaldırılmıştır. Ne var ki, NHK m. 8 hükmüne dayanılarak çıkarılan Türkiye’de Oturan Yabancıların Nüfus Kayıtlarının Tutulması Hakkında Yönetmelik’te (m. 3), NHK’da yapılan değişikliklere paralellik arz edecek şekilde herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Yani, NHK’daki değişikliğe rağmen Yabancılar Kütüğü’nün tanımı, Türkiye’de Oturan Yabancıların Nüfus Kayıtlarının Tutulması Hakkında Yönetmelik’te aynen muhafaza edilmiştir. Doktrinde haklı olarak bu durum eleştirilmiştir, bkz. İSTEMİ, **2020**, s. 164. Zira NHK’da yapılan değişiklikle beraber Yabancılar Kütüğü sadece Türkiye’de herhangi bir amaçla en az altı ay süreli yabancılara ait ikamet tezkeresi verilen yabancıların kaydedildiği kütük iken yapılan değişiklik ile beraber YUKK kapsamındaki yabancıların elektronik ortamda kaydedildiği kütük olarak tanımlanmış ve kütüğün kapsadığı yabancılar genişletilmiştir. Biz de doktrindeki görüşe katılarak Yabancılar Kütüğü’nün kapsamının NHK’nın değişik 8. maddesine göre belirlenmesi kanaatindeyiz. Diğer yandan, yine doktrinde bir başka görüş ise, 2018 yılında NHK m. 8’de yapılan değişiklikle (kaldırılan hükümde yabancılar kütüğü nüfus müdürlüklerinin tutacağı ifade edilirken) Yabancılar Kütüğü’nün elektronik ortamda İçişleri Bakanlığı tarafından tutulacağı şeklindeki değişikliğin akabinde 2020 yılında yürürlüğe giren Nüfus Hizmetleri Uygulama Yönetmeliği’nde yabancılar kütüğüne yer verilmemesini, artık yabancılara dair tüm kayıtların yine aynı Bakanlık bünyesindeki Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 29/10/2021 tarihli ve 31643 sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanan 85 Nolu Bazı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinde Değişiklik Yapılması Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile “T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı” olarak değiştirilmiştir) tarafından Göç-Net veri tabanında tutulduğu şeklinde yorumlamıştır (EKŞİ, **2021**, s. 13-17. Bu görüşe göre, NHK’da yapılan değişikliklere paralel olarak Türkiye’de Oturan Yabancıların Nüfus Kayıtlarının Tutulması Hakkında Yönetmelik’te değişiklik yapılması unutulmuştur; NHK’da planlanan yabancılar kütüğü uygulaması hiçbir zaman yürürlüğe girmemiştir. Bu durumda anılan Yönetmelik, NHK’da yapılan değişiklikler sonucunda NHK’ya aykırı hale gelmiştir, bkz. EKŞİ, **2021**, s. 17, 25-28, 31.*

adres beyan formunda belirttikleri adreslerin aksi iddia edilene dek yerleşim yeri olarak kabul edileceği sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla denebilir ki Yargıtay, yabancıların yerleşim yerinin tespitinde yabancılar kütüğünde kayıtlı olan adresi esas almıştır. Söz konusu karara ait muhalefet şerhinde ise, yerleşim yerinin belirlenmesinde kişinin yerleşme niyetine sahip olup olmadığının esas olduğu, bu nedenle kişinin ikamet iznine sahip olmasının ya da Yabancılar Kütüğü'ndeki ilgili bilgilerin, yerleşim yeri için karine dahi teşkil edemeyeceği ifade edilmiştir¹⁶⁹.

2. Davanın MÖHUK m. 42 Kapsamındaki Kişi Hallerine İlişkin Olmaması

Yabancıların kişi hallerine dair bazı davaları düzenleyen MÖHUK'un 42. maddesi, sadece vesâyet, kısıtlılık, kayımlık, gaiplik ve ölmüş sayılma kararları için yetkili mahkemeleri tayin etmektedir. Oysa kişi hallerine dair davalar çok daha geniş kapsamlıdır. Dava konusunun kişi hallerine ilişkin olup olmadığı ise Türk hukukuna göre vasıflandırılacaktır¹⁷⁰.

Milletlerarası usul hukukunda kişi halleri ifadesiyle esas itibarıyla şahsın hukuku ve aile hukukuna ait meseleler kastedilmektedir¹⁷¹.¹⁷² Bu minvalde kişi halleri, "kişinin hukukî vasıfları ile hak ve mükellefiyetlerden faydalanma ve bunları kullanma iktidarını gösteren¹⁷³" meselelerden oluşmaktadır. Bu çerçevede kişinin evli, boşanmış, küçük veya ergin, vesâyet altında, sahih veya gayri sahih nesepli olması, ehliyet durumu, gaipliği, hısımlık ilişkileri; hakeza evlenmenin butlanı, boşanma ve ayrılık davaları, tanıma,

¹⁶⁹ "... Bir kimse için, Türkiye'deki yerleşim yerinin mevcut olup olmadığı konusunda sübjektif ve objektif unsurların bir arada gerçekleşmiş olması gereklidir. Sübjektif unsur "yerleşme niyeti" objektif unsur "sürekli olarak oturma"dır. Bir yabancı, sürekli Türkiye'de oturmakta, yani objektif unsur gerçekleşmiş olsa bile; sübjektif unsur (yerleşme niyeti) oluşmamışsa; o kişinin Türkiye'de yerleşim yerinin mevcut olduğundan söz edilemez. Yerleşme niyetinin araştırılmasında; yabancı kişinin Türkiye'de ikamet tezkeresine-uzun süreli bile olsa-sahip olması yetmez. Yabancı kişinin Türkiye'de ikamet tezkeresinde gösterilen adresinin bulunduğu yeri "ekonomik ve sosyal olarak yaşamının odağı" haline getirmiş olup olmadığına bakılacaktır." için bkz. MUKTEDİR (n 99) 170. Benzer yönde bkz. Yargıtay 2. HD, E 1998/4842, K 1998/6521, 27.05.1998 (DOĞAN, İzzet, **Milletlerarası Aile Hukuku ve Milletlerarası Usul Hukuku**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2010, s. 117.

¹⁷⁰ ERTEN, **2017**, s. 95; ŞANLI/ESEN/ATAMAN FİĞANMEŞE, **2021**, s. 490; EKŞİ, **2000**, s. 152; TİRYAKİOĞLU, **2012**, s. 1145; TAN DEHMEN, **2013**, s. 175.

¹⁷¹ ŞANLI/ESEN/ATAMAN FİĞANMEŞE, **2021**, s. 490; NOMER, **2021 a**, s. 476; ERTEN, **2017**, s. 101; TİRYAKİOĞLU, **2012**, s. 1145.

¹⁷² Genel olarak kişi halleri kavramı için bkz. ERTEN, **2017**, s. 95-100.

¹⁷³ ŞANLI/ESEN/ATAMAN FİĞANMEŞE, **2021**, s. 490; NOMER, **2021 a**, s. 476.

babalığa hüküm, soybağının reddi davaları ile evlat edinme, vasi atanması gibi şahsi statüde değişikliğe sebep olan davalar, kişi halleri kapsamındadır¹⁷⁴.¹⁷⁵ Yine şahıs varlığı haklarına ilişkin olması nedeniyle velâyet ve çocukla kişisel ilişki kurulmasına dair davalar ile evlilik birliğinin korunmasına¹⁷⁶ dair davaların da kişi halleri kapsamında olduğu kabul edilmektedir¹⁷⁷. Diğer yandan, şahsın hukuku ve aile hukukuna dair her mesele kişi halleri kapsamında kabul edilmemektedir. Bu manada her ne kadar şahsın hukuku ya da aile hukukuna dair meselelerden kaynaklanmış olsa da müstakil olarak açılan maddî ve manevî tazminat davaları, evlilikte mal rejimine dair davalar ile nafaka taleplerini içeren davalar, kişi halleri kapsamında kabul edilmemektedir¹⁷⁸.¹⁷⁹

Sonuç olarak, MÖHUK m. 42’de açıkça düzenlenen vesâyet, kısıtlılık, kayıymlık, gaiplik ve ölmüş sayılma kararları dışındaki kişi hallerine dair uyuşmazlıklarda MÖHUK m. 42 uygulanamayacağından, maddenin kapsamı dışındaki uyuşmazlıklar için Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi, MÖHUK m. 40’a göre tayin edilecektir.

B. MÖHUK m. 42 Kapsamı Dışında Kalan Kişi Hallerine İlişkin Davalarda Yetkili Mahkemeler

1. MÖHUK’taki Genel Yetki Kuralı (m. 40)

MÖHUK’ta Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisini tayin eden genel nitelikte bir yetki kuralı olduğu (m. 40) ve bu kuralın yanında, belli bazı uyuşmazlıklar için özel olarak vaz edilen yetki kurallarına (m. 41-46) yer verildiğini yukarıda anlatmıştık. Aynı şekilde, doktrinde tartışmalı olmakla beraber hâkim görüşün, yabancılik unsuru içeren

¹⁷⁴ NOMER, 2021 a, s. 476; ŞANLI/ESEN/ATAMAN FİĞANMEŞE, 2021, s. 490.

¹⁷⁵ Kişinin ad, yaş ve cinsiyet değişiklikleri de kişi halleri kapsamında kabul edilmektedir bkz. ŞANLI/ESEN/ATAMAN FİĞANMEŞE, 2021, s. 490; ERTEN, 2017, s. 150; TAN DEHMEN, 2013, s. 176.

¹⁷⁶ Evlilik birliğinin korunmasına dair taleplerin ve kararların, kişisel hale ilişkin olmadığına dair görüş için bkz. ERTEN, 2017, s. 152.

¹⁷⁷ ŞANLI/ESEN/ATAMAN FİĞANMEŞE, 2021, s. 491; NOMER, 2021 a, s. 477 dn. 183; TAN DEHMEN, 2013, s. 176.

¹⁷⁸ ŞANLI/ESEN/ATAMAN FİĞANMEŞE, 2021, s. 491; NOMER, 2021 a, s. 476.

¹⁷⁹ Buna karşılık, maddî ve manevî tazminat davaları, evlilikte mal rejimine dair davalar ile nafaka taleplerini içeren davalar, kişi hallerine dair bir dava içerisinde beraber talep edildiğinde ise, esas talep kişi hallerine ilişkin olduğu için esas davada yetkili olan mahkeme, diğer talepler hakkında da yetkiye sahip olacaktır. Bkz. ŞANLI/ESEN/ATAMAN FİĞANMEŞE, 2021, s. 491; CAN/TUNA, 2019, s. 118.

uyuşmazlığın MÖHUK'ta özel olarak düzenlenen yetki kuralları kapsamında olması durumunda, uyuşmazlığa o özel nitelikteki milletlerarası yetki kuralının uygulanması şeklinde olduğunu ifade etmiştik. Yine bu görüş uyarınca özel nitelikteki milletlerarası yetki kuralına göre yetkili bir Türk mahkemesi tayin edilemiyorsa, artık genel nitelikteki milletlerarası yetki kuralına (m. 40) gidilemeyeceğini ve sonuç olarak bu uyuşmazlık için Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin olmadığını kabul edildiğini belirtmiştik. İşte özel nitelikteki milletlerarası yetki kuralı olan MÖHUK m. 42 hükmünün kapsamına girmeyen yabancılık unsuru içeren uyuşmazlıklar için yetkili mahkeme, genel nitelikteki milletlerarası yetki kuralı olan MÖHUK m. 40'a göre tayin edilecektir.

MÖHUK m. 40, Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi için iç hukukun yer itibarıyla yetki kurallarına toplu bir göndermede bulunmak suretiyle uyuşmazlık konusuna bağlı olarak Türk mevzuatında yer alan tüm yetki kurallarının uygulanmasının önünü açmıştır. Bu anlamda MÖHUK m. 40 hükmü, iç hukuktaki yetki kurallarının uygulanmasını hukuka uygun hale getiren düzenlemedir. Uyuşmazlık konusuyla ilgili Türkiye'de yer itibarıyla yetkili bir mahkemenin olmaması durumunda ise, söz konusu uyuşmazlık için Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin olmadığı sonucuna ulaşılabacaktır.

Özetle, Türkiye'de yerleşim yerine sahip olan yabancıların tüm kişi hallerine dair davaları ile Türkiye'de yerleşim yerine sahip olmayan yabancıların MÖHUK m. 42 kapsamı dışında kalan kişi hallerine dair davalarında yetkili mahkeme, MÖHUK m. 40 uyarınca iç hukukun yer itibarıyla yetki kurallarına göre tayin edilecektir. Diğer yandan, kişi hallerine dair davalarda dava konusunun davalı veya davacı konumundaki Türk vatandaşının kişisel haline ilişkin olması durumunda, MÖHUK m. 41'e göre yetkili mahkeme tespit edilecektir¹⁸⁰.

Bu noktada acaba taraflardan birinin Türk vatandaşı olması durumunda, MÖHUK m. 42'nin de şartlarının karşılandığı bir ihtimalde, kişi hallerine dair dava, örneğin kısıtlılık kararı için açılan davada yetkili mahkeme hangi hükme göre tayin edilecektir;

¹⁸⁰ ŞANLI/ESEN/ATAMAN FİĞANMEŞE, 2021, s. 489-490; NOMER, 2021 a, s. 476; DOĞAN, 2021, s. 70; EKŞİ, 2000, s. 154; TİRYAKİOĞLU, 2012, s. 1145; ERTEN, 2017, s. 81; TAN DEHMEN, 2013, s. 172.

Türklerin kişi hallerine dair davalarda yetkili mahkemeyi gösteren MÖHUK m. 41'e göre mi yoksa yabancıların kişi hallerine dair davalarda yetkili mahkemeyi gösteren MÖHUK m. 42'ye göre mi tayin edilir? Doktrinde, hakkında kısıtlılık kararı verilmesi istenen kişinin Türk vatandaşı olması durumunda, kişi hali etkilenecek kişinin Türk vatandaşı olmasından bahisle, maddenin diğer şartlarının da karşılanmış olması halinde, yetkili mahkemenin MÖHUK m. 41'e göre tayin edilmesi gerektiği ifade edilmektedir¹⁸¹. Yine aynı görüş, hakkında kısıtlılık kararı verilmesi istenen kişinin yabancı, vasi olarak atanacak kişinin Türk vatandaşı olması durumunda ise, kişi hali etkilenecek kişinin yabancı olması nedeniyle bu sefer 42. maddenin uygulanması gerektiği kanaatindeyiz¹⁸². MÖHUK m. 41 ve 42, müstakil birer yetki kuralı olup aralarında öncelik-sonralık ilişkisi söz konusu değildir. Ayrıca MÖHUK m. 41 ve 42'nin münhasır yetki tesis etmediği doktrinde genel olarak kabul görmektedir¹⁸³. Bu itibarla her iki yetki kuralına göre de yetki tesisinin kişi hali etkilenecek kişiye göre yapılması gerektiği görüşündeyiz. Bu anlamda doktrindeki görüşe biz de katılarak kişi hallerinde değişiklik meydana gelmesi söz konusu olan şahsın, örneğin kendisine vasi veya kayyım atanacak; kısıtlanmasına veya gaipliğine karar verilecek ya da hakkında ölüm kararı alınacak kişinin yabancı olması durumunda, diğer şartların da varlığı hâlinde, MÖHUK m. 42'nin uygulanacağı kanaatindeyiz.

2. Genel Nitelikteki Yetki Kuralının (MÖHUK m. 40) Atıfta Bulunduğu Yer İtibarıyla Yetki Kurallarına Göre Yetkili Mahkemeler

a. Genel Olarak

MÖHUK m. 40'ın iç hukukun yer itibarıyla yetki kurallarına gönderme yapması dolayısıyla iç hukukta yer alan yetki kuralları, yabancılik unsuru içeren davalarda da yetkili olan mahkemeleri göstermektedir.

¹⁸¹ ELÇİN, 2018, s. 308.

¹⁸² ibid 309.

¹⁸³ MÖHUK m. 41 için bkz. MMAUM, 1978, s. 195; ÇELİKEL/ERDEM, 2021, s.622; EKŞİ, 2000, s. 156; TIRYAKIOĞLU, 2012, s. 1154; TAN DEHMEN, 2013, s. 192; GÜNGÖR, 2021, s. 244; SÜZEN, 2016, s. 92. MÖHUK m. 42 için bkz. EKŞİ, 2020, s. 238; AYGÜL, Musa, "Yabancı Mahkemeden Verilen Vesâyet Kararlarının Tanınması (Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun Bir Kararının Değerlendirilmesi)", Prof. Dr. Tuğrul Arat'a Armağan, (der. Bilgin Tiryakioğlu vd.), Yetkin Yayınları, Ankara, 2012, (s. 135-159), s. 146-147; SÜZEN, 2016, s. 92.

Genel yetki kuralı, HMK'da düzenlenmiş olmakla beraber diğer yetki kurallarına başkaca kanunlarda da yer verilmiştir. Örneğin çalışma konusunu teşkil eden kişi hallerine dair uyuşmazlıklarda yetkili olan mahkemelere esas itibarıyla TMK'da yer verilmiştir¹⁸⁴.

HMK m. 6'ya göre genel yetkili mahkeme, davalının, davanın açıldığı tarihteki yerleşim yeri mahkemesidir. Maddenin devamında ise, yerleşim yerinin TMK hükümlerine göre belirleneceği açıkça ifade edilmiştir¹⁸⁵.

Türkiye'de yerleşim yeri bulunmayanlar hakkında genel yetkili mahkeme ise, davalının Türkiye'deki mutad meskeninin bulunduğu yer mahkemesidir (HMK m. 9). Buna göre acaba MÖHUK m. 42 kapsamına girmeyen kişi hallerine ilişkin davalarda, Türkiye'de yerleşim yeri bulunmayan yabancının, HMK m. 9 uyarınca Türkiye'deki mutad meskeninin bulunduğu yer mahkemesi mi genel yetkili mahkeme olarak kabul edilecektir¹⁸⁶?

Daha önce ifade ettiğimiz üzere TMK m. 20/2 uyarınca Türkiye'ye gelmeden önceki yerleşim yeri bilinmeyen veya yurt dışındaki yerleşim yerini terk ederek Türkiye'ye gelen ancak Türkiye'de henüz yerleşim yeri edinmeyen yabancıların Türkiye'de oturdukları yer, yerleşim yeri sayılmaktadır. Diğer yandan Türkiye'de yerleşim yerine sahip olmayanlar için mutad mesken mahkemeleri genel yetkili mahkeme olarak belirlenmiştir (HMK m. 9). Peki bu durumda HMK m. 9 mu yoksa TMK m. 20/2 öncelikli olarak uygulanma kabiliyetini haizdir? Katıldığımız görüşe göre, HMK'nın "yerleşim yerinin TMK hükümlerine göre belirleneceği" şeklindeki 6. maddesi, TMK'ya genel bir gönderme yaptığından¹⁸⁷ ve TMK m. 20'nin yerleşim yerine dair hukukî bir tarif

¹⁸⁴ Genel olarak bkz. ERDEM, B. Bahadır, "22.11.2001 Tarihli ve 4721 Sayılı Türk Medenî Kanunu'nda Düzenlenen Türk Mahkemelerinin Yetkisine İlişkin Kurallar ve Bu Mahkemelerin Milletlerarası Yetkisi", **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni**, Yıl: 2002, Cilt: 22, Sayı: 2, (s. 149-182).

¹⁸⁵ HMK m. 6/2 hükmü şu şekildedir: "Yerleşim yeri, 22/11/2001 tarihli ve 4721 sayılı Türk Medenî Kanunu hükümlerine göre belirlenir".

¹⁸⁶ Bu yöndeki görüş için bkz. DOĞAN, **2021**, s. 73; benzer görüş için bkz. AKINCI, **2020**, s. 120; EKŞİ, **2021**, s. 79. Aksi görüş için bkz. NOMER, **2021 a**, s. 122 dn. 54.

¹⁸⁷ 2675 sayılı MÖHUK için bkz. EKŞİ, **2000**, s. 86.

içermesinden bahisle HMK m. 9'a göre öncelikli uygulanması gerekmektedir^{188,189}. Dolayısıyla Türkiye'de yerleşim yeri olmayan yabancıların MÖHUK m. 42 kapsamında dışında kalan kişi hallerine dair davalarında da, önceki yerleşim yeri belli olmayan veya yabancı ülkedeki yerleşim yerini bıraktığı halde Türkiye'de henüz yerleşim yeri edinmemiş yabancıların Türkiye'de "halen oturdukları yer", bu kişilerin yerleşim yeri sayılacağından bu durumda yabancının halen oturduğu yer mahkemesi milletlerarası yetkili hale gelecektir. HMK m. 9 ise, yurt dışındaki yerleşim yerini muhafaza eden ve aynı zamanda Türkiye'de mutad mesken sahibi olan yabancılar için Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisini tayin edecektir¹⁹⁰. Buna göre Türkmenistan vatandaşı olan yabancı kişi örneğinden devam edersek, Türkmenistan'daki yerleşim yerini muhafaza eden bu yabancının açacağı boşanma davasında Türk mahkemelerinin yetkisi (TMK m. 160'ın yanında) şartlarını taşıması hâlinde HMK m. 9'a göre de tayin edilebilecektir.

b. Vesâyet, Kısıtlılık, Kayımlık, Gaiplik ve Ölmüş Sayılma Kararlarında Yetkili Mahkeme

Öncelikle belirtmek gerekir ki bu başlık altında incelenecek mahkemelerin yetkili hale gelmesi, MÖHUK m. 42'nin uygulanamaması ve bu nedenle MÖHUK m. 40'ın iç hukukun yer itibarıyla yetki kurallarına gönderme yapması sonucunda gerçekleşmektedir. Bu doğrultuda ilk olarak MÖHUK m. 42'de düzenlenen vesâyet, kısıtlılık, kayımlık, gaiplik ve ölmüş sayılma kararlarına dair iç hukukta getirilen düzenlemelerin incelenmesi yerinde olacaktır.

¹⁸⁸ ŞANLI/ESEN/ATAMAN FİGANMEŞE, 2021, s. 466; HUYSAL, 2021 b, s. 102; ÖZKAN/TÜTÜNCÜBAŞI, 2020, s.76.

¹⁸⁹ Doktrinde yabancılık unsuru içermeyen uyumsuzluklarda Yargıtay'ın, bir kişinin yerleşim yerinin tespit edilememesi durumunda mülga TMK m. 20/2 (şu anda yürürlükte olan TMK m. 20/2) hükmünü adeta yokmuşçasına görmezden gelerek doğrudan o kişinin nüfusa kayıtlı olduğu yeri yerleşim yeri sayması eleştirilmiştir. Öyle ki bu yönde verilen mahkeme kararlarının mülga TMK m. 20/2'ye aykırı olduğu ifade edilmiştir, bkz. TUNÇOMAĞ, 1960, s. 179 dn. 103; İMRE, 1973, s. 217-218; ÖZKAN, 2003, s. 71. Bu görüşe göre, kişinin yerleşim yeri tespit edilemiyor ise mülga TMK m. 20/2 gereğince bu kişinin en azından hayat ilişkilerinin yoğunlaştığı ya da hiç olmazsa oturduğu yer araştırılmalı; bu yerlerin de tespit edilememesi durumunda son basamak olarak (nüfusa kayıtlı olduğu yer değil) mülga HUMK m. 9 gereğince davaya Türkiye'de oturduğu son yer mahkemesinde bakılmalıdır. (Mülga HUMK m. 9'a göre, davalının ikametgâhı belli değilse, davaya Türkiye'de oturduğu son yer mahkemesinde bakılır).

¹⁹⁰ ŞANLI/ESEN/ATAMAN FİGANMEŞE, 2021, s. 466.

Maddede düzenlenen ilk konu, vesâyet kurumudur. MÖHUK m. 42’de kısıtlılık kararı, vesâyet kararından ayrı zikredilmiş olsa da TMK’ya göre vesâyeti gerektiren haller, küçüklük ve kısıtlılık gerektiren halleri kapsamaktadır (TMK m. 404-408). vesâyet, velâyet altında bulunmayan küçüğe ilişkin alınacak kararlar (TMK m. 404) ile akıl hastalığı veya akıl zayıflığı (TMK m. 405), savurganlık, alkol veya uyuşturucu madde bağımlılığı, kötü yaşama tarzı, kötü yönetim (TMK m. 406), özgürlüğü bağlayıcı ceza (TMK m. 407) nedeniyle alınacak kısıtlılık kararları ile yaşlılığı, engelliliği, deneyimsizliği veya ağır hastalığı sebebiyle işlerini gerektiği gibi yönetemediğini ispat eden her erginin talebi (TMK m. 408) üzerine alınacak kısıtlılık kararlarını kapsamaktadır.

Vesâyet işlerinde yetkili mahkeme, küçüğün veya kısıtlının yerleşim yerindeki vesâyet dairelerine aittir (TMK m. 411). Vesâyet makamı ise sulh hukuk mahkemesidir (TMK m. 397). Dolayısıyla vesâyet ve kısıtlama ile ilgili kararları verecek yetkili mahkeme, küçüğün veya kısıtlının yerleşim yeri mahkemesidir. Yabancınn Türkiye’de yerleşim yeri varsa, MÖHUK m. 40’ın iç hukukun yer itibarıyla yetki kurallarına yaptığı gönderme ile TMK m. 411 uygulanacak ve yetkili mahkeme, yabancınn yerleşim yeri mahkemesi olacaktır. Yani, yabancınn yerleşim yeri tespit edilebiliyorsa, MÖHUK m. 42’nin öngördüğü esaslara başvurulmasına gerek kalmayacaktır.

Maddede düzenlenen bir diğer konu, belirli işleri görmek veya malvarlığını yönetmek için atanan (TMK m. 403/2) kayyımlıktır. Medenî Kanun’a göre kayyımlık, temsil kayyımlığı (m. 426)¹⁹¹ ve yönetim kayyımlığı (m. 427-428) olmak üzere iki türde düzenlenmiştir. Medenî Kanun’a göre, temsil kayyımı, kendisine kayyım atanacak kimsenin yerleşim yeri vesâyet makamı tarafından atanmaktadır (m. 430/1). Dolayısıyla temsil kayyımı, kendisine kayyım atanacak kişinin yerleşim yerindeki yetkili sulh mahkemesince tayin edilecektir. TMK m. 426/2 ve 3. fıkralarının uygulamasında ise

¹⁹¹ Temsil başlıklı TMK m. 426 hükmü şu şekildedir: “Vesâyet makamı, aşağıda yazılı olan veya kanunda gösterilen diğer hâllerde ilgilisinin isteği üzerine veya re’sen temsil kayyımı atar:

1. Ergin bir kişi, hastalığı, başka bir yerde bulunması veya benzeri bir sebeple ivedi bir işini kendisi görebilecek veya bir temsilci atayabilecek durumda değilse,
2. Bir işte yasal temsilcinin menfaati ile küçüğün veya kısıtlının menfaati çatışyorsa,
3. Yasal temsilcinin görevini yerine getirmesine bir engel varsa”.

temsil olunan küçük veya kısıtlının yerleşim yeri esas alınmaktadır¹⁹². Yani, yerleşim yeri Türkiye’de olan yabancıya atanacak kayyım, MÖHUK m. 40’ın iç hukuka yaptığı göndermeyle TMK m. 430/1’e göre tespit edilecektir.

Yönetim kayyımı ise, malvarlığının büyük bölümünün yönetildiği veya temsil edilen kimsenin payına düşen malların bulunduğu yer vesâyet makamı tarafından atanmaktadır (TMK m. 430/2). Dolayısıyla yönetim kayyımının atanması açısından Medenî Kanun’daki düzenlemeye göre kişinin Türkiye’de yerleşim yerine sahip olup olmadığının önemi yoktur. Bu hükmün çalışma açısından önemi ise, Türkiye’de yerleşim yeri olmamakla beraber malvarlığının büyük bir bölümünün yönetildiği yerin ya da temsil edilen yabancıнын payına düşen mallarının bulunduğu yerin Türkiye’de olması durumunda MÖHUK m. 42’nin uygulanabilirliğidir. MÖHUK m. 42 açıkça “Türkiye’de yerleşim yerine sahip olmayan” ifadesini kullanarak yabancılar hakkında alınacak vesâyet, kayyımlık, kısıtlılık, gaiplik ve ölmüş sayılma kararlarına ilişkin milletlerarası yetkili mahkemenin tayininde, Türkiye’de yerleşim yerinin yokluğunu esas almıştır. Yani, Türk mahkemelerinin bir yabancı hakkında vesâyet, kayyımlık, kısıtlılık, gaiplik ve ölmüş sayılma kararlarını alabilmesi için Türk hukukunda yapılan ayırım yabancıнын; “Türkiye’de yerleşim yerinin olması” ve “Türkiye’de yerleşim yerinin olmaması” şeklindedir. Bu nedendir ki, Türkiye’de yerleşim yerine sahip olmayan yabancı hakkında yönetim kayyımlığı kararını verecek yetkili mahkemenin tayininde, bu yabancıнын malvarlığının büyük bir bölümünün yönetildiği ya da payına düşen malların bulunduğu yerin Türkiye’de olması durumunda dahi, MÖHUK m. 42 uygulanacaktır.

42. maddede düzenlenen bir diğer kurum ise gaipliktir. “Ölüm tehlikesi içinde kaybolan veya kendisinden uzun zamandan beri haber alınamayan bir kimsenin ölümü hakkında kuvvetli olasılık varsa, hakları bu ölüme bağlı olanların başvurusu üzerine mahkeme bu kişinin gaipliğine karar verebilir” (TMK m. 32/1). Gaiplik davaları bakımından yetkili mahkeme ise TMK’da, kişinin Türkiye’deki son yerleşim yeri; eğer Türkiye’de hiç yerleşmemişse nüfus sicilinde kayıtlı olduğu yer; böyle bir kayıt da yoksa anasının veya babasının kayıtlı bulunduğu yer mahkemesi olarak tayin edilmiştir (m.

¹⁹² GÜMÜŞ, 2006, s. 316.

32/2). Buna göre, ilgili yabancı Türkiye’de yerleşim yerine sahip ise, hakkında gaiplik kararını verecek yetkili mahkemenin tayininde, MÖHUK m. 42 uygulanmayacak; m. 40’ın iç hukukun yer itibarıyla yetki kurallarına yaptığı atıf nedeniyle TMK m. 32/2 uygulanacaktır. Ancak, konumuz itibarıyla incelenmesi gereken husus, hakkında gaiplik kararı verilecek olan yabancının, Türkiye’de yerleşim yerine sahip olmamakla beraber Türkiye’de nüfus sicilinde kayıtlı olduğu bir yerin olması ya da Türkiye’de yerleşim yeri ve nüfus sicilinde kayıtlı olduğu bir yer olmamakla beraber Türkiye’de anasının ya da babasının kayıtlı bulunduğu yerin bulunması durumunda MÖHUK m. 42’nin uygulanabilirliğidir. Türkiye’de yerleşim yeri dahi olmayan bir yabancının nasıl olur da nüfus siciline kayıtlı olabileceği düşünülebilir. Ancak mavi kart sahibi yabancılar açısından bu şartların yerine gelmesi, hiç de uzak bir ihtimal değildir¹⁹³. Bu çerçevede ilk olarak “Türkiye’de nüfus sicilinin kayıtlı olduğu yer”in ele alınması gerekmektedir.

“Sicil”, Kişisel Durum Sicili başlıklı bölüm adı altında TMK’nın 36. maddesinde, “Kişisel durum, bu amaçla tutulan resmî sicille belirlenir. Bu sicilin tutulmasına ve zorunlu bildirimlerin yapılmasına ilişkin esaslar, ilgili kanunda gösterilir” şeklinde düzenlenmiştir. İlgili Kanun, 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu’dur. NHK’da “nüfus sicili” ifadesine yer verilmemiştir¹⁹⁴. Öyle ki “sicil” kelimesinin bizatihi Kanunda yer almamaktadır. Sicil kelimesi TDK’da, resmî belgelerin kaydedildiği kütük; kütük kelimesi ise, resmî kayıt defteri olarak tanımlanmaktadır¹⁹⁵. NHK’da nüfus kütüğü; aile kütüğü, özel kütük ve yedeklerinden oluşan kayıtların tümünü ifade edecek şekilde tanımlanmıştır (m. 3/u). NHK’ya göre nüfus kütükleri; kişilerin kimliklerinin, yerleşim yeri adreslerinin, aile bağlarının, vatandaşlık durumlarının ve şahsî hallerinin

¹⁹³ DEMİR GÖKYAYLA, 2020, s. 47.

¹⁹⁴ Mülga Nüfus Hizmetleri Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik’te ise, nüfus kütüğü, kişisel durum sicili ile aynı anlama gelecek şekilde şu şekilde kullanılmıştır: “Nüfus kütüğü/Kişisel durum sicili: Aile kütüğü, özel kütük ve yedeklerinden oluşan kayıtların tümünü” (m. 4/z/aa). Anılan Yönetmelik, 2020 yılında Nüfus Hizmetleri Uygulama Yönetmeliği’nin yürürlüğe girmesiyle beraber yürürlükten kalkmıştır. Yeni Yönetmelikte, kişisel durum sicili ifadesine sadece “Dayanak belgelerinin çoğaltılması ve dayanak belgesine ekli belgeler” başlıklı 64/2. maddesinde yer verilmiştir, ancak herhangi bir tanımlama yapılmamıştır: “Kişisel durum siciline tescil edilecek bir kaydın dayanak belgesi niteliğindeki tutanak, karar ve belgelerin fotokopileri veya faks cihazı ile gönderilen örnekleri kabul edilip işleme konulamaz. Nüfus müdürlüklerinin kendi aralarında yapacakları elektronik iletişim veya faks cihazı ile yazışmaları bu kapsam dışındadır”. İlgili hüküm, mülga Yönetmelik m. 170/3 hükmünde de benzer şekilde yer almakta idi.

¹⁹⁵ Türk Dil Kurumu için bkz. <https://sozluk.gov.tr/> (erişim tarihi 01.04.2022).

belirlenmesi amacıyla ilçe ve aile esasına göre nüfus olaylarının tescil edildiği, daimî olarak saklanması gerekli resmî belgelerdir (m. 5/1). Bu durumda, TMK m. 32/2’de geçen “nüfus sicili” ibaresinin, esas itibarıyla “nüfus kütüğü”nü kastettiği savunulabilir.

NHK’da, Aile Kütüğü (m. 3/e), Mavi Kartlılar Kütüğü (m. 3/n), özel kütük (m. 3/z) ve Yabancılar Kütüğü (m. 3/çç) düzenlenmektedir. Aile kütüğü, nüfus olaylarına ilişkin kayıtların kâğıt veya elektronik ortamda tutulduğu kütüğü (m. 3/e); özel kütük ise, doğum, evlenme, boşanma, ölüm, kayıt düzeltme ve diğer olaylar şeklinde tutulan ve ayrı ayrı tasnif edilen dayanak belgelerinin konulduğu dosyayı (m. 3/z) ifade etmektedir.

NHK’da doğumla Türk vatandaşı olup da çıkma izni almak suretiyle Türk vatandaşlığını kaybedenler ve bunların altsoylarının kayıtlarının elektronik ortamda tutulduğu kütük, mavi kartlılar kütüğü olarak tanımlanmıştır (m. 3/n). Çıkma izni almak suretiyle Türk vatandaşlığını kaybeden kişilerin nüfus aile kütüklerindeki kayıtları kapatılır ve çıkma belgesinin teslimi ile beraber Türk vatandaşlığı kaybedilir (TVK m. 27). Yani, çıkma izni alarak Türk vatandaşlığını kaybeden kişi, artık yabancı muamelesine tâbi olur. Çıkma izni almak suretiyle Türk vatandaşlığından çıkan kişi artık mavi kartlılar kütüğünde yer alır. Bu noktadaki soru, TMK m. 32/2’deki nüfus sicili, Mavi kartlılar kütüğünü de kapsamakta mıdır? Bir diğer deyişle, yabancı kişinin Mavi kartlılar kütüğüne kayıtlı olması, Türkiye’de nüfus siciline kayıtlı olduğuna delalet eder mi?

Mavi Kartlılar Kütüğü ve Beyan Edilen Nüfus Olaylarının Tutulması Hakkında Yönerge, NHK’nın 8/A maddesine dayanılarak hazırlanmıştır (Yönerge m. 3). Kanunun 8/A maddesi, “Yetkililer ve Nüfus Kütükleri” başlıklı Birinci Bölüm’de yer almaktadır. Bu durumda Türkiye’de yer alan nüfus kütükleri arasında, Mavi Kartlılar Kütüğü rahatlıkla sayılabilir. O zaman, Türkiye’de hiç yerleşim yerine sahip olmayan ancak Mavi Kartlılar Kütüğüne kayıtlı olan yabancı hakkında alınacak gaiplik kararı hakkında, TMK m. 32/2 hükmü uyarınca bu kütüğün kayıtlı olduğu yer mahkemesi mi yetkilidir? Yoksa, Türkiye’de yerleşim yeri olmayan ancak sâkin olduğu ya da malvarlığı bulunan yabancı hakkında alınacak gaiplik kararı için yetkili mahkeme, MÖHUK m. 42’ye göre mi tayin edilecektir?

MÖHUK m. 42’nin özel bir milletlerarası yetki kuralı olduğu kabul edilir ve m. 40’ın iç hukuka gönderme yaptığı iç hukukun yer itibarıyla yetki kurallarını bertaraf ettiği

kabul edilirse, MÖHUK m. 42 uygulanmalıdır. Ancak, m. 42'nin tamamlayıcı bir yetki kuralı olduğu, ancak iç hukuktaki yetki kurallarının yetersiz kaldığı durumlarda uygulanarak ek yetki tesis ettiği kabul edilirse, TMK m. 32/2 uygulanmalıdır. Kanaatimizce, ilgili maddelerdeki bağlanma noktalarına bakılırsa, MÖHUK m. 42'de yer alan “malvarlığının bulunduğu yer mahkemesi”nin, TMK m. 32'de yer alan ana ya da babasının sicile kayıtlı olduğu yer mahkemesine göre yabancı için daha sıkı ilişki içerisinde olduğu dikkat çekmektedir. Yine, düzenledikleri konu açısından MÖHUK'un TMK'ya göre daha özel nitelikte bir kanun olduğu da unutulmamalıdır. Bu bakımdan MÖHUK m. 42'nin uygulanmasının daha uygun olacağı kanaatindeyiz.

Peki, benzer şekilde Yabancılar Kütüğü'nün de Türkiye'de yer alan nüfus kütükleri arasında olduğu ifade edilebilir mi? Türkiye'de Oturan Yabancıların Nüfus Kayıtlarının Tutulması Hakkında Yönetmelik'e göre yabancılar kütüğü, Türkiye'de herhangi bir amaçla en az altı ay süreli¹⁹⁶ yabancılara ait ikamet tezkeresi verilen yabancıların kayıtlarının tutulduğu kütüktür (Yönetmelik m. 4/ğ). Daha önce de ifade ettiğimiz üzere ikamet izni, yabancıların Türkiye'de yerleşme yerine sahip olduğunu göstermemektedir¹⁹⁷. İkamet izni yabancıların sınırları belli bir süre içerisinde hukuka uygun olarak Türkiye'de bulunduğunu kanıtlayan idarî bir işlemdir¹⁹⁸. Dolayısıyla yabancılar kütüğüne bir yabancıların kaydolabilmesi için evleviyetle o yabancıların Türkiye'de bir yerleşim yerine sahip olması şeklindeki önermeler yerinde olmayacaktır. Bu nedenledir ki, yabancılar kütüğüne kayıtlı olan yabancıların yerleşim yeri olarak belirttiği adres, yabancıların Türkiye'de sâkin olduğu yer olarak kabul edilebilir. Dolayısıyla yabancı Türkiye'de yerleşim yerine sahip olmadığından MÖHUK m. 42 uygulanarak yetkili mahkeme tayin edilebilecektir.¹⁹⁹

¹⁹⁶ Artık altı aylık sürenin aranmaması gerektiğine dair bkz. geride s. 912 dn. 33.

¹⁹⁷ “... Bir yabancıların Türkiye'de oturması ya da Türkiye'ye giriş çıkış yapması veya ikamet belgesi sahibi olması başka Türkiye'de ikametgâh sahibi olması başka bir kavramdır. İkamet tezkeresinin verilmesinde o kişinin Türkiye'de yerleşme niyeti yani yerleşmenin psikolojik unsuru aranmaz. İkamet izni verilmesi yönetsel bir hak kazandırır...” için bkz. Yargıtay 2. HD, 10.05.2011, E. 2010/4537, K. 2011/8105. Karar için bkz. MUKTEDİR, 2014, s. 168.

¹⁹⁸ ÇİÇEKLİ, 2005, s. 252; ESEN, 2019, s. 119; POYRAZ, 2015, s. 110.

¹⁹⁹ Pek tabiidir ki ikamet iznine sahip bir yabancıların ya da ilgili nüfus kütüklerine kayıtlı olan bir yabancıların Türkiye'de yerleşim yerine sahip olup olmadıkları somut olayın koşullarına göre ayrı ayrı

Bir diğer ihtimal de, doğumla Türk vatandaşı olmakla beraber çıkma izni almaksızın Türk vatandaşlığını kaybeden yabancıların, Türkiye’de hiç yerleşim yerine sahip olmamaları ve Türk vatandaşlığının kaybı nedeniyle herhangi bir nüfus kütüğünde de yer almamaları durumunda, ana ya da babalarının Türk vatandaşı olması ya da mavi kartlı olmaları durumunda ilgili nüfus kütüklerine kayıtlı olmaları durumunda; gaiplik kararı hakkında yetkili mahkeme acaba ana ya da babalarının kayıtlı oldukları yer mahkemesi mi (TMK m. 32/2), yoksa MÖHUK m. 42’teki yetkili mahkemeler mi olacağına dairdir. MÖHUK m. 42’ye göre gaiplik kararı hakkında yabancıların sâkin olduğu yer, sâkin değilse Türkiye’de malvarlığının bulunduğu yer mahkemesi yetkilidir. Vermiş olduğumuz örnekte eğer ki yabancıların Türkiye’de malvarlığı da yok ise, MÖHUK m. 42’ye göre yabancı kişi hakkında gaiplik kararı verilemeyecektir. Oysa TMK m. 32/2’ye göre, son basamakta öngörülen “anasının ya da babasının kayıtlı olduğu yer mahkemesi”, gaiplik kararı vermeye yetkili olabilir. Eğer Türkiye’de gaiplik kararı verilmesi hakkında örneğin Türk vatandaşı eşin açacağı davadaki gibi hukukî bir yarar söz konusu ise, Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin TMK m. 32/2’ye göre tesis edilebileceği kanaatindeyiz²⁰⁰.

42. maddede son olarak ölmüş sayılma kararları konu edilmiştir. TMK’ya göre, “Bir kimse, ölümüne kesin gözle bakılmayı gerektiren durumlar içinde kaybolursa, cesedi bulunamamış olsa bile gerçekten ölmüş sayılır” (TMK m. 31). Ölmüş sayılma kararına temel teşkil eden ölüm karinesinin varlığı hâlinde o yerin en büyük mülkî amirinin emriyle kütüğe ölü kaydı düşürülür. Bununla birlikte her ilgili, bu kişinin ölü veya sağ olduğunun mahkemece tespitini dava edebilir (TMK m. 44). Dolayısıyla ölmüş sayılma kararı, gaiplik kararından farklı olarak, ilgili yerin mülki amiri tarafından verilebileceği gibi kararda hukukî yararı olan her ilgili, bu kişinin ölü veya sağ olduğunun mahkeme tarafından tespiti için dava açabilir.

Ölüm karinesi sebebiyle ilgili kütüğe ölü kaydı düşüldükten sonra kişinin sağ olduğunun tespiti, çekişmesiz yargı işleri kapsamında olduğundan (HMK m. 382/2/a/3)

değerlendirilmeli; bu anlamda yabancıların peşinen Türkiye’de yerleşim yerine sahip olmadığı varsayılmamalıdır.

²⁰⁰ Aynı yönde DEMİR GÖKYAYLA, 2020, s. 47.

yetkili mahkeme, talepte bulunan kişinin veya ilgililerden birinin oturduğu yer mahkemesidir (HMK m. 384).

c. Kişi Hallerine Dair Diğer Davalarda Yetkili Mahkemeler

MÖHUK'ta yabancıların kişi hallerine dair bazı davaları düzenleyen 42. madde kapsamındaki vesâyet, kısıtlılık, kayımlık, gaiplik ve ölmüş sayılma kararları dışında kalan yabancıların kişi hallerine dair uyuşmazlıklarda Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi MÖHUK m. 40 gereğince iç hukukun yer itibarıyla yetki kurallarına göre tayin edilecektir.

Yabancıların hak ve fiil ehliyetlerinden doğan uyuşmazlıklar, örneğin nişanlanma ehliyeti, evlenme ehliyeti, ölüme bağlı tasarrufta bulunma ehliyeti ya da sözleşme yapma ehliyetinden doğan davalar, esas davaya bakmakla yetkili olan mahkeme tarafından karara bađlanmaktadır²⁰¹.

Boşanma veya ayrılık davalarında, hakeza evlenmenin butlanı davalarında eşlerden birinin yerleşim yeri veya davadan önce son defa 6 ay birlikte oturdukları yer mahkemesi yer itibarıyla yetkilidir (TMK m. 160 ve m. 168). Boşanma ve ayrılığa dair davalarda yetkili olan mahkeme, bu kararlara bağlı olarak verilecek velâyet, nafaka ve tazminat talepleri bakımından da yetkilidir²⁰². Yine, gaipliğine karar verilen kişinin eşi, evliliğin feshi davasını ayrı bir dava olarak açar ise, işbu dava da davacının yerleşim yeri mahkemesinde görülecektir (TMK m. 131/3).

Evlilik birliğinin korunmasına ilişkin davalarda yetkili mahkeme ise, eşlerden herhangi birinin yerleşim yeri mahkemesidir. Eşlerin yerleşim yerleri farklı ve her ikisi de önlem alınması isteminde bulunmuş ise, yetkili mahkeme ilk istemde bulunanın yerleşim yeri mahkemesidir. Önlemlerin değiştirilmesi, tamamlanması veya kaldırılması konusunda yetkili mahkeme, önlem kararını veren mahkemedir. Ancak, her iki eşin de yerleşim yeri değişmişe, yetkili mahkeme eşlerden herhangi birinin yeni yerleşim yeri mahkemesidir (TMK m. 201).

²⁰¹ EKŞİ, 2021, s. 46.

²⁰² ERTEN, 2017, s. 142.

Boşanma ve evlilik birliğinin korunmasına ilişkin yetki kuralları saklı tutulmak kaydıyla TMK m. 326'ya göre, çocuk ile kişisel ilişki kurulmasıyla ilgili konularda çocuğun oturduğu yer mahkemesi yetkilidir. Velâyet açısından ise, boşanma ve ayrılık davasının görüldüğü mahkeme, velâyete dair kararları vermek açısından da yetkilidir (TMK m. 182). Velâyetin kaldırılması, velâyetin eşlerden birinden alınarak diğerine verilmesi ve kaldırılan velâyetin geri verilmesi ise çekişmesiz yargı işleri kapsamında zikredildiğinden (HMK m. 382/2b/13) bu taleplere dayanan davalarda, talepte bulunan kişinin veya ilgililerden birinin oturduğu yer mahkemesi yetkili olacaktır (HMK m. 384).²⁰³

Soybağına ilişkin davalar, bu kapsamda olmak üzere soybağının reddi, soybağına itiraz, tanımanın iptali ve babalık davası davalarında, TMK m. 283 uyarınca taraflardan birinin dava veya doğum sırasındaki yerleşim yeri mahkemesi yetkilidir. Dolayısıyla soybağına ilişkin bu davalarda, davaya taraf olan ana, baba, çocuk ya da ilgisi dolayısıyla davaya taraf olan kişilerin²⁰⁴ dava sırasındaki yerleşim yeri mahkemeleri ile çocuğun doğumu sırasındaki yerleşim yeri mahkemeleri yetkili olacaktır. Yani, Türkiye'de yerleşim yeri olan yabancılar ile Türkiye'de yerleşim yeri olmayan yabancıların

²⁰³ Diğer yandan, Türkiye'nin 1996 tarihli Velâyet Sözleşmesi'ne taraf olmasıyla beraber boşanma ve ayrılık davalarında milletlerarası yetkili olan Türk mahkemelerinin bu davalarla bağlantılı ve Sözleşme kapsamındaki çocukla kişisel ilişki kurulması ve velâyete dair talepler açısından yetkiye sahip olabilmeleri, Sözleşme'nin 10. maddesindeki şartları karşılamalarına bağlıdır. 1996 tarihli Sözleşme'nin 10. maddesi için bkz. ULUSU KARATAŞ, Ayşe Elif, "Velâyet Sorumluluğu ve Çocukların Korunması Hakkında Tedbirler Yönünden Yetki, Uygulanacak Hukuk, Tanıma, Tenfiz ve İşbirliğine Dair 1996 Tarihli Lahey Sözleşmesi ve Türk Milletlerarası Özel Hukukuna Etkisi", **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni**, Yıl: 2017, Cilt: 37, Sayı: 2, (s. 911-1003), s. 958.

²⁰⁴ Soybağına ilişkin davalarda davacı ve davalılar değişebilmekte, ana, baba ve çocuğun yanı sıra davanın niteliğine göre Cumhuriyet savcısı, çocuğun gerçek babası olduğunu iddia eden kişi ya da kocanın mirasçıları gibi kişiler ilgili davanın taraflarından biri olabilmektedir. Örneğin soybağının reddi davasında koca, ana ve çocuğa karşı davayı açabiliyorken, çocuk da ana ve kocaya karşı aynı davayı açabilmektedir (TMK m. 286) Ayrıca bkz. TMK m. 291. Tanımanın iptali davasında ise, tanıyan ana ve çocuğa karşı davayı açabiliyor iken (TMK m. 297); ana, çocuk ve çocuğun ölümü hâlinde altsoyu, Cumhuriyet savcısı, Hazine ve diğer ilgililer de tanımanın iptalini dava edebilmektedirler (TMK m. 298). Detaylı bilgi için bkz. HELVACI, Serap/ERLÜLE, Fulya, **Medenî Hukuk**, 5. Basım, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 195 vd.

soybağına ilişkin davalarında MÖHUK m. 40'ın iç hukuka yaptığı gönderme nedeniyle TMK m. 283'e göre yetkili mahkeme tespit edilecektir²⁰⁵.

Evlât edinme işlemlerinde yetkili mahkeme, evlât edinmenin oturma yeri mahkemesi; birlikte evlât edinmede ise eşlerden birinin oturma yeri mahkemesidir (TMK m. 315). Yine, gelecekte evlât edinilmesi amacıyla bir kuruma yerleştirilen küçüğün ana ve babadan birinin evlat edinilmesine dair rızasının eksik olması durumunda, bu rızanın aranıp aranmayacağına dair kararın verilmesinde, kural olarak küçüğün yerleştirilmesinden önce oturduğu yer mahkemesi yetkilidir (TMK m. 312/1).

Kişilik haklarının ihlalinde ise, kişilik haklarının ihlal edildiğini iddiasıyla dava açan kişinin kendi yerleşim yeri veya davalının yerleşim yeri mahkemesi yetkilidir (TMK m. 25).

Son olarak, yabancıların ad, yaş ve cinsiyet değişiklikleri de bu başlık altında incelenmelidir²⁰⁶. TMK m. 27'de düzenlenen adın değiştirilmesinde yetkili mahkeme belirtilmemiştir. HMK m. 382/a2/a'da ise, adın ve soyadının değiştirilmesi, çekişmesiz yargı işlerinden kabul edilerek talepte bulunan kişinin veya ilgililerden birinin oturduğu yer mahkemesi yetkili kılınmıştır (HMK m. 384). NHK m. 36'da da düzeltmeyi isteyen şahsın yerleşim yerindeki asliye hukuk mahkemesi yetkili kılınmıştır. Ancak doktrinde, NHK'nın 36. maddesinin sadece nüfus kütüğünde kayıtlı olan Türk vatandaşlarını, Türk vatandaşlığının yanında başka devlet vatandaşı olanları ve Türk vatandaşlarının yabancı eş ve çocuklarını kapsadığı ifade edilmektedir. Bu görüşe göre, NHK m. 36 kapsamı dışında kalan yabancıların ad değişikliklerinde –MÖHUK m. 40'ın iç hukukun yer itibarıyla yetki kurallarına yaptığı göndermeyle- HMK m. 6 ve m. 9 hükümlerine göre yetkili mahkemeler tayin edilecektir²⁰⁷. Bu görüşe göre, yabancıların yaş ve cinsiyet değişikliklerinde de aynı usulle yetkili mahkeme tespit edilecektir. Yargıtay'ın ise,

²⁰⁵ Milletlerarası usul hukukunda soybağına dair davalarda Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi için bkz. BARAN ÇELİK, Neşe, **Milletlerarası Özel Hukukta Soybağının Kurulması**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021, s. 120-124.

²⁰⁶ Ad, yaş ve cinsiyet değişiklikleri, nüfus kaydının düzeltilmesine ilişkin kararlardandır, bkz. AKİPEK/AKINTÜRK/ATEŞ, 2019, s. 494-495; OĞUZMAN/SELİÇİ/OKTAY ÖZDEMİR vd., 2020, s. 164; HELVACI, 2021, s. 201-202.

²⁰⁷ EKŞİ, 2021, s. 61.

cinsiyet değişikliklerinde yetkili mahkemenin NHK m. 36'ya tayin edileceği yönünde müstakar kararları bulunmaktadır²⁰⁸.

SONUÇ

5718 sayılı MÖHUK'a göre, iç hukukun yer itibarıyla yetki kuralları Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisini de tayin etmektedir (m. 40). Çalışmanın konusu, yabancıların kişi hallerine dair davalarda Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisidir. Kanunun 42. maddesinde yabancıların kişi hallerine dair sadece belirtilen kişi halleri ile sınırlı olarak Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi tayin edilmiştir. 42. maddenin kapsamı dışında kalan yabancıların kişi hallerine dair davalarda Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi ise Kanunun 40. maddesine göre tayin edilecektir.

MÖHUK'ta genel nitelikteki yetki kuralı olan 40. maddenin yanı sıra sınırlı sayıda olmak üzere daha özel konularda uygulanmak üzere kaleme alınmış yetki hükümleri de yer almaktadır (m. 41-46). Doktrinde, özel nitelikteki yetki kurallarının kapsamına giren uyuşmazlıklarda doğrudan ve nihai olarak uygulanıp uygulanmayacaklarına dair fikir ayrılıkları vardır. Çalışma konusu çerçevesinde bu görüşler değerlendirildiğinde, MÖHUK m. 42'nin kapsamına giren konularda doğrudan uygulanacağı, kapsamına girmeyen konularda ise MÖHUK m. 40 dolayısıyla iç hukukun yer itibarıyla yetki kurallarına göre yetkili mahkemenin tayin edileceği görüşündeyiz. Zira MÖHUK m. 42, Türkiye'de yerleşim yeri olmayan yabancılarla sınırlı kalmak kaydıyla kişi hallerine ilişkin bazı davaları düzenlemektedir. Yani yabancı, Türkiye'de yerleşim yerine sahip ise MÖHUK m. 42'nin uygulanma şartı gerçekleşmiş olmayacağından uyuşmazlık m. 40 tatbik edilerek çözümlenecektir. Bu nedenle MÖHUK'un 40 ve 42. maddelerinin düzenledikleri konular itibarıyla kesişmedikleri aksine bir araya gelerek yabancıların kişi hallerine ilişkin davalarda bir bütün olarak Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisini tayin ettikleri düşüncesindeyiz.

²⁰⁸ Kararlar için bkz. ERTEN, 2017, s. 150 dn. 67'deki kararlar.

MÖHUK m. 42'nin uygulanma şartları; ilgili davanın yabancı gerçek kişiye dair olması, bu gerçek kişinin Türkiye'de yerleşim yerine sahip olmaması ve dava konusunun 42. maddede sınırlı olarak sayılmış kişi hallerinden birine ilişkin olması şeklindedir.

Maddenin kapsamında yer alan kişi hallerinden vesâyet, kısıtlılık, gaiplik ve ölmüş sayılma; yaratılış gereği sadece gerçek kişilere özgü durumlardandır (TMK m. 48). Dolayısıyla bahsi geçen dört kurumun gerçek kişilere özgü olduğu açıktır. Kayımlık ise, kişi hallerinden değildir; vesâyet organlarından birisidir (TMK m. 396); hem gerçek kişiler hem de tüzel kişiler için söz konusudur (TMK m. 427). Bu bağlamda çalışmada maddede geçen “yabancı” ifadesinin yabancı tüzel kişileri de kapsayıp kapsamadığı üzerinde durulmuştur. 42. maddenin Kanun sistematigi içerisinde Türklerin kişi hallerine dair davaları düzenleyen 41. maddeden hemen sonra gelmesi; doktrinde ve milletlerarası anlaşmalarda kişi halleri ifadesinin gerçek kişilerin şahsın hukuku ve aile hukukuna dair meselelerini ifade etmek üzere kullanılması; ve 42. maddenin tatbikinde ilk yetkili kılınan yer mahkemesi olarak düzenlenen sâkin olunan yerin, gerçek kişilere özgü olduğunu düşünmemiz nedenleriyle 42. maddenin gerçek kişilere dair bir milletlerarası yetki kuralı olduğu kanısındayız. Bu itibarla yabancı gerçek kişi ölçütü; yabancı devlet vatandaşlarını, vatansızları, YUKK kapsamındaki yabancıları, göçmenleri ve özel statülü yabancıları içermektedir.

Milletlerarası usul hukukunda yetki kurallarında yer alan bağlama noktaları, hâkimin hukukuna göre vasıflandırılmaktadır. Dolayısıyla 42. maddede geçen “yerleşim yeri”, Türk hukukuna göre tayin edilecektir. Buna göre gerçek kişilerin yerleşim yeri, bir kimsenin sürekli kalma niyetiyle oturduğu yerdir (TMK m. 19/1). Bu hüküm, yabancı gerçek kişilerin yerleşim yerlerinin tespitinde de esas alınacaktır. Doktrinde TMK m. 19'da geçen yerleşim yeri kavramının “yerleşme iradesi ve sürekli kalma niyeti” olmak üzere iki unsurdan oluştuğu kabul edilmektedir.

Diğer yandan ikamet iznine sahip yabancıların Türkiye'de kaldıkları yer, kanun koyucu ve mahkemeler tarafından yerleşim yeri olarak kabul edilmektedir. Ancak ikamet izni alınarak Türkiye'de bulunulan yerin, yerleşim yerinin tespitinde aranan yerleşme iradesi ve sürekli kalma niyeti unsurlarını karşılamadığı kanaatindeyiz. Zira yerleşim yerinin kurulabilmesi için bu yerleşmenin sınırlı bir süre için olmaması gerekmektedir.

Oysa YUKK'ta düzenlenen ikamet izin türlerinde uzun dönem ikamet izni dışındaki tüm ikamet izni çeşitlerinde ikamet izin sürelerinin üst sınırları Kanun tarafından önceden belirlenmiştir. Dolayısıyla doktrinde de haklı olarak ifade edildiği gibi ikamet izninde yabancı, başlangıcı ve sonu belli olan sınırlı bir zaman dilimi için ülkeye geldiğinden yabancının yerleşme niyetinden bahsedilmesi mümkün değildir. Diğer yandan, uzun dönem ikamet izninde (YUKK m. 42-45), kanun koyucu tarafından belirlenmiş bir üst sınır yer almadığından bu izin türünün, Türkiye'de hayat ilişkilerinin yoğunlaştığına dair diğer emarelerle birlikte yabancının Türkiye'de yerleşme niyetine sahip olduğuna dair bir karine teşkil edebileceği savunulabilir.

Kanaatimizce yabancının Türkiye'de geçerli bir ikamet iznine sahip olması, Adres Kayıt Yönetmeliği uyarınca Türkiye'de geçerli bir adres paylaşması ya da geçerli kimlik numarasının olması tek başına o yabancının Türkiye'de yerleşim yerine sahip olduğunu gösteremeyecektir. Bu anlamda yabancının sosyal ve ekonomik ilişkileri de dikkate alınarak her bir uyumsuzluk için Türkiye'de yerleşme iradesinin ve sürekli kalma niyetinin olup olmadığının belirlenmesi suretiyle Türkiye'de yerleşim yerine sahip olup olmadığı belirlenmelidir. Diğer yandan Türkiye İstatistik Kurumu, 3 aydan daha uzun süreli olmak üzere geçerli ikamet veya çalışma izninin yanında adres kayıt sistemine geçerli bir adres beyanında bulunulmuş olmasını, yabancının Türkiye'de yerleşim yerine sahip olduğunun kabulü için yeterli bulmaktadır.

TMK, önceki yerleşim yeri belli olmayan veya yabancı ülkedeki yerleşim yerini bıraktığı halde Türkiye'de henüz yerleşim yeri edinmemiş kişilerin "halen oturdukları yer"i, bu kişilerin yerleşim yeri olarak kabul etmektedir (TMK m. 20/2). Katıldığımız görüşe göre HMK'nın "yerleşim yerinin TMK hükümlerine göre belirleneceği" şeklindeki 6. maddesi, TMK'nın 19. ve 20/2. maddelerini beraber kapsamaktadır. Bu nedenledir ki Türkiye'ye gelmeden önceki yerleşim yeri bilinmeyen veya yurt dışındaki yerleşim yerini terk ederek Türkiye'ye gelen ancak Türkiye'de henüz yerleşim yeri edinmeyen yabancıların Türkiye'de oturdukları yer, yerleşim yeri olarak kabul edilmelidir. Bu durumda TMK m. 19'da yerleşim yerinin tespitinde aranan yerleşme iradesi ve sürekli kalma niyeti, yabancının Türkiye'deki yerleşim yerinin tespitinde aranmayacaktır. Bir diğer deyişle "halen oturulan yer" varsayımsal olarak yerleşim yeri

olarak kabul edilmektedir. Böylece; ikamet izni alan ve adres kayıt formunda Türkiye’de geçerli adres beyanında bulunan yabancının halen bulunduğu yer, TMK m. 20/2 gereğince yerleşim yeri kabul edildiğinden Türkiye’ye gelmeden önceki yerleşim yeri bilinmeyen veya yurt dışındaki yerleşim yerini terk ederek Türkiye’ye gelen ancak Türkiye’de henüz yerleşim yeri edinmeyen yabancıların Türkiye’de oturdukları yer, yerleşim yeri unsurları aranmaksızın, yerleşim yeri olarak kabul edilecektir. Bu durumda MÖHUK m. 42’nin uygulama alanı oldukça daralmaktadır. Zira 42. madde sadece yurt dışındaki yerleşim yerini hala muhafaza eden ve Türkiye’de yerleşim yeri edinmeyen yabancıların, madde kapsamındaki kişi hallerine dair davalarında uygulanabilecektir.

Türkiye’de yerleşim yeri olmayan yabancı hakkında 42. madde kapsamında açılacak davalarda maddedeki sıra takip edilerek dava açılmalıdır. Buna göre, Türkiye’de yerleşim yerine sahip olmayan ve hakkında vesâyet, kayımlık, kısıtlılık, gaiplik ve ölmüş sayılma kararı verilecek yabancı için öncelikle yabancının Türkiye’de sâkin olduğu yer mahkemesi; yabancı Türkiye’de sâkin değil ise, mallarının bulunduğu yer mahkemesi yetkilidir.

MÖHUK m. 42 hükmünün kapsamı, Türkiye’de yerleşim yerine sahip olmayan yabancılara dair vesâyet, kısıtlılık, kayımlık, gaiplik ve ölmüş sayılma kararları ile sınırlandırılmıştır. Dolayısıyla yabancı kişinin Türkiye’de yerleşim yerine sahip olması durumunda, maddedeki uyuşmazlıklarla ilgili olarak MÖHUK m. 42 hükmü tatbik edilemeyecektir. Yine, TMK m. 20/2 gereğince önceki yerleşim yeri belli olmayan veya yabancı ülkedeki yerleşim yerini bıraktığı halde Türkiye’de henüz yerleşim yeri edinmemiş yabancıların “halen oturdukları yer”in, bu kişilerin yerleşim yeri olarak kabul edilmesi nedeniyle de bu madde kapsamındaki yabancılar için MÖHUK m. 42 uygulanamayacaktır. Son olarak yabancı kişinin Türkiye’de yerleşim yeri olmasa da uyuşmazlığın MÖHUK m. 42 kapsamı dışındaki kişi hallerine ilişkin olması durumunda da MÖHUK m. 42 hükmü uygulanamayacaktır. Bu durumlarda Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi, MÖHUK m. 40’a göre tayin edilecektir.

HMK m. 6’ya göre genel yetkili mahkeme, davalının, davanın açıldığı tarihteki yerleşim yeri mahkemesidir. Türkiye’de yerleşim yeri bulunmayanlar hakkında genel yetkili mahkeme ise, davalının Türkiye’deki mutad meskeninin bulunduğu yer

mahkemesidir (HMK m. 9). Türkiye’de yerleşim yeri olmayan yabancıların MÖHUK m. 42 kapsamı dışında kalan kişi hallerine dair davalarında, TMK m. 20/2 uyarınca, önceki yerleşim yeri belli olmayan veya yabancı ülkedeki yerleşim yerini bıraktığı halde Türkiye’de henüz yerleşim yeri edinmemiş yabancıların Türkiye’de “halen oturdukları yer”, bu kişilerin yerleşim yeri sayılacağından yabancının halen oturduğu yer mahkemesi, milletlerarası yetkili hale gelecek ve HMK m. 9 uygulanamayacaktır. Dolayısıyla HMK m. 9 ancak yurt dışındaki yerleşim yerini muhafaza eden ve aynı zamanda Türkiye’de mutad mesken sahibi olan yabancılar için Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisini tayin edecektir. HMK m. 6 ve HMK m. 9 genel nitelikteki yetki kaideleridir. Bu hükümlerin dışında MÖHUK m. 42 kapsamına girmeyen kişi hallerine dair davalarda uyumsuzluk konusuna göre ilgili yer itibarıyla yetki kurallarının uygulanması sonucunda milletlerarası yetkili Türk mahkemesi belirlenecektir.

KAYNAKÇA

- ACUN MEKENGEC, Merve, “Türk Hukuku’nda Teminat Gösterme Yükümlülüğü”, **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni**, Yıl: 2017, Cilt: 37, Sayı: 2, (s. 1-41).
- AKINCI, Ziya, **Milletlerarası Özel Hukuk**, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2020.
- AKİPEK, Jale/AKINTÜRK, Turgut/ATEŞ, Derya, **Türk Medenî Hukuku Başlangıç Hükümleri Kişiler Hukuku**, 15. Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım AŞ, İstanbul, 2019.
- ALTUĞ, Yılmaz, **Yabancıların Hukukî Durumu**, 4. Baskı, Menteş Matbaası, İstanbul, 1971.
- ARSLAN, Şule, **Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahat Hakkı**, Beta Basım Yayım Dağıtım AŞ, İstanbul, 2018.
- ARSLAN, İlyas, **Milletlerarası Özel Hukukta Mutad Mesken Kavramı**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2014.
- AYDOĞAN, Asar, **Yabancılar Hukuku**, 7. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2021.

AVŞAR, Melis, **Milletlerarası Usul Hukukunda Mahkemelerinin Yetkisinin Belirlenmesinde Tarafların İrade Serbestisi**, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2021.

AYGÜL, Musa, “Yabancı Mahkemededen Verilen Vesâyet Kararlarının Tanınması (Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun Bir Kararının Değerlendirilmesi)”, **Prof. Dr. Tuğrul Arat’a Armağan**, (der. Bilgin Tiryakioğlu vd), Yetkin Yayınları, Ankara, 2012, (s. 135-159).

BARAN ÇELİK, Neşe, **Milletlerarası Özel Hukukta Soybağının Kurulması**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021.

BAYRAKTAROĞLU ÖZÇELİK, Gülüm, **Milletlerarası Usul Hukukunda Paralel Davalar**, Yetkin Yayınevi, Ankara, 2016.

ÇELİKEL, Aysel, **Ahkâmı Şahsiye Konusundaki Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması**, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1963.

ÇELİKEL, Aysel, **Milletlerarası Özel Hukuk**, 7. Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım AŞ, İstanbul, 2004.

ÇELİKEL, Aysel/ERDEM, B. Bahadır, **Milletlerarası Özel Hukuk**, 17. Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım AŞ, İstanbul, 2021.

ÇELİKEL, Aysel/GELGEL, Günseli, **Yabancılar Hukuku**, 25. Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım AŞ, İstanbul, 2020.

ÇİÇEKLİ, Bülent, **6458 Sayılı Kanunla Güncellenmiş Yabancılar ve Mülteciler Hukuku**, 6 Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2016.

ÇİÇEKLİ, Bülent, “Yabancı Unsurlu Boşanma Davalarında Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Yıl: 2005, Cilt: 56, (s. 239-259).

ÇİÇEKLİ, Bülent, **Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun Yargıtay Kararları**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2014.

ÇÖRTOĞLU KOCA, Sema, **Zayıf Tarafın Korunduğu Sözleşmelerde Mahkemelerin Milletlerarası Yetkisi**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2016.

DALKILIÇ, Oğuzhan, **Bireysel İş Uyuşmazlıklarında Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2020.

DEMİR GÖKYAYLA, Cemile, **Ticari Uyuşmazlıklarda Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi**, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2020.

DEMİR GÖKYAYLA, Cemile, “Milletlerarası Özel Hukukta Vesâyet”, **Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Yıl: 2011, Cilt: 10, Sayı: 1, (s. 403-427).

DEMİRKOL, Berk, **Milletlerarası Yetki Anlaşmaları**, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2018.

DEMİRKOL, Berk, “Zayıf Taraflı Sözleşmesel İlişkilere İlişkin MÖHUK’taki Milletlerarası Yetki Kurallarının Yerindeliği ve Çözüm Önerileri”, **Milletlerarası Usul Hukukunda Mahkemelerin Yetkisine İlişkin Güncel Tartışmalar**, (der. Sibel Özel vd), On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2021, (s. 21-44).

DOĞAN, İzzet, **Milletlerarası Aile Hukuku ve Milletlerarası Usul Hukuku**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2010.

DOĞAN, Vahit, **Milletlerarası Özel Hukuk**, 7. Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara, 2021.

DOĞAN, Vahit, **Türk Yabancılar Hukuku**, 2. Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara, 2017.

DURAL, Mustafa/ÖĞÜZ, Tufan, **Türk Özel Hukuku Kişiler Hukuku**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2020.

EKŞİ, Nuray, **Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi**, 2. Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım AŞ, İstanbul, 2000.

EKŞİ, Nuray, **Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi**, 2. Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım AŞ, İstanbul, 2020.

EKŞİ, Nuray, **Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku**, 5. Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım AŞ, İstanbul, 2018 (2018 a).

EKŞİ, Nuray, **Milletlerarası Özel Hukuk I Pratik Çalışma Kitabı**, 3. Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım AŞ, İstanbul, 2018 (2018 b).

EKŞİ, Nuray, **Türkiye’ye Sığınan Yabancıların Aile ve Şahsın Hukuku Davaları**, Beta Basım Yayım Dağıtım AŞ, İstanbul, 2021.

ELÇİN, Doğa, “Vesâyet ve Kısıtlılık Kararı Verilmesine veya Sona Ermesine ve Vesâyetin Yürütülmesine Uygulanacak Hukuk, Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi ve Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Yıl: 2018, Cilt: 67, Sayı: 2, (s. 279-354).

ERDEM, B. Bahadır, “22.11.2001 Tarihli ve 4721 Sayılı Türk Medenî Kanunu’nda Düzenlenen Türk Mahkemelerinin Yetkisine İlişkin Kurallar ve Bu Mahkemelerin Milletlerarası Yetkisi”, **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni**, Yıl: 2002, Cilt: 22, Sayı: 2, (s. 149-182).

ERDEM, B. Bahadır, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, 7. Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım AŞ, İstanbul, 2019.

ERSEN PERÇİN, Gizem, “Adil Yargılanma Hakkı Kapsamında ‘Forum Necessitatis’ İlkesi ve Türk Milletlerarası Yetki Kurallarına Etkisi”, **Milletlerarası Usul Hukukunda Mahkemelerin Yetkisine İlişkin Güncel Tartışmalar**, (der. Sibel Özel vd), On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2021, (s. 3-20).

ERTEN, Rifat, **Türklerin Kişi Hallerine İlişkin Davalarda Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2017.

ESEN, Emre, **Türk Hukukunda Yabancıların İkamet İzinleri**, Beta Basım Yayım Dağıtım AŞ, İstanbul, 2019.

ESEN, Emre, “Hukuk Usulüne Dair La Haye Sözleşmesi Kapsamında Yabancı Tüzel Kişilerin Teminat Yükümlülüğünden Muafiyeti”, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Yıl: 2018, Cilt: 9, Sayı: 1, (s. 1-26).

GENÇCAN, Ömer Uğur, **Milletlerarası Aile ve Usul Hukuku**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2020.

GÖKKAYA, Şevket, **Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun Açıklamalı Gerekçeli İctihatlı**, Yetkin Yayınları, Ankara, 1996.

GÜMÜŞ, Mustafa Alper, **Türk Medenî Hukukunda Kayımlık**, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2006.

GÜNGÖR, Gülin, **Türk Milletlerarası Özel Hukuku**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021.

GÜNER, Cemil, **Milletlerarası Özel Hukukta Yetişkinlerin Korunması Bağlamında Vesâyet, Kısıtlılık ve Kayımlık**, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2022.

HACI, Can/EKİN, Tuna, **Milletlerarası Usul Hukuku**, 2. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2019.

HELVACI, Serap, **Gerçek Kişiler**, 9. Baskı, Legal Yayınevi, İstanbul, 2021.

HELVACI, Serap/ERLÜLE, Fulya, **Medenî Hukuk**, 5. Baskı, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2018.

HUYSAL, Burak, “Soru-Cevap”, **Milletlerarası Usul Hukukunda Mahkemelerin Yetkisine İlişkin Güncel Tartışmalar**, (der. Sibel Özel vd), On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2021, s. 68 (2021 a).

HUYSAL, Burak, “Milletlerarası Yetkinin Belirlenmesinde Mutad Meskenin Doğurduğu Sorunlar ve HMK Madde Dokuz Üzerine Bazı Öneriler”, **Milletlerarası Usul Hukukunda Mahkemelerin Yetkisine İlişkin Güncel Tartışmalar**, (der. Sibel Özel vd), On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2021, (s. 97-109) (2021 b).

HUYSAL, Burak, **Devletler Özel Hukukunda Velâyet**, Legal Kitabevi, İstanbul, 2005.

İMRE, Zahit, “İkametgâh Kavramı ve Buna İlişkin Meseleler”, **50. Yıl Armağani Cumhuriyet Döneminde Hukuk**, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1973, (s. 205-231).

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Münasebetler Enstitüsü (MMAUM), **Milletlerarası Özel Hukuk ve Milletlerarası Usul Hukuku Kanunu Öntasarısı Sempozyumu**, İstanbul, 1978.

İSTE, Cansu, **Uluslararası İş Akitlerinden Doğan Uyuşmazlıklarda Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi ve Esasa Uygulanacak Hukuk**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2021.

İSTEMİ, Zeynep, **Türk Milletlerarası Usul Hukukunda Yetki**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.

- KILIÇOğLU, Ahmet, **Medenî Hukuk**, 3. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2019.
- KÜLÜŞLÜ, Emre, **Milletlerarası Usul Hukuku Çerçevesinde Acentenin Müvekkilini Mahkemede Temsil Etme Yetkisi**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2020.
- MUKTEDİR, Lale, **Yargıtay Uygulamasında Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2014.
- NOMER, Ergin/ŞANLI, Cemal, **Devletler Hususi Hukuku**, 13. Baskı, Beta Basım Yayın AŞ, İstanbul, 2005.
- NOMER, Ergin, **Devletler Hususi Hukuku**, 23. Baskı, Beta Basım Yayın Dağıtım AŞ, İstanbul, 2021 (2021 a).
- NOMER, Ergin, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, 28. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2021 (2021 b).
- OğUZMAN, Kemal/SELİÇİ, Özer/OKTAY ÖZDEMİR, Saibe, vd., **Kişiler Hukuku**, 19 Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2020.
- ÖZDEMİR KOCASAKAL, Hatice, “Uluslararası Kişi Halleri Komisyonu Tarafından Hazırlanan Türkiye Cumhuriyeti’nin Taraf Olduğu Aile Hukukuna İlişkin Anlaşmalar”, **Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Yıl: 2011, Cilt: 1, (s. 561-607).
- ÖZDEMİR KOCASAKAL, Hatice, “Sözleşmelere Uygulanacak Hukukun MÖHUK m. 24 Çerçevesinde Tespiti ve Üçüncü Devletin Doğrudan Uygulanan Kuralları”, **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni**, Yıl: 2010, Cilt: 30, Sayı: 1-2, (s. 27-62).
- ÖZEL, Sibel, “Yabancılık Unsuru Taşıyan Bireysel İş Sözleşmelerinden Kaynaklanan Uyuşmazlıklarda Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi”, **Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Yıl: 2019, Cilt: 14, Sayı: 179-180, (s. 1351-1382).
- ÖZKAN, Işıl/TÜTÜNCÜBAŞI, Uğur, **Uluslararası Usul Hukuku**, 2. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2020.
- ÖZKAN, Işıl, **Devletler Özel Hukukunda İkametgâh, Mutad Mesken ve İşyeri Bağlama Noktalarının Yeniden Değerlendirilmesi**, Naturel Yayıncılık, İzmir, 2003.

- ÖZTÜRK, Necla, “Mavi Kart Hamillerinin Türk Vatandaşlarına Tanınan Haklardan Aynen Yararlanacağına İlişkin Düzenlemeye Eleştirel Bir Bakış”, **Public and Private International Law Bulletin**, Yıl: 2021, Cilt: 41, Sayı: 2, (s. 955-978),
- PEKCANITEZ, Hakan/ATALAY, Oğuz/ÖZEKES, Muhammed, vd., **Medenî Usul Hukuku**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2021.
- POYRAZ, Mehmet Aytaç, **Türk Yabancılar Hukukunda Yabancıların İkameti**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.
- SAKMAR, Ata, **Devletler Hususi Hukukunda Boşanma**, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1976.
- SÜRAL, Ceyda, “Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisine Etkisi”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Yıl: 2012, Sayı: 100, (s. 167-216).
- SÜZEN, Begüm, **Tanım ve Tenfiz Davalarında Kararı Veren Mahkemenin Denetimi**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2016.
- SÜZEN, Begüm, “Milletlerarası Usul Hukukunda Yetki Kurallarında Kullanılan Bağlama Noktalarının Vasıflandırılması”, **Milletlerarası Usul Hukukunda Mahkemelerin Yetkisine İlişkin Güncel Tartışmalar**, (der. Sibel Özel vd), On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2021, (s. 47-61).
- ŞANLI, Cemal/ESEN, Emre/ATAMAN FİGANMEŞE, İnci, vd., **Milletlerarası Özel Hukuk**, 9. Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım AŞ, İstanbul, 2021.
- ŞENSÖZ MALKOÇ, Ebru, **Türk Milletlerarası Usul Hukukunda Milletlerarası Derdestlik ve Bağlantılı Davaya İtirazı**, Beta Basım Yayım Dağıtım AŞ, İstanbul, 2020.
- TAN DEHMEN, Mine, “Türk Vatandaşlarının Kişi Hallerine İlişkin Davalar Bakımından 5718 Sayılı MÖHUK’taki Kabul Edilen Yetki Kuralı”, **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni**, Yıl: 2013, Cilt: 33, Sayı: 1, (s. 169-211).
- TANRIBİLİR, Feriha, “Kişi Halleri ve Mirasa İlişkin Milletlerarası Yetki Kurallarının Kapsamı”, **Milletlerarası Usul Hukukunda Mahkemelerin Yetkisine İlişkin Güncel Tartışmalar**, (der. Sibel Özel vd), On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2021, (s. 75-96).

- TANRIBİLİR, Feriha Bilge, “MÖHUK ve Mirasa İlişkin Bağlama Kuralının Uygulanmasında Öne Çıkan Hususlar, **10. Yılında MÖHUK Sempozyumu**, (der. Feriha Bilge Tanrıbilir vd.), Adalet Yayınevi, Ankara, 2017, (s. 125-149).
- TARMAN, Zeynep Derya, “The International Jurisdiction of the Turkish Courts on Personal Status of Turkish Nationals”, **Yearbook of Private International Law**, Yıl: 2012, Cilt: 14, (s. 477-491).
- TEKİNALP, Gülören, **Milletlerarası Özel Hukuk Bağlama ve Usul Hukuku Kuralları**, 13. Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2020.
- TİRYAKİOğLU, Bilgin, “Türklerin Kişî Hallerine İlişkin Davalarda Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi”, **Prof. Dr. Tuğrul Arat’a Armağan**, (der. Bilgin Tiryakioğlu vd), Yetkin Yayınları, Ankara, 2012, (s. 1141-1164).
- TOKER, Ali Gümrah, “5718 Sayılı MÖHUK’ta Düzenlenen Tüketicinin Korunmasına Yönelik Hükümler”, **İzmir Barosu Dergisi**, Yıl: 2016, Cilt: 81, Sayı: 3, (s. 11-74).
- TUNÇOMAğ, Kemal, “İkametgâh”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, Yıl: 1960, Cilt: 26, Sayı: 1-4, (s. 153-184).
- “Türk Mahkeme Kararları”, **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni**, Yıl: 1982, Cilt: 2, Sayı: 1, (s. 31-36).
- ULUSU KARATAŞ, Ayşe Elif, “Velâyet Sorumluluğu ve Çocukların Korunması Hakkında Tedbirler Yönünden Yetki, Uygulanacak Hukuk, Tanıma, Tenfiz ve İşbirliğine Dair 1996 Tarihli Lahey Sözleşmesi ve Türk Milletlerarası Özel Hukukuna Etkisi”, **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni**, Yıl: 2017, Cilt: 37, Sayı: 2, (s. 911-1003).
- UYANIK ÇAVUŞOğLU, Ayfer, “Bireysel İş İhtilafında Türk Mahkemesinin Milletlerarası Yetkisi, **İş Dünyası ve Hukuk: Prof. Dr. Tankut Centel’e Armağan**, (der. Fevzi Şahlanan vd), İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011, (s. 959-990).
- VARDAR HAMAMCIOğLU, Gülşah, **Türk Medenî Kanuna Göre Yerleşim Yeri**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2009.

YARAR, Güven, **Yabancıların Türkiye’de Taşınmaz Edinmeleri**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2018.

YILMAZ, Ejder, **Hukuk Sözlüğü**, 10. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2011.

Göç Terimleri Sözlüğü, Uluslararası Göç Örgütü

https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf (erişim tarihi 01.04.2022)

Milletlerarası Ahvali Şahsiye Komisyonu (C.I.E.C.) Sözleşmeleri,

<https://www.nvi.gov.tr/ciec-sozlesmeleri> (erişim tarihi 01.04.2022)

Milli Güvenlik Konseyi 105. Birleşim, **Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi**, Cilt: 7, 1983, https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MGK_/d01/c007/mgk_01007105.pdf (erişim tarihi 01.04.2022)

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları (2020), <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2020-37210> (erişim tarihi 01.04.2022)

Türk Dil Kurumu,

<https://sozluk.gov.tr/> (erişim tarihi 01.04.2022)

Vatansız Kişilerin Statüsüne Dair Sözleşme,

https://www.nvi.gov.tr/kurumlar/nvi.gov.tr/mevzuat/nufusmevzuat/milletlerarasi/DigerSozlesmeler/Vatansiz_kisilerin_statusune_iliskin_sozlesme.pdf (erişim tarihi 01.04.2022)